

ΣΚΥΦΑΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡΘΡΟ	: Καὶ πάλιν ἡ Ἐπαρχία	σελ. 297
G. COCCHIARA	: Il ponte di Arta e i sacrifici di costruzione	» 299
Λ ΒΥΡΩΝΟΣ	: Ἀπόσπασμα ἀπ' τὸν «Childe Harold» γιὰ τὴν Ἑπειρο (Ποίημα).	» 308
(μετ. Δ. Σχοροῦ)		
ΣΠΥΡ. ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ	: Κωνσταντῖνος Γερσοτάθης. Ἔνας Ἄρτινός Ἐθνικός Εὐεργέτης.	» 309
ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ	: Ἡ σύλληψη τοῦ Κατσαντώνη (Ποίημα).	» 313
ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΟΥ ΡΩΣ ΥΠ.ΞΕΝΕΙΟΥ ΑΡΤΗΣ	: Μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἐκθεση τοῦ Ρωσικοῦ Ὑποπροξενείου Ἄρτης στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τσυρκοκρατίας	» 314
Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΙΟΥ	: Ἡ Ἄρτα εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας (1696—1787).	» 322
ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ	: Τὸ μυστικὸ τοῦ πιγμένου (διήγημα).	» 326
ΚΩΣΤΑ Δ ΤΣΕΤΗ	: Τὸ τρυφερὸ χέρι τοῦ Ἥλιου (ποίημα)	» 330
Γ. ΚΑΡΤΑΝΟΥ-ΣΚΑΡΟΥ	: Σαμπῶ (ποίημα).	» 330
ΓΙΩΡΓ. ΚΑΡΑΤΣΙΩΛΗ	: Ἀρρώστια καὶ ποίησι τοῦ Κ. Κρυστάλλη.	» 331
Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ	: Τραγούδι τῆς ξενιτιάς.	» 333
ΝΕΑ ΑΠΟ ΤΟΝ ΤΟΠΟ ΜΑΣ	: Σημειώσεις—Κριτικὴ—Πολιτιστικὴς Ἐκδηλώσεις—Ἐκδόσεις.	» 334
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β' ΤΟΜΟΥ «ΣΚΟΥΦΑ».		» 339

“ ΣΚΟΥΦΑΣ ”

ΙΣΤΟΡΙΑ — ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ — ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ “ΣΚΟΥΦΑΣ” ΑΡΤΗΣ

Συγκτακτική Ἐπιτροπή:

*Τάκης Βαφιᾶς—Νικόλ. Παπανικολάου—Βασ. Πε-
τρόπουλος—Κώστας Τσέτης—Γιάννης Τσούτσινος*

Ἐπιμέλεια: *Γιάννης Τσούτσινος—Κώστας Τσέτης*

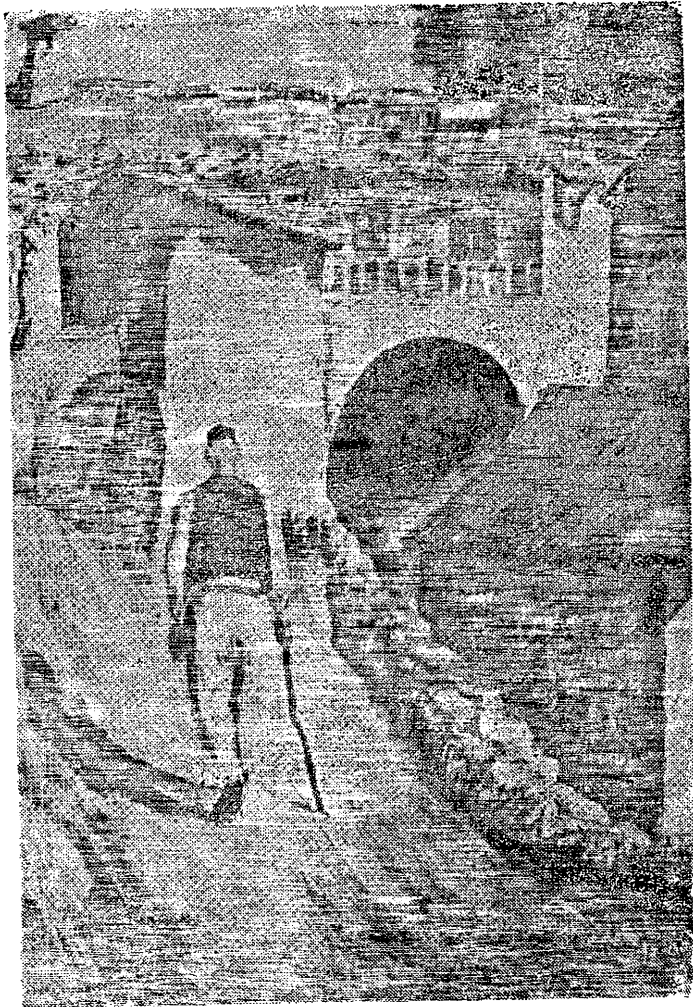
Ἐπεύθυνος Συγκτάκτης: *Τάκης Βαφιᾶς*

Ἐγλη—Ἐπιστολαί: *Περιοδικὸν «Σκουφᾶς»—Ἄρτια.*

Ἐμβάσματα: *Βασίλην Πετρόπουλον—Ἄρτιον*

Τιμὴ τεύχους δρχ. 10.

Συνδρομαί: Ἐτησίᾳ 40 δραχ., Ἐξαμ. 20 δραχ., Κοινοτή-
των ἔτησίᾳ 60 δραχ.,

ΑΝΗΦΟΡΙΑ (Έλαιογραφία)

Τάκη Βαφιᾶ

Σ Κ Υ Φ Λ Σ

ΙΣΤΟΡΙΑ * ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ * ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ ΣΤ' - ΑΡΤΑ ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ-ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1961-62 ΤΟΜΟΣ Β' ΤΕΥΧΟΣ 19-20

ΚΑΙ ΠΑΛΙΝ
Η ΕΠΑΡΧΙΑ

Γράφαμε στο προηγούμενο τεύχος μας για την επείγουσα ανάγκη να αναπτυχθεί πνευματική ζωή στην ελληνική επαρχία. Ἡ ανάγκη αὐτή ἀναγνωρίζεται ἀπὸ ὅλους, ἀπὸ τὴν ἐπίσημη Πολιτεία, ἀπὸ τὴν πνευματικὴ ἡγεσία τῆς χώρας ποὺ ἐδρεύει στὴν Ἀθήνα, ἀπὸ τοὺς ἐπαρχιωτὲς ποὺ νοιάζονται νὰ σταματήσῃ ἡ διαρροὴ τῶν συμπολιτῶν τους πρὸς τὸ «παμφάγο» κέντρο. Καὶ τονίζαμε, πὼς γιὰ νὰ πετύχει ὁ σκοπὸς αὐτός, χρειάζεται σοβαρὴ καὶ προγραμματισμένη προσπάθεια.

Βέβαια, τὸ μεγάλο θάρος πέφτει στὶς πλάτες τῶν ἐπαρχιωτῶν. Αὐτοὶ θὰ πάρουν τὴν πρωτοβουλία, αὐτοὶ θὰ κάνουν τὰ πρῶτα δῆματα, αὐτοὶ θὰ «τολμήσουν». Καὶ ὅταν ἡ ἐπαρχία κάνει τὴ δειλὴ τῆς «παρουσία», τότε πιά ἔρχεται ἡ σειρά τῆς πρωτεύουσας καὶ τῶν πνευματικῶν τῆς ἀνθρώπων. Τότε πιά χρειάζεται ἡ θετικὴ τους ἐνίσχυση κι' ἡ ἔμπρακτη ἐκδήλωση τῆς ἀγάπης των—ἂν ὑπάρχει—γιὰ τὴν ἐπαρχία.

Τὰ κονδύλια βέβαια δὲν τὰ διαθέτουν τὰ πνευματικὰ σωματεῖα τῆς πρωτεύουσας, ὥστε νὰ ἀνοίξουν τὰ ταμεία τους γιὰ νὰ ἐνισχύσουν τὰ ἀδύναμα καὶ καχεκτικὰ ἐπαρχιακὰ σωματεῖα. Διαθέτουν ὅμως τὶς ἀπαραίτητες γνωριμίες, τὴν ἀπαραίτητη ἠθικὴ δύναμη, ὥστε νὰ «κρούσουν» καὶ νὰ «ἀνοίγοῦν» οἱ ἀρμόδιες πόρτες. Ἄν λοιπὸν τὰ μεγά-

λα πνευματικά σωματεία του κέντρου θελήσουν να ζητήσουν, θα βρουν τον τρόπο να βοηθήσουν αποτελεσματικά τα έπαρχιακά σωματεία, τουλάχιστο εκείνα που και στο παρελθόν και τώρα, δίνουν «κάποιο» παρόν και αγωνίζονται να δημιουργήσουν πνευματική κίνηση στην περιφέρειά τους.

Στην Ήπειρο συγκεκριμένα, ζουν, κινούνται και δημιουργούν, δυο αξιόλογα πνευματικά σωματεία: Η ελιγόχρονη μὰ ενεργητική «Έταιρεία Ήπειρωτικών Μελετών», που χάρις στον ακούραστο πρόεδρό της πέτυχε σε λίγα χρόνια μεγάλα αποτελέσματα. Και ο δονδονάχρονος «Σκουφάς», που ανήμπορος οικονομικά, χωρίς καμμία αξιόλογη ενίσχυση απ' την πολιτεία και τους πνευματικούς ανθρώπους του κέντρου, κυριολεκτικά μόνος, μάχεται να κρατήσει και ν' ανεβάσει την πνευματική στάθμη του τόπου του σε ύψος ικανοποιητικό. Μέχρι σήμερα ο «Σκουφάς» και σε χρόνους καλούς και σε καιρούς όργισμένους, δίνει το παρόν, πρωτοστατώντας όσο οι δυνάμεις του επιτρέπουν, στους πνευματικούς αγώνες.

Τώρα που όλες οι έφημερίδες και τα περιοδικά της Αθήνας συνηγορούν για την πνευματική αποκέντρωση και για την ενίσχυση της πνευματικής έπαρχίας, πρέπει ο «Σκουφάς» να τύχει μιας ιδιαίτερης δοθέειας από μέρος του Κράτους, μέσα βέβαια σ' ένα γενικότερο πρόγραμμα για την πνευματική ανάπτυξη της έπαρχίας.

Τα πνευματικά σωματεία της πρωτεύουσας πρέπει να κινηθούν δραστήρια και να προκαλέσουν την κρατική ενίσχυση προς τα έπαρχιακά σωματεία, ένα απ' τα όποια, με τίτλους πολλούς, είναι και ο «Σκουφάς».

“ΣΚΟΥΦΑΣ,,

IL PONTE DI ARTA E I SACRIFICI DI COSTRUZIONE

GIUSEPPE COCCHIARA

Εἶναι γνωστὸ πὼς ἀκόμα καὶ σήμερα στὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπῃ ζεῖ ὁ θρύλος μιᾶς ἀρχαιότατης συνήθειας: Τῆς συνήθειας νὰ θυσιάζεται στα θεμέλια ἐνὸς ὁποιοῦδήποτε κτίσματος (πόλης, γιοφυριοῦ, κάστρου κ. λ. π.) ἕνας ἄνθρωπος ἢ ἕνα ζῷο. Ὁ Lazare Sainéan, πού πρῶτος διαπίστωσε τὴ σταθερὴ παρουσίαν αὐτῆς τῆς παράδοσης στα λαϊκὰ τραγούδια, ἔγραφε στὰ 1902, πὼς «ἡ παράδοσις αὐτῆ τῆς ταφῆς ζώντων, περιβάλλεται μὲ ποιητικὰ σχήματα μονάχα στοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης». Καὶ προσέθεσε ὅτι ἀνάμεισα στὶς διάφορες παραδόσεις πάνω στὸ ἴδιο βασικὸ θέμα, ἡ νεοελληνικὴ παράδοσις «δὲν εἶναι μόνο ἢ πιὸ πολυάριθμη, ἀλλὰ ἀκόμα κι' ἡ πιὸ ἐνδιαφέρουσα» (1).

Ὁ ἴδιος ὁ Sainéan εἶχε τὴ γνώμη πὼς ἀπὸ τὰ νεοελληνικὰ κείμενα, τὸ πιὸ παλῆθ, λόγῳ τοῦ ἀρχαικοῦ του χαρακτήρα, εἶναι αὐτὸ πού τιτλοφορεῖται: Τὸ γιοφῦρι τῆς Ἄρτας (2). Δὲν εἶναι βέβαια χωρὶς σημασίαν τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ περισσότερα ἀπ' τὰ γνω-

* Τὸ 1950 κυκλοφόρησε στὴν Ἰταλία (Palermo-Bologna) μὲ τὸν τίτλο «Il ponte di Arta e i sacrifici di costruzione», ἕνα βιβλίον τοῦ καθηγητῆ Giuseppe Cocchiara, πού παρουσιάζει μὲγάλον ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν Ἄρτα. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ «Σκουφᾶς» ἀποφάσισε νὰ τὸ μεταφράσῃ καὶ νὰ τὸ δημοσιεύσῃ σὲ τρεῖς ἢ τέσσερες συνέχειες. Τὴ μετάφραση ἀνέλαβε ὁ κ. Χρῆστος Παρηγορίτσας. Ὁ τίτλος τοῦ βιβλίου μπορεῖ ν' ἀποδοθῇ στα ἑλληνικά: «Τὸ γιοφῦρι τῆς Ἄρτας καὶ οἱ θυσιεὶς γιὰ τὶς θεμελιώσεις».

1) L. Sainéan, Les rites de la construction d' après la poesie populaire de l' Europe Orientale, στὴν Revue de l' histoire des Religions, t. XLV (Paris 1902), σ. 357—396.

2) Στὸ παραπάνω δοκίμιον σ. 362—365 ὁ Sainéan παραθέτει πέντε τραγούδια νεοελληνικά, σχετικὰ μὲ τὴ συνήθειαν τῶν θυσιῶν στα κτίσματα. Ἡ Ἄρτα εἶναι μιὰ ἑλληνικὴ πόλις, πρωτεύουσα νομοῦ, δίπλα στὸν ποταμὸ Ἄραχθο, στα βόρεια τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου, σύνορον μὲ τὴν Ἠπειρὸν. Ἄλλῃ Ἄρτα βορσκοῦται στὸν κόλπον τῆς Αἰ-

στά σήμερα σὲ μᾶς κείμενα (περισσότερα ἀπὸ 40), ἀναφέρονται σ' αὐτὸ τὸ γιοφῦρι τοῦ Ἀράχθου καὶ μονάχα ἐλάχιστες φορὲς ἀναφέρεται τὸ γιοφῦρι τῆς Τρίχας ἢ τῶν Ἀδάνων κ.λ.π. (3). Δὲν ἀποκλείεται, ἢ παράδοση ἀπ' τὴν ὁποία προέρχεται τὸ τραγοῦδι τοῦ Γιοφυριοῦ τῆς Ἄρτας, νὰ σχετίζεται μὲ τὸν κύκλο ποῦ σχηματίζει ἢ στοιχειώσεις (=στοιχειώμα) διαφόρων μεγάλων κτισμάτων, χάρις στὸν ἐνταφιασμό κάποιου ἀνθρώπου (4).

Τὸ τραγοῦδι ποῦ χρησιμοποιεῖ ὁ Sainéan προέρχεται ἀπὸ τὴν Κέρκυρα καὶ ἰστορεῖ γιὰ σαράντα μαστόρους κι' ἐξήντα μαθητάδες, ποῦ τρία χρόνια συνέχεια ἔχτιζαν τὸ γιοφῦρι τῆς Ἄρτας, γιὰ τὴ νύχτα γκρεμιζόταν καὶ τὴ μέρα τὸ ξαναχτιζαν. Εἶχαν πιά ἀπελπιστεῖ, ὥσπου μιὰ μέρα ἔνα στοιχεῖον τοὺς ἔδωκε αὐτὸ τὸ μήνυμα:

8—« Ἄν δὲν στοιχειώσῃ ἄνθρωπο, τείχος δὲ θεμελιώνει.
Καὶ μὴ στοιχειώσῃ ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
παρὰ τοῦ Πρωτομάστορα τὴν ὁμορφὴ γυναῖκα,
πῶροχέτ' ἀογὰ τ' ἀποταχιά, πῶροχέτ' ἀογὰ σὶδὸ γιῶμα». *Tākou* ὁ πρωτομάστορας καὶ τοῦ θανάτου πέφτει.
Κάνει γραφὴ καὶ στέλνει τῆς μὲ τὸ πουλὶ τ' ἀηδόνη:
« Ἀογὰ ντυθῆ, ἀογ' ἀλλαχτῆ, ἀογὰ νὰ πάη στὸ γιῶμα,
ἀογὰ νὰ πάη καὶ νὰ διαβῆ τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι.» (5)

Τὸ πουλὶ ὑπακούει. Ἀέει, ἔμωσ, στὴ γυναῖκα τοῦ πρωτομάστορα, γρήγορα νὰ καλωπιστεῖ, γρήγορα νὰ ντυθεῖ καὶ γρήγορα νὰ τρέξει στὸν ἀντρα τῆς, ποῦ εἶναι λυπημένος, γιὰ τὴν—ὅπως τῆς λένε οἱ μαθητάδες—ἔχασε κάτω ἀπ' τὸ γιοφῦρι τὸ δαχτυλίδι, τὸ σύμβολο δηλαδὴ ποῦ τὸν ἔνωσε μ' αὐτὴ. Ἡ πιστὴ γυναῖκα δὲν διστάζει νὰ κατεβεῖ κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴ γέφυρα γιὰ νὰ ψάξει γιὰ τὸ δαχτυλίδι. Ἀλλὰ τότε:

30—*Ἐνας* πηχάει μὲ τὸ μυστρὶ κι' ἄλλος μὲ τὸν ἀοβέστη,
πέρονει κι' ὁ πρωτομάστορας καὶ ρίχνει μέγα λίθο.

Τὸ θῦμα καταλαβαίνει ποιὰ εἶναι ἡ τύχη του καὶ καταριέται ἀπελπισμένα:

32—*Ἀλλοίμονο* στὴ μοῖρα μου, κρίμα στὸ ριζικό μου,
τρεῖς ἀδερφάδες ἤμαστιαν κι' ἡ τρεῖς κακογραμμέναις.
Ἡ μιὰ χτισε τὸ Δούναβη κι' ἡ ἄλλη τὸν Αἰλῶνα
κι' ἐγὼ ἡ πιὸ στερονότερη τῆς Ἄρτας τὸ γιοφῦρι.
Καθὼς τρέμ' ἡ καρδοῦλα μου, νὰ τρέμῃ τὸ γιοφῦρι,
κι' ὡς πέφτουν τὰ μαλλᾶκια μου, νὰ πέφτουν οἱ διαβάτες». (6)

λώνας στὴν Ἀλβανία, ἀλλὰ τὸ τραγοῦδι δὲν ἀναφέρεται σ' αὐτὴ, γιὰ τὴν δὲν ἔχει κοντὰ κανένα ποτάμι. Ἡ τοποθέτηση τῆς Ἄρτας στὴν Ἰταλία ὀφείλεται σὲ σφάλμα τοῦ E. B. Tylor, *La civilisation primitive*, trad. Brunet, Paris, 1876, p. 125.

3) Στὸν N. Politis, *Ἐκλογαὶ ἀπ' τὰ τραγοῦδια τοῦ Ἑλλην. λαοῦ*, Atene 1914, p. 130, n. 89 e p, 287.

4) κ. λέξη Ἄρτα στὸ *Lessico Enciclopedico Eleftheroudakis*, II, Atene, 1927, p. 503.

5) Οἱ δύο πρῶτοι στίχοι ἀπ' τὸν Tommaseo, *Canti popolari greci* (=C. p. g.) p. 177. Οἱ ἄλλοι μεταφράστηκαν ἀπὸ τὸν συγγραφέα τῆς μελέτης ἐτούτης μὲ ἀπόλυτη πιστότητα. Δὲν τὸ βροῦκα σκόπιμο, λόγω τοῦ εἴδους τῆς μελέτης, νὰ τὰ παραθέσω τὰ τραγοῦδια στὸ πρωτότυπό τους:

6) Passow, *Popularia Carmina Graecia recentioris*, Leipzig, 1860, n. 51. Ἐπίσης στὸν Sainéan, p. 362. Καὶ σ' αὐτὸ τὸ τραγοῦδι ὑπάρχει τὸ μοτίβο τοῦ δαχτυλιδιοῦ, ποῦ τὸ βρίσκουμε καὶ σὲ τραγοῦδια καὶ διηγήσεις ἄλλου τύπου, ὅπως στὸν E. Cosquin, *Contes populaires de la Lorraine*, Paris 1887, I, p. 46. Ἀξίζει νὰ παρατηρηθεῖ πὼς στὴν ἴδια τὴν ἐλληνικὴ δημοτικὴ ποίηση εἶναι ἀρκετὰ διαδομένα

Σ' ἔνα ἄλλο τραγοῦδι, πού τὸ παραθέτει ὁ Tommaseo, ἔχουμε στὸ δάθος τὸ ἴδιο θέμα, μὲ τὴ διαφορὰ πὼς τὸ μήνυμα δὲν δόθηκε ἀπὸ τὸ τοπικὸ δαιμονικὸ (=στοιχειό, τζίγι κ. λ. π.)

5—*Βγῆκε φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ κι' ἀπ' Ἀρχαγγέλου στόμα:*
«*Ἄν δὲν στοιχειώσεται ἄνθρωπο, τεῖχος δὲ θεμελιώνει.*
Καὶ μὴ στοιχειώσεται ὄρφανό, μὴ ξένο, μὴ διαβάτη,
παρὰ ἀπ' τὶς μαστόρισες, τοῦ πρώτου τῆ γυναῖκα». (7)

Μὲ τὸ Γιοφῦρι τῆς Ἄρτας συνδέεται κι' ἔνα ζακυνθινὸ τραγοῦδι, πού τὸ παραθέτει κι' αὐτὸ καὶ τὸ μεταφράζει ὁ Tommaseo:

6—*Μιά Κυριακὴ καὶ μιὰ Λαμπρὴ, μιὰ πίσημον μεροῦλα,*
ἔπεσ' ὁ πρωτομάστορας λιγὸν ὕπνο νὰ πάρη'
Κι' εἶγδ' ὄνειρο στὸν ὕπνο του, στὴν ὕπνοφανισιά του,
Σὰ δὲ σκοτώσουν ἄνθρωπο, πύργος δὲ θεμελιώνει.
Μήτ' ἄρχοντα μήτε φτωχό, μήτε κανεὶς στὸν κόσμο,
παρὰ τοῦ πρωτομάστορος γυναῖκα νὰ στεριώση.

ὅπου, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν διαφορετικὸ τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο φανερώνεται τὸ μυστικὸ τοῦ στεριώματος τοῦ γιοφυριοῦ (δηλαδὴ μὲ τὸ ὄνειρο κι' ὄχι μὲ τὸ πουλι κ. λ. π.), βρίσκουμε καὶ μιὰ ἄλλη διαφορὰ, δηλαδὴ πὼς οἱ ἄλλες δυὸ ἀδερφές στοιχειώθηκαν ἢ μία γιὰ ἐκκλησία κι' ἢ ἄλλη γιὰ μοναστήρι:

3—*Τρεῖς ἀδερφάδες εἴμαστε κ' ἢ τρεῖς ἐσκοτωθῆκαν,*
ἢ μιὰ σκοτώθη σ' ἐκκλησιὰ κι' ἢ ἄλλ(η) σὲ μοναστήρι,
κ' ἢ τρίτη ἢ καλλίτερη τοῆς Ἄρτας στὸ διοφῦρι (8)

Σὰν τὰ προηγούμενα δημοσιεύθηκαν δυὸ ἀκόμα τραγοῦδια, ἀπὸ τὸν Lucy M. J. Carnett, τὸ πρῶτο συλλεγμένο στὴν Πελοπόννησο καὶ τὸ δεύτερο στὴν Καππαδοκία. Στὸ πρῶτο, εἶναι ἔνα πουλι πού ἀποκαλύπτει τὸ μυστικὸ μὲ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ στεριώσει τὸ γιοφῦρι τοῦ φαρδιοῦ ποταμιοῦ τῆς Τρίχας:

4—*Ἐνα πουλάκι κάθησε στὴ μεσιανὴ καμάρα,*
Δὲν τραγουδοῦσε σὰν πουλί, οὔτε μιλιὰ εἶχ' ἀνθρώπου.
«*Ἄν δὲν στοιχειώσετε ἄνθρωπο, γιοφῦρι δὲ στεριώνει.*
Καὶ μὴ στοιχειώσετε τρελλό, οὔτε καὶ διακονιόρη.
Ἄλλὰ τοῦ πρωτομάστορα, τοῦ Γιώργου τῆ γυναῖκα.»
Οἱ μαθητάδες βιάστηκαν καὶ πῆγαν νὰ τὴ βροῦνε.
«*Γεῖά σου χαρὰ σου Γιώργαινα*» «*χαρὰ μου πού σὰς βλέπω,*
«*Φάσκωσε τὸ παιδάκι σου καὶ δός του λίγο γάλα,*
12—*Ὁ ἄντρας σου εἶν' ἄρρωστος, κοντὰ μας πρέπει ν'ἄρθης»*

τὰ τραγοῦδια τὰ λεγόμενα τοῦ γιοῦ τῆς χήρας, τὰ ὁποῖα μιλᾶν γιὰ μιὰ ὁμορφή γυναῖκα πού ἐξαπατᾷ ἔνα νέο καὶ τὸν πείθει νὰ βγάλει τὸ δαχτυλίδι τῆς ἀπ' τὸ πηγάδι: N. G. Politis, Cola Pesce in Grecia, in Archivio per lo studio delle tradizioni popolari, vol. XXII (Palermo 1903) pp. 210—217.

7) N. Tommaseo, C. p. g. pp 176—177. Τὰ ἄλλα ἐπεισόδια συμπίπτουν μὲ τὸ προηγούμενο τραγοῦδι. Ἀλλάζει μονάχα ἢ κατάρα πού δίνει τὸ θῦμα.

8) N. Tommaseo, C. p. g. 179—181. Ὁ Tom. στὴ σελ. 181 σχολιάζει: «*Στὸ Κερκυραϊκὸ κείμενο τὸ λεπτικὸ ἰδίωμα εἶναι καλλίτερο. Καὶ εἶναι προτιμότερο τὸ μυστικὸ νὰ φανερώνηται στὸν πρωτομάστορα μὲ ὄνειρο, παρὰ ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ ἀρχαγγέλου.*» Ἀλλή μορφή τοῦ κειμένου, στὴ Ζακυνθινὴ του παραλλαγῆ, βρίσκουμε στὸν Πολίτη, «*Ἐκλογαὶ ἀπ' τὰ τραγοῦδια τοῦ Ἑλλ. Λαοῦ*» σ. 130-131.

κι' ὡς πῆραν δρόμο κι' ἄρχισαν νὰ περπατοῦν ἀντάμα:
 «Τρεῖς ἀδερφάδες εἴμασταν· φώναζε· κι' οἱ τρεῖς θὰ στοιχειωθοῦμε,
 Τῆς Κόρφος εἶν' ἢ μιὰ στοιχειό, ἢ ἄλλη στὸ Ζητοῦνι,
 κι' ἢ τρίτη ἐγὼ ἢ πι' ὁμορφη, στῆς Τρίχας τὸ γιοφῦρι
 κι' ὡς κλαῖνε τὰ ματάκια μου νὰ κλαῖνε οἱ διαβάτες». (9)

Ἄντιθετα, στὸ δεύτερο τραγοῦδι, εἶναι ἡ συμπεριφορὰ τοῦ πρωτομάστορα πὺ δὲν
 γεῖ στὴ θυσία τῆ γυναῖκα του:

1—*Ὀλημερίς θεμέλιωνε, τὸ βράδν γροεμιζόταν
 «Κλωνάρια πρέπει νὰ κοποῦν, νὰ φτιάξουμε δεμάτια,
 κι' ἕνας μας νὰ θυσιάσῃ, γιοφῦρι νὰ στεριώσῃ».
 Πῆραν καὶ κόψανε κλαδιά, σαράντα δυὸ μαστόροι.
 Καὶ τὸ πριόνι σοῦπεσε, ὦχ, ἄτυχε Γιαννάκη!
 «Γιαννάκη ἢ γυναῖκα σου ἂν στοιχειωθῇ, γλιτώνεις».
 «Ἄν στοιχειωθῇ τὸ ταῖρι μου, θὲ νᾶβρω κάποιο ἄλλο,
 μ' ἂν δώσω τὸ κεφάλι μου, ἀφήνω νὰ γυναῖκα».*

Σὰν τὴν φώναξαν κι' ἤλθε ἢ γυναῖκα (ἐπαναλαμβάνεται κι' ἐδῶ τὸ κόλπο τοῦ δαχτυ-
 λιδιοῦ), τὴν στέλνουν κάτω στοὺς λάκκους τῶν θεμελιῶν κι' αὐτὴ θρηγῶντας γοερὰ λέγει:

12—«
 Τρεῖς ἀδελφάδες εἴμασταν, τρεῖς ἀδελφές μονάχες,
 ἢ μιὰ στεριῶν' τὸν Δούναβη. ἢ ἄλλη τὸν Εὐφράτη,
 κι' ἐγὼ ἐθυσιάσθηκα στ' Ἀδανα στὸ γιοφῦρι». (10)

Θὰ ἦταν ὅμως εἰρωνεῖα νὰ πιστευτεῖ ὅτι στὴ σύγχρονη Ἑλλάδα ἢ συνήθεια νὰ γί-
 νωνται θυσίαι κατὰ τὴν θεμελίωση συναντιέται μονάχα στὰ δημοτικὰ τραγοῦδια. «Μὲ
 ἀφέλεια γίνεται πιστευτό» παρατηρεῖ ὁ Tommaseo σχολιάζοντας τὸ Κερκυραϊκὸ κείμε-
 νο, «ὅτι ὁ πρῶτος ἄνθρωπος πὺ θὰ περάσει, τὴν ὥρα πὺ θεμελιώνεται ἕνα νέο κτῖσμα,
 θὰ πεθάνει μέσα σ' ἕνα χρόνον καὶ θὰ παραμείνει ἐκεῖ ἢ σκιά του ἢ τὸ στοιχειό του. Ἐ-

9) Κείμενο στὸν L. M. J. Carnett «Greck Folk Poesy» London 1898, τ. I, σ.
 70. Μετάφραση—κατὰ κάποιον τρόπο ἐκδοση βελτιωμένη—ἀπὸ τὸν A. Giardina (στὸν
 A. C. Haddon «Lo studio dell' huomo» Palermo, s. d. σ. 272—273). Σ' ἕνα ἄλλο
 τραγοῦδι, συλλεγμένο στὴν Κρήτη, ἕνα μικρὸ πουλὶ ἀποκαλύπτει στοὺς ἐργάτες τὸ μυ-
 στικὸ μὲ τὸ ὅποιο θὰ στηριχτεῖ ἢ καμάρια μιᾶς γέφυρας, πὺ δὲν μποροῦσε νὰ στε-
 ριωσῃ. Σχεδὸν ὁμοια ἢ περίπτωση τοῦ δαχτυλιδιοῦ. Ἄλλὰ εἶναι πὺ περίπλοκη ἢ δια-
 δικασία τοῦ στολισματος τῆς νύφης καὶ ἢ κατάρα συγκλητικὴ. «Τρεῖς ἀδερφάδες εἴμα-
 σταν κι' οἱ τρεῖς καταραμένες—ἢ μιὰ χτισε μιὰ γέφυρα, ἢ ἄλλη μιὰ βρούση—κι' ἢ ἄ-
 μοιρη ἐγὼ τὰ θέμελα τούτου τοῦ γιοφυριοῦ—Ἐὸν ἀηδόνι πάρε μου τὰ μάτια—Πέρ-
 δικὰ μου ἐὸν πάρε μου τὰ στολίδια—κι' ἐὸν περιστεράκι μου πάρε μου τὰ μαλλιά
 μου—Γιατὶ καμμιά ἄλλη γυναῖκα δὲν θᾶχει τὴν τύχη μου». Κείμενο συλλεγμένο ἀπ'
 τὸν Γιανναράκη, Ἄσματα Κρητικά, Leipsig, 1876, π. 271. Ἄλλη ποιικιλία ἴδιου τύ-
 που στὸν W. D. Rouse, Folklore from the Southern Sporades, στὴν Folklore,
 τ. X, London 1899, σ. 185.

10) Κείμενο στὴν παραπάνω ἐργασία τοῦ Garnett, I, p. 71. Μετάφραση (μὲ
 τροποποιήσεις) τοῦ A. Giardina (στὸν Haddon, παραπάνω σελ. 273—274). Σ' ἕνα
 τραγοῦδι τῆς Τραπεζούντας, μιὰ οὐράνια φωνὴ ρωτᾷ τὸν πρωτομάστορα ποιά γυ-
 ναῖκα θέλει νὰ θυσιάσῃ γιὰ νὰ στεριώσῃ τὸ γιοφῦρι τῆς Ἀρτας. Καὶ αὐτὸς ἀπαντᾷ:
 «Θὰ δώσω τὴν γυναῖκα μου, γιατί θὰ βρῶ καλλίτερη». Καὶ στὸν Sainéan, σελ. 364—
 365. Ἄλλὰ πρόκειται γιὰ κατωτερότητα πὺ κάνει νὰ χαθεῖ ἢ σκοπιμότητα τοῦ τρα-
 γουδιοῦ.

χω, μου γράφει ὁ Μουστοξύδης, ἔνχ σπίτι στήν ἐξοχή, ὅπου οἱ χωρικοὶ λένε ὅτι εἶδαν νὰ τὸ παρακολουθεῖ ἕνας Ἀράπης. Μιὰ γρηᾶ ὑπηρέτρια μὲ διαβεβαίωσε πολλὰς φορές ὅτι ἀντιλήφθηκε τὰ μεσάνυχτα ἕναν ἔφιππο χωρικό νὰ περνᾶει καὶ ὅτι αὐτὸς εἶναι τὸ στοιχειὸ τῆς μεγάλης πόρτας τῆς πόλεως». (11)

Στὴ νῆσο Ζάκυνθο πιστευόνταν μέχρι τελευταῖα, πὼς ἂν ἤθελε κάποιος νὰ ἐξαφελίσει στερεότητα σὲ μιὰ γέφυρα, σ' ἕνα φρούριο κ.λ.π. θάπρεπε νὰ ἐνισχυθῆ ἢ θεμελίωση μὲ τὸ αἶμα ἐνὸς μωαμεθανοῦ (12). Στὴν περιοχὴ τῆς Λέσβου, ὅταν θεμελιώνεται ἕνα καινούργιο κτίσμα, ὁ πρωτομάστορας ρίχνει μιὰ πέτρα στὴ σκιά τοῦ πρώτου ἀνθρώπου ποὺ περνᾶ. Ὁ ἀνθρώπος αὐτὸς, ποὺ τοῦ κλέφτηκε ἡ σκιά, θ' ἀπεθάνει, μὰ σὲ ἀντιστάθμισμα τὸ κτίσμα θάνατι στερεό (12 β). Τίς πιὸ πολλὰς φορές ὅμως χρειάζεται μιὰ ἀνθρώπινη θυσία, γιὰ νὰ στεριώσει τὸ κτίσμα. Στὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα, ὅταν θεμελιώνουν μιὰ νέα οἰκοδομή, συνηθίζεται νὰ σφάζεται ἕνας κόκκορας ἢ ἕνα ἀρσενικό γίδι ἢ ἕνα πρόβατο καὶ κάνουν νὰ τρέχει τὸ αἷμα τοῦ πάνω στὴν πρώτη πέτρα, κάτω ἀπ' τὴν ὁποία ὕστερα θάβεται τὸ ζῷο. Ἔτσι ὑπάρχει σιγουριά πὼς τὸ οἰκοδόμημα θ' ἀντέξει στὸν χρόνο. (13)

Τὰ ἑλληνικὰ τραγούδια τὰ σχετικὰ μὲ τίς ἀνθρωποθυσίες γιὰ τὸ στέριωμα τῶν κτισμάτων, δρίσκουν λοιπὸν στὴν Ἑλλάδα τὸ humus (=πρόσφορο ἔδαφος) καὶ ἐξακολουθοῦν ἔτσι νὰ γονιμοποιοῦνται. Ἀλλὰ καὶ κάτι παραπάνω. Ὁ Sainéan εἶχε τὴ γνώμη πὼς τὸ τραγούδι ποὺ αὐτὸς χαρακτήρισε σὰν ἀντιπροσωπευτικὸ τοῦ εἶδους, ἀποτέλεσε τὴ βάση πολλῶν τραγουδιῶν ἴδιου τύπου, ποὺ εἶναι διαδομένα στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη. Παραδεχόταν ὅμως ὅτι στὸ βαλκανικὸ χῶρο ὑπῆρχαν τραγούδια ντόπιας προέλευσης (14). Ὁ Πολίτης, προχωρῶντας παρὰ πέρα, διεκδικεῖ γιὰ τὴν Ἑλλάδα τὴ βασικὴ ἰδέα τῶν τραγουδιῶν, ποὺ ἀργότερα πέρασε σ' ἄλλη τὴ Βαλκανικὴ. (15)

Στὴ γνώμη αὐτῆ τοῦ Πολίτη δὲν κατέληξαν ὅλοι οἱ λαογράφοι ποὺ ἀσχολήθηκαν μὲ τὸ θέμα. Κατὰ τὴν πρόσφατη ἐπανεξέταση τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ποὺ ἀναφέρονται σὲς ἀνθρωποθυσίες γιὰ τὸ στέριωμα τῶν κτισμάτων, ὁ Skok συμφωνεῖ πράγματι μὲ τὴ γνώμη τοῦ Sainéan, δηλαδὴ ὅτι ἡ συνήθεια τῶν θυσιῶν αὐτῶν πῆρε ποιητικὴ μορφή στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη, διαπιστώνει ὅμως ὅτι οἱ θυσίες στὰ θεμέλια τῶν κτισμάτων,

11) C. p. g. p. 175. Στὸ στοιχειωμα ἐνὸς μαύρου ἀποδίδεται ἡ σταθερότητα μιᾶς πέτρινης γέφυρας, κοντὰ στὴ Λειβαδιά τῆς Βοιωτίας, L. Sainéan, p. 367. Ἄλλη σημείωση στὸν Rennell Rod «The customs and lore of Moderne Greece» London, 1904, p. 168 καὶ J. G. Lawson «Modern Greek folklore and ancient Greek Religion, Cambridge, 1910, p. 50 e sgg. v. Sacrifice.

12) B. Schmidt, «Das Volksleben der Neugriechen» Leipsig, 1871, p. 196 κ. ἔ.

12β') G. Georgeakis καὶ L. Pinan, Le Folklore de Lesbos, Paris 1894 p. p. 346—7.

13) Στὸν J. C. Frazer, The Golden Bough, II, Taboo and the perils of the Soul, II, London 1913, p. 89 κ. ἔ Ἀλλὰ γιὰ ἄλλες πληροφορίες κοίτ. P. Sébillot «Le paganisme chez les peuples Celto-latins», Paris 1908, p.p. 198—202.

14) Στὸ προαναφ. δοκίμιό του σ. 395.

15) Ἡΐδια γνώμη διατυπώθηκε κι' ἀπὸ τὸν Dieterich στὸ Zeitschrift für Volkskunde, 1902, σ. 150. Δὲν μοῦ φαίνεται ὅμως ὅτι πρέπει νὰ γίνε πιστευτὴ ἢ ἀποψη τοῦ Κυριακίδη, πὸν τὴ συμμερίζεται κι' ὁ Πολίτης (κοίτ. λέξη «Ἄριτα» στὸ Λεξικό Ἑλευθερουδάκη, τ. II, σ. 503) κατὰ τὴν ὁποία οἱ ἥρωες τοῦ τραγουδιοῦ κατατάσσονται στὸν ἀκριτικὸ κύκλο. Οἱ δύο αὐτοὶ Ἕλληνες ἐρευνητὲς κατάταξαν τὸ τραγούδι στὸν ἀκριτικὸ κύκλο, στηριζόμενοι σὲ μερικὰς παραλλαγὰς (π.χ. τῆς Καππαδοκίας) ποὺ ὁ πρωτομάστορας ἀναφέρεται μὲ τὸ ὄνομα Γιάννης, Γιαννάκης (δηλαδὴ παραφθορὰ ἢ καλλίτερα ἐκχυδαῖσμὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ Διγενῆ). Ὁ πιὸ πρόσφατος κριτικὸς τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς H. Gregoire, στὸ «Digenis Acritas: The byzantine epic», στὴν History and Poetry, New York, 1942, δὲν ἀναφέρεται καθόλου σ' αὐτὰς τίς ἀπόψεις.

σάν ποιητικὸ θέμα, διαδόθησαν στὴν Ἀνατολικὴ Εὐρώπη ἀπὸ τοὺς Μακεδονορουμεάνους (Ἀρμένους) καὶ πιότερο ἀπὸ τοὺς κτίστες (16). Ποιὸ συμπέρασμα λοιπὸν πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε, τοῦ Skok ἢ τοῦ Πολίτη;

2. Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δεχτοῦμε τὴ μιὰ ἢ τὴν ἄλλη ἀποψη, χωρὶς προηγουμένως νὰ ἐξετάσομε (ἔστω σιὰ πεταχτὰ) τὰ τραγοῦδια τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Καὶ ἀνάμεσα σ' αὐτά, νὰ ἔνα μακεδονορουμεάνικο τραγοῦδι μὲ τὸν τίτλο *Cântilu a pontulu di Narta*. Πρόκειται γιὰ ἕνα χορευτικὸ τραγοῦδι μὲ πολὺ κινητικὸ ρυθμὸ. Τὸ χορευτικὸ αὐτὸ τραγοῦδι μιλάει γιὰ τρεῖς φημισμένους πρωτομάστορες, τρεῖς ἀδελφούς, ποὺ τοὺς κάλεσαν νὰ φτιάξουν ἕνα γεφύρι στὴν Ἄρτα, μὲ ποινὴ τὸ θάνατο, ἂν δὲν τὸ φτιάξουν. Συμβαίνει ὅμως κι' ἐδῶ, ὅπως καὶ στὸ ἑλληνικὸ τραγοῦδι, νὰ γκρεμίζεται τὴ νύχτα ἕτι χιτίζεται τὴ μέρα, ὡς ὅτου, ὅπως στὸ νεοελληνικὸ τραγοῦδι τῆς Πελοῦσου, ἔνα πουλὶ εἰδοποιεῖ τὸν πρωτομάστορα:

4— Ἀφέντη μὴ λυπᾶσαι!
Ἄλλ' ἂν τὸ ἔργο θέλεις νὰ τελειώσεις
πάρε τοῦ πιὸ μικροῦ σου ἀδερφοῦ τὸ ταῖρι
καὶ θάψ' το σιὰ θεμέλια.
Ταχιά—ταχιά πρέπει νὰ τὴν πετρώσεις
χωρὶς κλαψίματα καὶ λύπη.

Ὁ πρωτομάστορας ἀπευθύνεται τότε στὴ νύφη του, ποὺ ἔχει βυζανιάρικο ἀρσενινὸ παιδί καὶ τὴ στέλνει νὰ πάει φαγητὸ στὸν ἄντρα της. Ἐκεῖνη, θέλοντας μὴ θέλοντας ἐγκαταλείπει τὸ μικρὸ της, ἀφοῦ τὸ ἀγκαλιάζει καὶ τὸ φιλεῖ πρὶν βγεῖ ἀπ' τὸ εὐτυχισμένο σπίτι της. Ὁ ἄντρας της τὴν περιμένει ἀπελπισμένως Ἐπαναλαμβάνεται κι' ἐδῶ ἢ γνωστὴ σκηνὴ τοῦ δαχτυλιδιοῦ καὶ ἡ γυναῖκα ὅταν καταλαβαίνει τὴ μοῖρα ποὺ τὴν περιμένει, ἐνῶ εἰ πέτρες τὴν σκεπάζουν, θρῖσκει τὴ δύναμη ν' ἀπευθύνει στοὺς χιτῆστες μιὰ παράκληση, ἀργὰ καὶ χαμηλόφωνα, γιομάτῃ ἀπ' τὴ μητρικὴ της ἀγάπη.

20— Μαστόροι, ὠϊμέ, ἀκοῦστε με
κάντε μου τὴν στερνὴ παραγγελιά,
τὸ στήθος μου ἀφήστ' ἔξω ἀπ' τὶς πέτρες
γιὰ νὰ βυζάξῃ τὸ καλὸ μου τὸ μωρό. (17)

Βρισκόμαστε δηλαδὴ στὴν ἴδια ἀτμόσφαιρα τοῦ ἑλληνικοῦ τραγοῦδιοῦ, ἀπ' τὸ ὁποῖο ὅμως ἡ μακεδονορουμεανικὴ παραλλαγὴ διακρίνεται γιὰ τὸ συγκινητικὸ ἐπεισόδιο τοῦ θύματος, ποὺ θέλει ἀφημένο ἐλεύθερο τὸ στήθος του ἔξω ἀπ' τὶς πέτρες, γιὰ νὰ μπορέσει νὰ βυζάξῃ καὶ μετὰ τὸ θάνατο τὸ μωρό του. Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιο, νὰ μὴν ἔχει τάχα καμμιά σχέση, οὔτε μακρυνή, μὲ τὸν μῦθο τῆς Τεγέας, κατὰ τὸν ὁποῖο ὁ γιὸς τοῦ Ἄρη καὶ τῆς Εὐρώπης ἔμεινε κοντὰ στὴν πεθαμμένη μητέρα ποὺ τὸν γέννησε, συνεχίζοντας νὰ πίνει ἀφθονο καὶ φρέσκο γάλα; (18)

16) Petar Skok, *Iz balkanske Komparativne literature—Rumunske paralele «Zidanju Skadra»* στὸ *Clasnik skopskog naucnog drustva* (Skoplje 1929) σ. 221 κ. π.

17) V. Petresku, *Mostre de dialectul macedo—român*, Bucarest, 1880, II, p.p. 84—88. Ἐπίσης: P. Papahagi, *Basme aromâne*, Bucarest, 1905, p. 70 e 555.

(18) «Σ' αὐτὸ τὸ βουνὸ» δηλαδὴ στὸ βουνὸ Κρήσιο γράφει ὁ Πανσανίας, *VIII*, 447-448 (ed. Hitzig e Bluemner III), «ἰδρῶθηκε ὁ ναὸς τοῦ Ἄφνειοῦ, γιατί, σύμφωνα μὲ ὅσα λένε οἱ Τεγεᾶτες, ἡ Εὐρώπη, κόρη τοῦ Κηφέα γιοῦ τοῦ Ἄλεου ἐνώθηκε μὲ τὸν Ἄρη. Ἡ Εὐρώπη γεννῶντας ἀφήνει τὴ ζωὴ πάνω στοὺς πόνους τοῦ τοκετοῦ, ἀλλὰ τὸ μωρὸ μένει δίπλα στὴ νεκρὴ πιά μητέρα καὶ ρουφᾷ ἀπ' τὰ στήθη της ἀφθονο γάλα. Κι' ἐπειδὴ πιστεύθηκε πὼς αὐτὸ ἔγινε μ' ἐπέμβαση τοῦ Ἄρη, οἱ Τεγεᾶτες ἀπο-

Τὸ παραπάνω ἐπεισόδιο, δὲν συναγτιέται στὰ παρεμφερῆ τραγοῦδια ποῦ τραγουδοῦν οἱ Ρουμάνοι τῆς Δανίας, ὅπου ὅμως δὲν εἶναι πολὺ ἀνεπτυγμένο τὸ αἶσθημα τῆς μητρό-
τητας. Ἀντίθετα, τὸ βρίσκουμε σχεδὸν πάντοτε στὰ βουλγαρικά τραγοῦδια, ποῦ πραγμα-
τεύονται τὸ θέμα τῶν θεμελιώσεων. Σ' ἓνα ἀπ' αὐτὰ (καὶ σήμερα τραγουδιέται σχετικὸ
ἔρωτικό τραγοῦδι στοὺς γάμους) γίνεται λόγος γιὰ τρεῖς ἀδερφοὺς ποῦ ἀποφάσισαν νὰ
χτίσουν τὴν πόλη Smiqen στὸ ποτάμι Stroumdja. Ἀλλὰ κι' ἐδῶ, κατὰ τὴ διάρκεια
τῆς νύχτας, γκρεμίζεται, ὅτι χιτίζοταν τὴ μέρα. Ὑστερὰ ἀπὸ πολλὰς μάταιες προσπά-
θειες, τὰ τρία ἀδέρφια ἐλέπουν ἓνα ὄνειρο. Ὅτι εἶναι ἀνάγκη νὰ θυσιάσουν στὰ θεμέλια
μιά ἀπ' τὶς γυναῖκες τῶν:

17—Ἡ πόλη γιὰ νὰ μείν' ἀκίνητη καὶ σταθερῆ

Οἱ τρεῖς ἀδερφοὶ ὀρκίζονται νὰ μὴν ἀποκαλύψουν τὸ μυστικὸ στὶς γυναῖκες τῶν. Μὰ
ἓνας μονάχα, ὁ Μανώλης, μένει πιστὸς στὴν ὄρκο. Ὑστὶ, τὴν ἄλλη μέρα, ὅταν ἔφτασε
πρῶτη ἡ γυναῖκα του, ἀκούγεται ὁ παρακάτω διάλογος:

29—Ἀφέντη μου Μανώλη, γιὰτι κλαῖς;
Κι' ἐκεῖνος στὴ γυναῖκα του ἀπαντᾷ:
—Τὴν πρώτη μου ἀγάπη κλαίω
γιὰτ' ἔχασα τὸ δαχτυλίδι τὸ χρυσό,
τὸ δαχτυλίδι, τὸ χρυσὸ σημάδι.
—Μὴ κλαῖς ἀφέντη μου Μανώλη,
ἐγὼ θὰ πάω νὰ ψάξω νὰ τὸ βρῶ.

Ἀλλὰ, ἀλλοίμονο, ἡ μοῖρα τῆς γυναῖκας τοῦ Μανώλη εἶναι γραμμένη. Καὶ τίποτα
δὲν ἀλλάζει τὴν κατάσταση, οὔτε τὸ ὅτι ἄφησε στὸ σπῆτι τὰ παιδιὰ τῆς:

41—Ἐκείνη κλαίει καὶ θρηνηῖ, θρηνηῖ καὶ κλαίει:
«Ἀφέντη ἀκουσέ με, ἀφέντη μου Μανώλη,
ποιὸς θὰ βυζαίνει τὸ παιδί μας, τὸ μικρὸ μου;»
«Θὰ τὸ βυζαίνει ἡ ἀδελφή μου, ἡ ἀδελφή μου»
Ἐκείνη τὸν ρωτᾷ καὶ τὸν ρωτᾷ θρηνηῶντας:
«Ἀφέντη ἀκουσέ με, ἀφέντη μου Μανώλη,
Ποιὸς θ' ἀναθρέψει τὰλλα τὰ παιδιὰ μας;»
Ἀλλὰ ἐκεῖνος στὴ γυναῖκα του ἀπαντᾷ:
«Τοῦ δάσους τὰ πουλιά, αὐτὰ θὰ τ' ἀναθρέψουν».

Ἡ γυναῖκα χιτίζεται στὰ θεμέλια, ἀφήνοντας μιὰ κραυγὴ ἀπελπισίας: Νὰ τῆς ἀφή-
σουν ἐλεύθερο τὸ ἀριστερὸ στήθος, γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ βυζαίνει τὸ μωρὸ τῆς:

55—Κι' ἐκεῖνοι ἀφήνουν λεύθερο τ' ἀριστερὸ βυζί της
γιὰ νὰ βυζαίνει τὸ μωρὸ, τὸ ἄμοιρο μωρὸ της.

Μὰ ὕστερα ἀπὸ λίγο καιρὸ:

57—Ἐκεῖ ποὺ πρῶτα ἦτανε τ' ἀριστερὸ βυζί της,
ξεβγήκε βρῦση δροσερῆ,
μιὰ δροσερῆ πηγὴ ποῦχε καθάριο γάλα (19)

Σ' αὐτὸ τὸ τραγοῦδι, τοῦ ὁποῖου εἶναι γνωστὲς πολλὰς παραλλαγές, βρίσκουμε πῶς
γιὰ τὸ θεμέλιωμα μιᾶς πόλης, εἶναι ἀπαραίτητὸ νὰ χτιστῆ κάποιος. Βρίσκουμε ἀκόμα τὸ

κάλεσαν τὸν θεὸ Ἄρη Ἀφνειό». Κανένα σχόλιο δὲν συνοδεύει τὸ κομμάτι αὐτὸ τοῦ
Παυσανία στὸ «Description of Greece» Frazer, London, 1918.

19) Κείμενο στὸν Strauss, Bulgarische Volkslieder, Wien 1895, σ. 497—408.

μοτίβο του ονείρου (παραλλαγή τῆς Κέρκυρας) καὶ τοῦ δαχτυλίδου (κοινὸ μοτίβο σὲ πολ-
 λά ἑλληνικὰ τραγούδια). Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι στὰ βουλγαρικὰ τραγούδια, ἐκτὸς ἀπὸ
 τὰ γνωστὰ ὡς τῶρα μέσα μὲ τὰ ὁποῖα προσδιορίζεται ποῖο θὰ εἶναι τὸ θῦμα (δηλ. μέσω
 τοῦ ονείρου, μέσω τῆς φωνῆς κάποιου πουλιτοῦ κλπ), προστίθεται καὶ ἡ ἀπάτη δύο ἀδερ-
 φῶν πρὸς τὸν τρίτο. Ἡ ἀπάτη ἐπίσης ἀναπτύσσεται κι' ἐξιστορεῖται καὶ στὰ πιὸ πολλὰ
 ρουμανικὰ τραγούδια τοῦ ἴδιου τύπου, δηλαδὴ ποὺ ἀναφέρονται σὲ ἀνθρωποθυσίες.
 Σ' ἓνα ἀπ' αὐτά, ὁ Πρίγκηπας Negru—Voda ἀναθέτει σ' ἓνα πρωτομάστορα, τὸν Μα-
 νῶλη, νὰ χτίσει τὸ μοναστήρι τοῦ Arges, (20) μὲ πονηρὴν, ἂν δὲν τὸ πετύχει, τὸ θάνατο.
 Ἄλλ' ἄλλοίμονο, τὸ βράδυ γκρεμίζεται ὁ, τι χτίζουν τὴν ἡμέρα:

70—Χτίζουν οἱ μαστόροι
 χτίζουν ἓνα τοῖχο,
 μὰ τῆς μέρας ἢ δουλειὰ
 χάνεται τὴν νύχτα,
 καὶ τὴ ἄλλη μέρα
 καὶ τὴν τέταρτη ξανά,
 ἄδικα τὰ κόπια τους,
 τί τῆς μέρας ἢ δουλειὰ
 χάνεται τὴ νύχτα.

Ὁ Μανῶλης ὅμως βλέπει ἓνα ὄνειρο ποὺ τὸ ἀποκαλύπτει ἀμέσως στοὺς συντρό-
 φους του (ἀδέρφια του):

108—Μιὰ φωνὴ ἀπ' οὐρανοῦ
 μούπε κατακάθαρα,
 «πᾶν τὰ κόπια σας χαμένα».
 Ὅρκο δῶ ἄς διόκουμε
 πὼς θὰ θάψουμε στὸν τοῖχο
 ὅποια θὰ πρωτοφανεῖ,
 μὰ γυναικα, μ' ἀδεοφῆ
 αὔριο τὴν ἀγῆ,
 τὸ φαῖ νὰ φέρει
 σ' ἓναν ἀπὸ μᾶς.

Κι' ὅλοι ὀρκίζονται νὰ φυλάξουν τὸ μυστικὸ γιὰ νὰ μπορέσει νὰ στέρξει τὸ ὄνειρο
 καὶ νὰ στεριώσῃ τὸ χτίσμα. Οἱ δύο ὅμως ἀπ' αὐτοὺς εἰδοποιοῦν τὶς γυναῖκες τους γιὰ
 τὸν κίνδυνο ποὺ θὰ διέτρεχαν τὸ πρωτὶ. Μονάχα ὁ Μανῶλης κρατᾷ πίστη στὸν ὄρκο.
 Τὴν ἄλλη μέρα, χαράματα, βλέπει ἀπὸ μακριὰ τὴ γυναῖκα του νὰ πλησιάζει πρὸς τὸν
 τόπο τῆς ἐργασίας:

142—ὦ Κύριε, θεέ μου,
 στὴ γῆ ἀπάνω ρίξε
 μι' ἀτέλειωτη βροχή,
 νὰ γίνουνε λαγκάδια,
 νὰ γίνουνε χειμᾶροισι,
 καὶ νὰ φουσκώσουν τὰ νερὰ
 τὸν κάμπο νὰ σκεπάσουν
 κι' ἢ δόλια ἢ γυναικα μου
 σὸ σπίτι νὰ γυρίσει.

(20) Σ' αὐτὸ τὸ μοναστήρι σήμερα βροσκοῦνται θαμένοι οἱ βασιληάδες τῆς Ρουμα-
 νίας. Περαιτῶθηκε τὸ 1717. Ἄλλὰ τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἀποδίδουν τὸ χτίσιμο τοῦ
 μοναστηριοῦ σ' ἓνα πρίγκηπα συναξαριστῆ, στὸν πρίγκηπα Negru—Voda, τοῦ ὁποῖου
 ἡ ἱστορία ἀναφαίνεται στὰ μέσα τοῦ 12ου αἰῶνα.

Ὁ θεὸς τὸν ἀκούει. Καὶ πέφτει ἀφθονή βροχή πάνω στὴ γῆ. Σηκώνεται κι' ἕνας ἀέρας δυνατός. Ἀλλὰ οὔτε καὶ ὁ θεὸς σταματᾷ τὴ γυναῖκα, ποὺ θέλει ὀπωσδήποτε νὰ πάει τὸ φαγητὸ στὸν ἀντρα τῆς. Ἐδῶ πρέπει νὰ σημειωθεῖ: Τὸ πεπρωμένο ἀνώτερο ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Θεό. Τὸ ποίημα ἔχει κομμάτια χαριτωμένα καὶ γιομάτα λεπτότητα:

202—Ὁ Μανώλης πνίγει
τῆς καρδιᾶς τὸν πόνο
καὶ σφιχτὸ τὴν ἀγκαλιάζει,
τὴν τραβᾷ στὴ σκαλωσιά,
τὴν πλησιάζει πρὸς τὸν τοῖχο
καὶ τῆς λέει, σὺν σι' ἀστεία:
— «Μεῖνε ἀγάπη μου,
μὴ φοβᾶσαι,
θέλουμε ν' ἀστειευθοῦμε,
ψεύτικα σὲ χιτίζουμε»
Ἡ γυναῖκα τοὺς πιστεύει
καὶ καλὸκαρδα γιλάει.

Μεταξὺ τοῦ γέλιου τῆς γυναικῆς καὶ τοῦ θρήνου τοῦ φτωχοῦ Μανώλη, συντελεῖται ἡ θυσία. Ἡ γυναῖκα ὁμῶς τοῦ Μανώλη εἶναι ἔγγυος καὶ φωνάζει:

245—Πρέπει νὰ γινῶ μητέρα,
Μανώλη, Μανώλη,
ὦ, Μαστρομανώλη,
ὁ τοῖχος πᾶ μὲ σφίγγει
ἀπάνω στὸ μικρὸ μου,
τὸ στήθος μου ὑποφέρει, κλαίει,
κλαίει δάκρυα γαλακτερό.

Ἀλλά, ἀλλοίμονο, ὁ τῆχος τῆ σφίγγει, τῆς πλῆγει τὴ ζωὴ καὶ ἡ κρυγὴ τῆς γίνε-
ται ἀργή, μονότονη, συρτὴ (21).

Τὰ ρουμανικὰ τραγούδια γιὰ τὰ στοιχειώματα συνδέονται, ὅπως τὸ παραπάνω τρα-
γούδι, σχεδὸν ὅλα, μὲ τὴ θεμελίωση κάποιου μοναστηριοῦ (22). Καὶ στὴ θεμελίωση ἐνὸς
μοναστηριοῦ ἀναφέρεται, ὅπως εἶδαμε, τὸ Κερκυραϊκὸ τραγούδι. Πρέπει ὁμῶς νὰ παρα-
τηρηθῆ, πῶς ἂν καὶ τὰ ρουμανικὰ καὶ βουλγαρικὰ τραγούδια παρουσιάζουν πρωτοτυ-
πίες, ἐν σχέσει μὲ τὰ ἑλληνικὰ, μ' ὅλα ταῦτα οἱ δισικὲς περικοιθῆτες γιὰ τὴς ἀνθρωπο-
θυσιᾶς εἶναι ὅμοιες, ἀκόμα καὶ σήμερα, μὲ τὴς ἑλληνικῆς. Πραγματικὰ, πιστεύεται ἀπὸ
τοὺς Βουλγάρους, πῶς γιὰ νὰ κτιστῆ ἕνα κτίριο, εἶναι ἀναγκασιῶς νὰ ἐνταφιαστῆ ἕνας ἄν-
θρωπος ἢ καλλίτερα ἕνα μικρὸ.

Ἀλλὰ ἀφοῦ σήμερα εἶναι ἀδύνατο νὰ γίνῃ αὐτὸ, οἱ Βούλγαροι μετροῦ τὴ σικὰ
ἐνὸς ἀθρώπου μὲ ἕνα σπάγγου, ἔχου) ὕστερα τὸ κομμάτι τοῦ σπάγγου καὶ εἶναι βέβαιον
ὅτι τὸ θῦμα θὰ πεθάνει σ' ἕνα χρόνον. Γι' αὐτὸ ἀκριβῶς τὸ λόγο, τὰ μικρὰ τῶν Ρουμά-

21) Αὐτὸ τὸ τραγούδι ποὺ φέρει τὸν τίτλο Mânastirea Argesuli, συλλέχθηκε
ἀπὸ τὸν V. Alesandri, Balade adunate si inareptate, Jassi 1852—53. Κοίτ. στὸν
τόμο τοῦ ἴδιου A. Poezii populare Romanilor (1866). Μεταφρασμένο γαλλικὰ ἀπ'
τὸν Alessandrini, Ballades et chantes populaires de Roumanie, Paris 1855, σ. 143
—158. Γερμανικὰ ἀπ' τὸν Schuller, Kloster Argisch, Hermanstadt 1858, σ. 50 κ.
π. Ἡ ἀναφερθεῖσα μετάφραση εἶναι τοῦ A. ἐν συνεργασία μὲ τὸν Petru Iroaie. Ἄλ-
λες βιβλιογ. σημειώσεις: Στὸν L. Sainéan, pp. 372—378 καὶ κυρίως στὸν P. Skok,
pp. 221—225. Ἄς προστεθεῖ: M. Ruffini, Anthologia romena, Modena 1940 pp,
137—143 καὶ P. Iroaie, Vita e poesia popolare romena, Bucarest, 1943, pp. 167-8.

22) Στὴς παραλλαγὰς τῆς Τρανσυλβανίας, τὸ μοναστήρι τοῦ Argos τὸ ἀντικαθι-
στᾷ τὸ φρούριο Barcan. Ἀλλὰ τοῦτο εἶναι τὸ γνήσιο, σημ. στὸν L. Sainéan, p. 378.

ων ἔχουν ἓνα κυριολεκτικὰ ἀληθινὸ φόβο ἔταν πλησιάζουν σὲ μέρη ποῦ χτίζεται τοῖχος. Ἐπικρατεῖ ἐπίσης στοὺς Βουλγάρους ἡ συνήθεια νὰ θάβουν στὰ θεμέλια ἐνὸς σπιτιοῦ ἓνα ἀρνὶ ἢ ἓνα κοτόπουλο, ἐνῶ οἱ Ρουμάνοι ἔταν χτίζουν ἓνα σπίτι, προσκαλοῦν τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους, στοὺς ὁποίους προσφέρουν ἰὸ κρέας ἐνὸς ἀρνιοῦ, τοῦ ὁποίου θάβουν τὸ κεφάλι σὲ μιὰ ἀπ' τὶς γωνιῆς αὐτοῦ τοῦ σπιτιοῦ (23).

(Μετ.: Χρ. Παρηγορίτσα)

23) Στοιχεῖα στὸν J. G. Frazer, *The Golden Bough*, II, *Tapoo and the Perils of the soul*, p. 89 καὶ 155. Πιὸ λεπτομερεῖς σημειώσεις στὸν E. T. Elvorthy, *The Evil Eye*, London 1895, σ. 82—3. A. Gittée, *Les rites de construction in Melusine* III, p. 498, 555. Καὶ στὸν L. Sainéan, *Les rites de construction*, p. 371.

Ο ΛΟΡΔΟΣ ΒΥΡΩΝ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΠΕΙΡΟ

(Ἀποσπάσματα ἀπ' τὸν «Childe Harold' s Pilgrimage II»)

- [42] Γλυκοχαράζουν τὰ βουνὰ τῆς σκυθρωπῆς Ἡπείρου
 κι οἱ μαῦροι βράχοι τοῦ Σουλίου. Περήφανα προβάλλει
 τοῦ Πίνδου ἡ μακρυνὴ κορφή, πῶχει τριγύρω ἀντάρα
 κι ἀπὸ νερὰ δροσιζέται χιονάτα, στολισμένη
 μ' ἀχτίνες βαθυπόρφυρες. Σιγὰ ἡ ἀντάρα φέυγει,
 κι ἐκεῖ στὰ πλάγια ἀνάμεσα θωρεῖς σπηλιῆς βουήσιες,
 ὅπου τροχέῳ τῆ μύτη τους ἀετοί, γουρλουοῦνται λύκοι,
 κι ὅπου φωλιάζουν λαίμαργα πουλιά, θερὰ κι ἀγρίμια,
 μὰ κι ἀνθρωποὶ ἀγριώτεροι θρῖσκουν ἐκεῖ λημέρια.
 Ἐκεῖ περιμαζώνονται κι οἱ σίφουνες κι οἱ μπόρες,
 κενὸ ἄγρια ξεσπάνουν στίς στερνῆς τοῦ χρόνου κρύες ὥρες
- [44] Ἐδῶ χλευάζεται ὁ σταυρὸς ἀπὸ τοὺς ἀλλοθρήσκους:
 ὄν στέκεται περήφανος δαχρὶὰ περιφρονιοῦνται
 εἰ λάτρες του, κι οἱ λαῖκοι καθὼς κι οἱ ἱερωμένοι!
 Ὡ πρόληψη φανατικῆ, σ' ὅποια μορφή κι ἂν τύχεις,
 ἄγιος κι ἂν γένεις, εἶδωλο, παρθένος ἢ προφήτης,
 κι ἂν γένεις, μισοφέγγαρο, μὰ καὶ σταυρὸς ἀκόμα,
 ὅποιο κι ἂν ἔχεις σύμβολο στὸν κόσμον γιὰ λατρεία,
 κάνεις κακὸ, καὶ οἱ κληρικοὶ σου μόνον θησαυρίζουν,
 ὅπου σ' ἐχμεταλλεύονται. Ποιὸς θὰ ξελαγοῖσει
 τῆ σκούρια ἀπὸ τῆς καθαρῆς λατρείας τὸ χρυσάφι;
- [45] Νὰ ὁ κόλπος ὁ Ἀμβρακικὸς. ποῦ ἓναν καιρὸν ἐχάθη
 γιὰ μιὰ γυναῖκα ἐρατεινὴ κι ἀβλαβὴ τόσος κόσμος.
 Μὲς στὰ νερὰ του κενὸ ἐλαφρὰ τῶρ' αὐλακώνει ἡ αὖρα,
 Ἀσιανοὶ αὐτοκράτορες καὶ στρατηγοὶ τῆς Ρώμης
 τῆ ναυτικῆ τους δύναμη τὴν εἶχαν ὀδηγήσει
 σὲ βεθαίωταιη σφαγῆ, σ' ἀμφίβουλη ὅμως νίκη.
 Νὰ ὁ τόπος ποῦ τὰ τρόπαια τοῦ Καίσαρος ἀνοῦσαν.
 Κι αὐτὰ σωροβολιάστηκαν σὰν τὸ θνητὸ ἴδρυτῆ τους!
 Ὡ βασιλιάδες ἀνομοί, τὰ θάσανα τοῦ κόσμου
 ἐσεῖς διπλὰ ταῦξάνετε! Λοιπὸν αὐτοί, Θεέ μου,
 τῆ σφαῖρα πῶπλασες ἐσὺ θὰ παίξουν ὅπως θέλουν;

(μετάφρ. Δ.μ. Σίρρου)

ΕΝΑΣ ΑΡΤΙΝΟΣ

ΕΘΝΙΚΟΣ

ΕΥΕΡΓΕΤΗΣ

ΣΠΥΡΟΥ
ΚΟΝΤΟΓΙΑΝΝΗ

Στὴν Κέρκυρα, στὸ νεκροταφείο τοῦ Ἁγίου Σπυρίδωνος, πὸν βρῖσκεται πρὸς τὰ δυτικά τῆς πόλεως, ὑπάρχει σὲ μιὰ γωνιὰ ἓνας ξεχασμένος τάφος. Ὅπως θὰ δοῦμε, καὶ ὁ νεκρὸς πὸν θάφτηκε ἐκεῖ μέσα, εἶναι κι αὐτὸς ξεχασμένος, δυστυχῶς. Στὸ κεφαλάρι τοῦ τάφου, ὑπάρχει μιὰ μαρμαρίνη πλάκα, σὰν τύμβος, κι ἐπάνω σ' αὐτὴ τὸ σῆμα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας καὶ τ' ὄνομα «ΓΕΡΟΣΤΑΘΗΣ» μὲ κεφαλαῖα γράμματα. Μπαίνομε μέσα στὴν ἐκκλησία, ἀνοίγομε τὰ βιβλία τῆς ταφῆς καὶ σὲ μιὰ παλιὰ, κιτριμισμένη ἀπ' τὸ χρόνο, σελίδα διαβάζομε: «23ῆ Ἰουνίου 1870—Γεροστάθης Κωνῆνος τοῦ Εὐσταθίου, ἐτῶν 109». Κάτι ἔχομε διαβάσει καὶ ἡ περιέργεια μᾶς κεντριίζει. Πρὶν ἀνατρέξομε στὶς ἐγκυκλοπαιδεῖες γιὰ περισσότερα στοιχεῖα, ἄς πᾶμε μέχρι τὸ περίφημο Ἀρχαιοφυλάκιον τῆς πόλεως,

ὅπου εἶναι καὶ τὸ Ληξιαρχεῖον. Ψάχνουμε τὰ Ἀποβιωτήρια τοῦ ἔτους 1870 καὶ στὸ ὑπ' ἀριθμὸν 3 καὶ σελ. 66 βρίσκουμε τὴ Ληξιαρχικὴ πράξι θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου Ε. Γεροστάθη. Ἐδῶ βλέπουμε ὅτι, ἀπέθανε τὴν 22αν Ἰουνίου 1870 καὶ ἐκηδεύθη ἀπὸ τὸν ἱερὸ ναὸ τῆς Παναγίας τῶν Ἑξῶν ἢ Ἡπειρωτῶν ὅπως λέγεται. Βλέπουμε ἐπίσης στὴ Ληξιαρχικὴ πράξι ὅτι ἐγεννήθη εἰς τὴν Ἄρτα καὶ ἦτο ἔμπορος. Ἡ ἡλικία δὲ ποῦ ἀπέθανε καὶ ποῦ ἀναγράφεται στὴν πράξι εἶναι 109 ἐτῶν καὶ ἄγαμος.

Αὐτὰ εἶναι τὰ πρῶτα γραπτὰ στοιχεῖα ποῦ συγκεντρῶνουμε ἀπὸ πηγές, πλάϊ στὶς παραδόσεις ποῦ μᾶς ἄφησαν οἱ πατέρες μας. Αὐτὲς λέγανε, πὼς ὁ Γεροστάθης ὁ Κώστας, ἦτα ἑπτά γενεὰ τοῦ Στάθη Γεροστάθη ποῦ καταγότανε καὶ ζοῦσαν στὸ Κομπότι, καὶ ποῦ ἀκότωσε ὁ Ἀλῆ Πασσᾶς ἐπειδὴ δὲν θέλησε νὰ τοῦ παραχωρήσῃ τὸ Κομπότι καὶ τὴν περιουσίαν τοῦ Κομποτιοῦ σὰν ἰδιοκτησία τοῦ γιοῦ του Βελῆ. Τότε, περὶ τὸ 1809, ὁ Κώστας ἔφυγε ἀπὸ τὸ Κομπότι μαζί μὲ τὴν οἰκογένειά του γιὰ τὴν Κέρκυρα. Ἐπίσης ἔξαμε ἡμεῖς ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος Ε. Γεροστάθης μὲ διαθήκη του ἄφησε διὰ τὴν Ἄρτα χρηματικὸ ποσόν, ποῦ μὲ τοῖς τόκους του νὰ σπουδάξῃ ἀπὸ ἕνας νέος τῆς πατριδος του στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Πολλοὺς ἔχουμε ὑπ' ὄψιν μας ποῦ ἔχουν τύχει τοῦ εὐεργετικοῦ αὐτοῦ κληροδοτήματος.

Ὅλα αὐτὰ μᾶς κεντρίζουν τὴν περιέργεια γιὰ νὰ μάθουμε πιὸ πολλὰ καὶ μὲ λεπτομέρειας γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὴ δράσιν τοῦ συμπατριώτη μας.

Ἀπὸ τὶς ἐγκυκλοπαίδειες μαθαίνουμε, σὲ γενικὲς πάντα γραμμές, τὸ τι ἔκανε στὴν Κέρκυρα ὁ Κ. Γεροστάθης καὶ πὼς ἔδρασε ἐθνοφελῶς. Μόνον αὐτὰ ὅμως, δὲν μᾶς ἱκανοποίησαν. Τὸ ὅτι στὶς πρῶτες μας ἔρευνες πλὴν ποῦ βρήκαμε καὶ προσκυνήσαμε τὸν τάφο, ἀνακαλύψαμε καὶ τὴ Ληξιαρχικὴ πράξι θανάτου του, μᾶς ἔδωσε θάρρος γιὰ εὐρύτερες ἔρευνες καὶ ἐλπίδα πὼς θὰ ρίψωμε περισσότερο φῶς καὶ θὰ προβάλωμε, ὅπως ἀξίζη, τὴν προσωπικότητα τοῦ συμπατριώτη μας ἐθνικοῦ εὐεργέτη, τοῦ μὲ τὸν τρόπο του καὶ στὸ πεδῖον δράσεως του ἦρσα.

Εἶναι μέγυ τὸ εὐτύχημα ὅτι ἡ λαίλαπα τοῦ Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου δὲν σάρωσε πανελῶς τὴν μεγάλη Δημοσίαν βιβλιοθήκην τῆς Κερκύρας. Περισωθῆκανε πολλὰ ἀπὸ τὰ βιβλία της, πολλὰ χειρόγραφα καὶ ἔγγραφα τῆς Ἰονίου Πολιτείας, καθὼς καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ ἀρχεῖα της. Αὐτὰ τὰ χειρόγραφα, τὰ ἔγγραφα καὶ τὰ ἀρχεῖα βαλθῆκανε νὰ ἐρευνησῶμε μὲ τὴν ἐλπίδα πὼς κάτι θὰ βροῦμε. Χρειάστηκε κόπος, ὑπομονὴ καὶ ἐπιμονὴ καὶ στὸ τέλος κερδίσαμε. Καὶ λέμε κερδίσαμε, ὅχι μόνον γιὰ τὴν βρήκαμε λεπτομέρειες γιὰ τὸν Κ. Γεροστάθη, ἀλλὰ γιὰ τὴν βρήκαμε καὶ παρὰπάνω: βρήκαμε ἐπιστολὰς του γραμμένες μὲ τὸ ἴδιον του τὸ χέρι. Ἀλλὰ ἄς πάρωμε τὰ πράγματα μὲ τὴ σειρά τους. Ψάχνοντας στὰ σκονισμένα ἀρχεῖα τῆς βιβλιοθήκης, ἀνακαλύψαμε εἰς τὸ ἀρχεῖον τοῦ Ἰωάν. Καποδίστρια τοῦ ἀειμνήστου πρώτου κυβερνήτου τῆς Ἑλλάδος, καὶ εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 354 φάκελλος 46 (τεσσαράκοντα καὶ ἕξ) ἰδιόγραφες ἐπιστολὰς τοῦ Κ. Γεροστάθη πρὸς τὸν Ἰωάν. Καποδίστρια. Οἱ ἐπιστολὰς αὐτὲς εἶναι ἀνέκδοτες μέχρι σήμερα καὶ ὅπως φαίνεται ἀμελέτητες ἀπὸ τοὺς ἀρμοδίους ἱστορικούς. Εἰδικὰ αὐτὸ τὸ τελευταῖον ἔχουμε λόγους νὰ τὸ παραδεχόμεθα.

Ἐπιχειρήσαμε λοιπὸν τὴν δι' ἀναγνώσεως μελέτην τῶν ἐπιστολῶν. Τὸ δυσανάγνωστον τοῦ γραφικοῦ χαρακτήρος, καθὼς καὶ ἡ ἔλλειψις τεχνικῶν μεγεθυντικῶν μέσων, ἔκανε τὸ ἔργο μας δίσκολον. Καταφέραμε ὅμως νὰ τὶς διαβάσωμε ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ καὶ νὰ συλλάβωμε τὸ νόημα τοῦ περιεχομένου. Διατηροῦνται βέβαια οἱ ἐπιστολὰς σὲ καλὴ κατάστασι, εἶναι γραμμένες σὲ ἀπλό χαρτὶ τοῦ ἐνὸς ἢ καὶ δύο φύλλων καὶ μὲ μελάνη ποῦ ὁ χρόνος ἔχει ξεθωριάσει τὰ γράμματα.

Καὶ μόνον ἐκ τῆς ἀναγνώσεως καὶ ἐπισταμένης μελέτης τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν, δύναται κανεὶς νὰ ἀντιληφθῇ τὸν ρόλον ποῦ διεδραμάτισε ὁ Κ. Γεροστάθης, ἀφ' ἐνὸς

* Μὲ τὸν Κ. Γεροστάθη ἀσχολήθηκα καὶ ὁ σεβαστὸς μου Γυμνασιάρχης κ. Χρ. Τασιόπουλος εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ συμβολὴ τῆς Ἄρτης καὶ τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦ 1821» ἐκδοθεῖσαν διαλεξίν του.

μέν για τὴ σταθεροποίηση τοῦ νεοσυσταθέντος Ἑλληνικοῦ κράτους, ἀπ' ἐτέρου δὲ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τοῦ ὑπολοίπου Ἑλληνισμοῦ. Ἡ ἐθνωφελὴς δράσις του φανερώνεται μέσα ἀπ' αὐτὲς τὶς ἐπιστολές. Ἄς δοῦμε ὅμως τὶς ἴδιες τῆς ἐπιστολές.

Κατὰ πρῶτον, ἀπὸ τὴν ἀπ' εὐθείαν ἀλληλογραφία μεταξὺ Κ. Ε. Γεροστάθη καὶ Ἰωάν. Καποδίστρια γίνεται ὀλοφάνερο ὅτι οἱ δύο ἄνδρες διατηροῦσαν στενὲς σχέσεις. Ἐπίσης μᾶς φανερώνει καὶ τὴν ἐκτίμησιν ποὺ ἔτρεφε ὁ Καποδίστριας γιὰ τὸν Κ. Γεροστάθη. Ἡ δὲ ἀναγραφὴ σὲ πολλὰς ἐπιστολὰς καθαρῶς δικῶν τους ζητημάτων ἐπιβεβαιώνει αὐτὸ. Γιὰ τὸν Ἰωάν. Καποδίστρια ὁ Κ. Γεροστάθης, ὅπως διαφαίνεται στὶς ὑπὸ μελέτην ἐπιστολές, εἶναι τρόπον τινὰ, ἓνα εἶδος ἀνεπισημοῦ ἀντιπροσώπου του εἰς τὴν Ἰόνιον πολιτείαν, εἶναι ἓνα εἶδος ἀνεπισημοῦ συμβούλου του. Μελετώντες τὶς ἐπιστολὰς βλέπομε ὅτι ὁ Κ. Γεροστάθης ἐνεργοῦσε γιὰ τὴν προμήθειαν τροφῶν καὶ σίτου ἀπὸ τὸ ἑξωτερικὸν γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, καθὼς καὶ διαχειρίζετο ἐθνικοῦ Δημοσίου χρήματος (ἐπιστολὴ 41η ὑπὸ 18)30—3—1829). Στὸ σημεῖο αὐτὸ ἄς μᾶς ἐπιτραπῆ νὰ παρεμβάλωμε τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ ὑπάρχον στὴ Ζάκυνθο Ἀρχεῖο τοῦ Ρώμα. Κατ' αὐτὰ διαφαίνεται ὅτι ὁ Κ. Γεροστάθης ἐδαπάνησε πολλὰ καὶ ἐξ ἰδίων, βοηθώντας τὴν ἐλληνικὴν κυβέρνησιν καὶ τροφοδοτώντας τοὺς πολιορκουμένους μαχητὰς καὶ τὰ γυναικόπαιδα τοῦ Μεσολογγίου. Ἄς ἀνελέθωμε στὶς ἐπιστολές. Ὁ Κ. Γεροστάθης κατ' αὐτὰς ἐνεργοῦσε διὰ τὴν ἐνημέρωσιν τοῦ Ἰωάν. Καποδίστρια καὶ τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως, ἐπὶ τῆς γενικῆς καὶ εἰδικῆς καταστάσεως ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν Εὐρώπῃ. Δηλ. βλέπομε νὰ γνωστοποιῆ στὸν Κυβερνήτη τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ Βελγίου, τὴν προσέγγισιν τῶν Ρωσικῶν στρατευμάτων στὴ Βαρσοβία (ἐπιστολὴ 23η ὑπὸ 13—8—1830), ἐπίσης ταραχὰς εἰς τὴν Γαλλίαν, παραιτήσεις γάλλων ὑπουργῶν (ἐπιστολὴ 39η ὑπὸ 2—4—1830) καὶ γενικὰ σκιαγραφεύοντας τὴν ὅλην κατάστασιν στὴν Εὐρώπῃ, ἀναφέρει εἰδήσεις ποὺ, ὅπως ὁ ἴδιος γράφει, δὲν ἀναφέρονται στὶς ἐφημερίδες τῆς Εὐρώπης, μετὰ ἐκδιδόμενα στὴν Εὐρώπῃ ἐπιστημονικὰ φυλλάδια, βιβλία καθὼς καὶ τοὺς χάρτας (ἐπιστολὴ 26η ὑπὸ 4—9—1830, 31η ὑπὸ 22—8—1830, 36η ὑπὸ 17—11—1830 κλπ.). Καὶ γιὰ τὰ προβλήματα ποὺ ἀπασχολοῦσαν τὴ σκλαβωμένη τότε Ἠπειρο καὶ ἰδιαίτερα πατρίδα του, μᾶς δίδει ἀληθινὰ πάρα πολλὰ στοιχεῖα ἀπαραίτητα γιὰ τὸν ἀσχολούμενον μετὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ τόπου καὶ γενικώτερα μετὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους. Στὴν ὑπ' ἀριθμὸν 27 ἐπιστολῇ του καὶ ὑπὸ χρονολογίαν 4—9—1830, ἀναφέρει τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Σιλιχτὰρ Βόδα, ὅπως ἐγκαταλείψῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του τὸ φρούριον του ποὺ ἐπολιορκεῖτο. Ὁ Γεροστάθης χαρακτηρίζει αὐτὸ γράφοντας στὸν Καποδίστρια, σὴν μεγάλη ἐπιτυχίᾳ γιὰ «τὰ φύγη ἐκ τῆς Ἠπειροῦ ἕνας ἐκ τῶν χειροτέρων ἀρχηγῶν τῶν ὀθβανιδῶν». Ἐπίσης φαίνεται ὅτι ὑποκινοῦσε τὴν ἐποχὴ ἐκείνη κίνημα ἐπαναστατικὸν στὴν Ἠπειρο. Ἀναφέρει τὴν ἀφιξὴν προσφυγικοῦ κύματος Ἠπειρωτῶν στὴν Κέρκυρα, φοβηθέντων λόγῳ τῆς ἀφίξεως στὰ Ἰωάννινα τοῦ Κιουταχῆ (ἐπιστολὴ 28η ὑπὸ 6—10—1830). Μὲ συντριβὴ ψυχικῇ ἀναφέρει τὶς δολοφονίας καὶ καταδίκες τοῦ «Μεγίστου Βεζιρ Ρεσιθ Πασᾶ» εἰς βάρος τῶν Ἠπειρωτῶν ποὺ ἐπιχείρησαν κίνημα ἐναντίον τοῦ κατακτητοῦ καὶ ποὺ στὸ κίνημα ἔλαβον μέρος τὰ Ἰωάννινα, ἡ Ἄρτα, ἡ Πρέβεζα, ἡ Πάργα καὶ τὸ Δέλβινο (ἐπιστολὴ 34η ὑπὸ 4)16—11—1830). Ὁ Κυβερνήτης τοῦ ἐλευθέρου ἐλληνικοῦ κράτους Ἰωάννης Καποδίστριας, κατὰ μυστικὴν διαταγὴν, ζητᾷ τὴν ἀπογραφὴν τῶν κτημάτων τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Τούρκων στὴν ἐπαρχίαν Ἄρτης καὶ μαζὶ μετὰ τὴν 29η ἐπιστολῇ του ὑπὸ 4—10—1828, ὁ Κ. Γεροστάθης, ἀποστέλλει στὸν Κυβερνήτη καὶ τὰ γράμματα τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς, στὰ ὁποῖα ἀναφέρονται τὰ στοιχεῖα τῆς μυστικῆς ἀπογραφῆς. Τὸν θάνατον τοῦ Μητροπολίτου Ἄρτης Ἰγνατίου κατὰ τὴν 1)13—9—1828, τὸν κάνει γνωστὸν στὸν Καποδίστρια καὶ ἀποκαλεῖ τὸν θανόντα «ἀριστον πατριώτην», ὁ θάνατος τοῦ ὁποίου προξένησε «ἀπερίγραπτον λύπην εἰς ὅσους ἔλαβον αἰτίαν νὰ γνωρίσουν τὰς ἀρετὰς του», διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 42 ἐπιστολῆς του ὑπὸ 15)27—9—1828 ἡ ὁποία σώζεται κατ' ἀντιγραφὴν, ἀλλὰ στὸ τέλος τῆς ἰδιαίας ἐπιστολῆς συμπληρῶναι ὁ ἴδιος, ἰδιοχείρως καὶ μετὰ ἡμερομηνίαν 30)12—10—1828,

γεγονότα συμβάντα στὸ μεταξύ, στὴν Ἡπειρο καὶ εἰδικὰ στὴν Ἄρτα. Σὲ προγενέστερη ἐπιστολὴ τοῦ αὐτοῦ ἔτους (ἐπιστολὴ 1η ὑπὸ 12)22—4—1928) ἀναφέρει στὸν Κυβερνήτη τὴν ἀδυναμία τῶν Χειμαριωτῶν καὶ Ἡπειρωτῶν ἔναντι τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ οἱ ὅποιοι ζητοῦν καὶ ἐπικαλοῦνται τὴν βοήθειαν τοῦ Ἐθνους. Τὸ δὲ ἐπόμενον ἔτος σ' ἐπιστολὴ του διεκτραγαδεῖ τὴν ἐπικρατοῦσα κατάστασι στὴν Ἡπειρο ὅπου οἱ Ἄλβανοι «γυμνῶνται καὶ καταδυναστεύουν τοὺς δυστυχεῖς Χριστιανοὺς» (ἐπιστολὴ 41η ὑπὸ 18)30—3—1829 κατ' ἀντίγραφον).

Ἡ χρονολογικὴ σειρά τῶν ἐπιστολῶν τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 354 φακέλλου εἶναι ἡ ἑξῆς:

Ἔτος 1828: Ἐπιστολαὶ 10.

Ἀπευθυνόμεναι: 8 εἰς Αἴγινα καὶ 2 εἰς Ἑλλάδα.

1 ἐπιστολὴ κατ' ἀντίγραφον.

1 ἐπιστολὴ κατ' ἀντίγραφον καὶ ἰδιόγραφον.

Ἔτος 1829: Ἐπιστολαὶ 8.

Ἀπευθυνόμεναι: 5 εἰς Ναύπλιον καὶ 3 εἰς Αἴγινα

2 ἐπιστολαὶ κατ' ἀντίγραφον.

Ἔτος 1830: Ἐπιστολαὶ 26.

Ἀπευθυνόμεναι: ὅλαι εἰς Ναύπλιον

4 ἐπιστολαὶ εἰς Ἰταλικὴν γλῶσσαν

1 ἐπιστολὴ εἰς Ἑλληνικὴν καὶ Ἰταλικὴν γλῶσσαν.

Ἔτος 1831: Ἐπιστολαὶ 2.

Ἀπευθυνόμεναι: καὶ αἱ 2 εἰς Ναύπλιον.

1 ἐπιστολὴ εἰς Ἰταλικὴν γλῶσσαν.

Κατὰ γενικὸ κανόνα οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς ἔχουν εἰς τὸ ἄνω ἀριστερὸ μέρος τὸν τόπον προορισμοῦ, μετὰ εἰς τὸ ἄνω δεξιό, τὸν τίτλον καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Κυβερνήτου τ.ἔ. «πρὸς τὸν ἐξοχώτατον....» καὶ κάτω ἀπ' αὐτὸ τὸν τόπον ποῦ ἐγράφησαν καὶ τὴν ἡμερομηνία καὶ χρονολογία. Στὸ τέλος ὑπάρχει πάντα τὸ «ὁ σὸς διὰ βίου» καὶ ἡ ὑπογραφή τοῦ ἀποστολέως.

Αὐτὰ ὡς πρὸς τὸν φάκελλον 354 καὶ τὸ περισπούδαστον περιεχόμενό του. Δὲν σταματοῦμε ὅμως ἐδῶ. Ὅσα περισσότερα ἐγγράφα βροῦμε, τόσα περισσότερα στοιχεῖα προσθέτουμε καὶ τόσο περισσότερον φῶς ρίπτουμε. Ἔτσι στὸ ἴδιο ἀρχεῖον τοῦ Καποδίστρια καὶ στὸν ὑπ' ἀριθμὸν 54 φάκελλον ἀνακαλύπτουμε 2 (δύο) ἐπιστολὲς ἰδιόγραφες τοῦ Κ. Γεροστάθη, ἀπευθυνόμενες πρὸς τὸν ἀδελφόν τοῦ Κυβερνήτου, τὸν Αὐγουστῖνον Καποδίστρια. Καὶ οἱ δύο αὐτὲς ἐπιστολὲς ἐγράφησαν μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Κυβερνήτου καὶ στὴ μὲν πρώτη χρονολογίαν 12)24—10—1832 ἐκφράζει πρὸς τὸν Αὐγουστῖνον τὴν βαθεῖα του λύπη γιὰ τὸ θάνατον τοῦ Κυβερνήτου, στὴ δευτέρα δὲ μετὰ χρονολογία 10)22—12—1832, ἐρωτᾷ περὶ χρηματικοῦ ποσοῦ ποῦ βρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας του καὶ ποῦ ἀποτελεῖ μέρος δημοσίου χρήματος ποῦ διεχειρίζετο κατ' ἐντολήν τοῦ δολοφονηθέντος Κυβερνήτου.

Θὰ παραθέσωμε ἐδῶ μόνον τὶς δύο (τοῦ 54ου φακέλλου), πρὸς τὸν Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν, ἐπιστολὲς τοῦ Κ. Γεροστάθη, διὰ νὰ λάβῃ ὁ ἀναγνώστης ἰδίαν ἀντίληψιν, ἂν καὶ ἡ ἐπιθυμία μας θὰ ἦτο νὰ δοῦν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος καὶ οἱ ἐπιστολὲς τοῦ 354 φακέλλου.

Ἐπιστολὴ 1η

Ἰδιαιτέρως

Πρὸς τὸν Εὐγενέστατον

κ. Αὐγουστῖνον Καποδίστριαν

Κορυθοῦ 12)24 8βρίου 1832

Κύριε

Ἡμπορεῖ νὰ ἰστανθῆς ὁποῖαν κατάπληξιν ἐπροξένησεν εἰς ὅλους μας τὸ θλιβερὸν συμβάν, ἥστερηθὲν τὸ ἔθνος τοιοῦτον πατέρα καὶ προστάτην. Δὲν ἠμποροῦσε βέβαια εἰς μεγαλύτερον ἀπὸ τοῦτο τὸ δυστύχημα νὰ ὑποπέσῃ εἰς τοιαύτην ἐγκατάληψιν ὁποῖαν, καὶ

ἀπὸ ποῖον ἔχη νὰ ἐλπίση πλέων περιθάψιν; ἦθε ἡ θεία πρόνοια νὰ τὸ ἐνισχήσῃ καὶ ἀπαντήσῃ ἀπὸ τὰ τόσα δηνὰ ἔπαιται ἦδη νὰ εὐρεθῇ περικυκλωμένον. ἐν τούτῳ διαμένω.

Ὁ σὸς διὰ βίου
(᾿Υπογραφή)

Κωνσταντῖνος Ε. Γεροστάθης

Ἐπιστολὴ 2α

Ἄργος
Ἰδιαιτέρα

Πρὸς τὸν Εἰγγενέστατον
κ. Αἰγυοστῖνον Καποδίστριαν
Κορυφοῦ 10—22 Δεκεμβ. 1832

Λαβὼν χθὲς τὴν ἐνεχομένην ἀπ' Ἀγκῶναν, σπεύδω τοῦ νὰ σᾶς τὴν ἔξαποστήλω ὁμοῦ μέ τὴν ἄλλην παρὰ τοῦ αὐταδέλφου σας Κ. Βιάρου, καὶ δύο ἕτερας διὰ τὸν κύριον Γεώργιον Ἀντωνόπουλον, καὶ Thierseh πρὸς τοὺς ὁποίους παρακαλῶ νὰ δωθῶσι ἐν καιρῷ ἠδοποίησα τὸν Κ. Βιάρον διὰ νὰ τὸ κάμῃ καὶ πρὸς ὑμᾶς γνωστόν, ὅτι εὐρήσκονται εἰς χεῖρας μου περὶ τὰ τάλλαρα πεντακόσια πηγάζοντα ἀπὸ ἰδιαιτέραν δοσοληψίαν μετὰ τοῦ ἀημνίστου Κυβερνήτου εἰς ἀναζήτησιν τῶν γραμματῶν ναυτο..., καὶ ἔξωτερικοῦ τοῦ νὰ μεταχρησθῶ ταῦτα πρὸς πληρωμὴν τῶν ὄσων μου ἔσυρην ὃ ἐν ἀγκῶνα κύρ Κωνσταντῖνος Μαρήνογλου δαπανηθέντα εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν, ἀπεπολήθην τοῦ νὰ τὸ δεχθῶ, γράψας τοὺς σήμερον, ὅτι κατὰ χρέος νόμου δὲν ἤμπορῶ νὰ γνωρίσω εἰς αὐτὰ ἄλλην θέλησιν ἀπὸ ἐκείνην τῶν κληρονόμων του. ἐλπίζω νὰ ἐγκρίνηται καὶ ὑμῆς, ὡς ἔκαμαν καὶ οἱ ἐδῶ αὐτάδελφοί σας, ταύτην μου τὴν πράξιν διαμένω.

ὃ σὸς διὰ βίου
(᾿Υπογραφή)

Κωνσταντῖνος Ε. Γεροστάθης

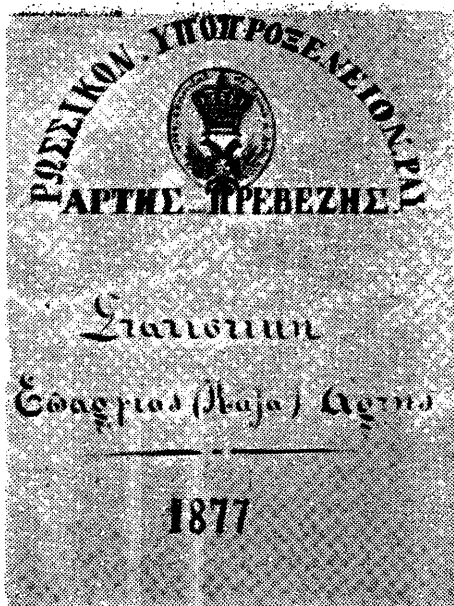
Ἡ ΣΥΛΛΗΨΗ ΤΟΥ ΚΑΤΣΑΝΤΩΝΗ*

Ἔχετε γιὰ, ψηλά βουνὰ καὶ δροσεραῖς βρυσούλαις
καὶ σεῖς Τσουμέρκα κι' Ἄγραφα, παλληκαριῶν λημέρια.

Ἄν δῆτε τὴ γυναῖκα μου, ἂν δῆτε καὶ τὸ γιό μου,
εἰπέτε τοὺς πῶς μ' ἐπίασαν μετὰ προδοσίᾳ κι' ἀπάτην.

Ἄρρωστημένο μ' ἠύρανε, ξαρμάτωτο ἔς τὸ στῤῥωμα,
ὡσὰν μωρὸ ἔς τὴν κούνια του, ἔς τὰ σπάργανα δεμένο.

* Τὸ 1807 ὁ Κατσαντώνης ἄρρωστος ἀπὸ εὐφρογιά στὸ Μοναστηράκι Εὐρυτανίας, πιάστηκε αἰχμάλωτος ἀπ' τὸν Γιουσοῦφ Ἀράνη ὄστερα ἀπὸ προδοσίαν. Οἱ πέντε συντρόφου του σκοτώθηκαν πολεμῶντας κι' ὁ Κατσαντώνης ὠδηγήθηκε στὰ Γιάννενα, ὅπου καὶ ἐκτελέστηκε ἀπὸ τὸν Ἀλὴ Πασᾶ.

ΜΙΑ

ΤΟΥ ΡΩΣ-

ΣΤΑ

ΤΗΣ

Ἡ ἐπαρχία Ἄρτης ἐξαρτωμένη ἐκ τοῦ Μουτσαριφλικίου Πρεβέζης, διαιρεῖται εἰς 7 τμήματα ἢ Ναχζέδες, ἧτοι τὸ τῆς πόλεως Ἄρτης, τῆς Βρύσεως, τοῦ Κάμπου, Λάκας, Καρβασαρά, Τζουμέρκων καὶ Ραδοβιζίου, διοικεῖται δὲ ὑπὸ ἐνὸς Καϊμακάμη ἐδρεύοντος ἐν Ἄρτῃ καὶ ὑφ' ἑτέρου ἐν Καλιαντὴν Ραδοβιζίου. Ὁ ἄνω Διοικητής, εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις μόνος του, ἢ μᾶλλον μετὰ τῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν καὶ τῶν ἐγχωρίων Ὀθωμανῶν Μπέδων καὶ Ἐφένδιδων συνηγορούμενος, ἐνεργεῖ, κατὰ τὸ φαινόμενον καὶ ἐν τοῖς κρίσιμοις καιροῖς καὶ ἐν τοῖς ὁμαλοῖς, συνδιασκέπτονται, συναποφασίζουσι: μετὰ μικτῶν συμβουλίων, ἐκ Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν καὶ ἐκ τῶν ὀλιγίστων Ἰουδαίων, ἀποτελούντων τὰ λεγόμενα Ἐπαρχιακὰ Διοικήσεως συμβούλια (Ἰδαρὴ Μετζλῆσι) ἔργον τῶν ὁποίων εἶναι μόνον διὰ τὴν ἐγχώριον Διοίκησιν, ἧτοι ὀικονομικὴν, Στρατιωτικὴν, Ἀστυνομικὴν διακυβέρνησιν τῆς Ἐπαρχίας ἀφορῶντα καὶ ἐν γένει πᾶν τὸ συνεπάγον τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἐξουσίαν καὶ τὴν παραπομπὴν τῶν ἀγωγῶν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφάσεων τῶν Δικαστηρίων περὶ ὧν μνεῖαν ἐνταῦθα δὲν ποιοῦμαι.

Τὸ ἀνωτέρω οὖν ἐπαρχιακὰ συμβούλια σύγκεινται τὸ μὲν τῆς Ἄρτης ἐκ τοῦ προεδρεύοντος Διοικητοῦ, τοῦ Καδῆ, τοῦ Μουφτῆ, τοῦ ἀρχιερέως Ἄρτης καὶ Πρεβέζης, τοῦ Ἀρχιρραβίνου, τοῦ Οἴκου Ἐφόρου, 2 Ὀθωμανῶν ἐγχωρίων καὶ 2 χριστιανῶν, Ἰουδαίου μὴ παρακαθημένου εἰς τοῦτο, ἀλλ' εἰς ἄλλα δικαστικὰ τμήματα. Τὸ δὲ Ἐπαρχιακὸν Συμβούλιον Ραδοβιζίου ἀπαρτίζεται ὑπὸ τοῦ προεδρεύοντος Καϊμακάμη, τοῦ Οἴκου Ἐφόρου καὶ τεσσάρων χριστιανικῶν μελῶν, μηδενὸς κατὰ τὸ τμήμα τοῦτο ὑπάρχοντος οὐδὲ ζῶντος Μουσουλμάνου, πλην τῶν κατὰ σταθμοὺς φρουρῶν, καὶ ταῦτα ὑπὸ τὴν πολιτικὴν τοῦ Καζά γενικὴν Διοίκησιν, τὰ καθέκαστα παραλείπω ὡς μῆπω ἀναγκαῖα διὰ τὴν παροῦσαν ἐργασίαν.

Τὴν ἀστυνομικὴν τῆς ἐπαρχίας ταύτης διοίκησιν ἔχει, ὡς εἶπον, εἰς χεῖρας ὁ Καϊμακάμη, ἐνεργῶν αὐτὴν διὰ τῆς χωρεφυλακῆς Ζαπτίφ ὤρεινων ἢ ἔδρα τοῦ τάγματος εὐρίσκεται σήμερον εἰς Πρέβεζαν, ἡ δύναμις δὲ αὐτῶν τῶν Ζαπτίφ ἀπαρτίζεται ἐκ 2 λό-

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΥΣΑ ΕΚΘΕΣΗ

ΣΙΚΟΥ ΥΠΟΠΡΟΞΕΝΕΙΟΥ ΑΡΤΗΣ

ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ *

χων, δηλ. ἔξ ἰππέων καὶ ἐκ πεζῶν, ἔξ ὧν 4 ἰππεῖς καὶ εἰς λόχος πεζῶν εἰσὶν ἀπεσπασμέ-
νοι εἰς τὴν διοίκησιν Ραδοβιζίου, ὁ ὀλιγὸς δὲ ἀριθμὸς τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν
χωροφυλάκων ἀναβαίνει τὸν ἀριθμὸν 185. Εἰς τοὺς ἀνδρας τούτους ἐκτὸς τῆς ἀστυνομι-
κῆς ὑπηρεσίας εἰσὶν ἐναποτεθημένα καὶ τὰ καθήκοντα τῆς εἰσπράξεως τῶν φόρων καὶ ἡ
ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία, διοικούμενοι δὲ ὑπὸ τριῶν λοχαγῶν καὶ τριῶν ἀνθυπολοχαγῶν,
ὧν εἰς λοχαγὸς καὶ εἰς ἀνθυπολοχαγὸς διαμένοντες εἰς τὸ τμήμα Ραδοβιζίου, ἔχουσι τὴν
ἄμεσον αὐτῶν ὑπαγωγὴν εἰς τὴν διοίκησιν τοῦ τάγματός των, ἥτις ἐδρεύουσα εἰς Πρέβε-
ζαν, ὑπάγεται εἰς τὴν τῶν Ἰωαννίνων Διοίκησιν τοῦ Συντάγματος τοῦ Βιλαετιῦ Ἡπεί-
ρου καὶ Θεσσαλίας. Οἱ χωροφύλακες οὗτοι, ὀλίγιστοι διαμένοντες εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἄρτης
(ἐκ τῶν δύο λόχων) τινὲς ἐν Καλεντίνη, κέντρον Διοικήσεως Ραδοβιζίου. Ἐκ τοῦ ἐτέρου
λόχου, ἄλλοι διεσπαρμένοι διὰ τὰς...., οἱ μένοντες λοιποὶ εἶναι ὠρισμένοι εἰς σταθμοὺς
τινάς, ἀπὸ 3 ἢ 5 εἰς ἕκαστον σταθμὸν, κυρίως δὲ οὗτοι ἔχουσι κατελημμένους παροδια-
κοὺς σταθμοὺς, ὡς ἐκείνους τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῶν Ἰωαννίνων — Σαλαχώρας, καὶ ἄλλων
τινῶν, λεπτομερῆ δὲ τοποθέτησιν τούτων θέλομεν δώσῃ εἰς τὴν διάταξιν τῶν διαφόρων
στατιωτικῶν σταθμῶν τῆς ἐπαρχίας.

Στρατιωτικῶς ἡ Ἐπαρχία διοικεῖται ἐν ὁμαλαῖς περιστάσεσιν ἀπὸ τὸν ἀντισυνταγ-
ματάρχην, ἔχοντα ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὸ τάγμα τῆς ὀροθητικῆς γραμμῆς καὶ τὸ τάγμα
τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ ὀλίγον τοῦ φρουρίου πυροβολικόν, σήμερον ὁμως ἀνώ-
τερος ἀρχηγὸς τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Μουτσεσαριφλικίου Πρε-
βέζης, ἐν Ἄρτῃ δὲ διαμένων, εἶναι ὑποστράτηγος, ὑπ' αὐτὸν δὲ εἰς συνταγματάρχης, εἰς
ἀντισυνταγματάρχης ἢ μᾶλλον ὁ ἀνώτερος διοικητῆς τοῦ τάγματος τῆς ὀροθητικῆς γραμ-

* Κι' ἄλλοτε ὁ «Σκουφᾶς» δημοσίευσε ἔγγραφα ἀπ' τὸ ἀρχεῖο τοῦ Ρωσικοῦ Ὑποπροξενείου τῆς Ἄρτας: Σήμερα δημοσιεύει μιὰ ἐνδιαφέρουσα ἐκθέση, ποὺ δίνει στοιχεῖα γιὰ τὴν στρατιωτικὴ καὶ δημογραφικὴ κατάστασι τῆς περιφερείας μας στὰ 1877.

μῆς (Χαουζοῦτ Ταμπουρού) ἔχων ὄλον τὸ τάγμα του καὶ ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ἐν ἄλλο τάγμα τῶν ἐφέδρων Βας κατηγορίας διαμένει εἰς τὰ παρόρια χωρία καὶ σταθμούς, περιῶν θέλομεν δώσει κατωτέρω σημείωσιν. Τακτικός στρατὸς (μοναζάρ) ἔταν ὑπάρχει ἐν ὄλῳ τῷ Βιλαετίῳ, διαμένει εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἄρτης καὶ τὸ φρούριον Σαλαχώρας, τὸν παρὰ τὴν Κορωνησίαν πυρρίσκον καὶ τοὺς σταθμοὺς τῆς ὁδοῦ Σαλαχώρας. Πυροβολικὸν μόνον ὑπὸ δύο πυροβόλων ὀρεινῶν αὐλακωτῶν τῶν 6, εἶναι ἐφοδιασμένον ἕκαστον τάγμα, ἡ δύναμις ἑκάστου τάγματος τῶν Ρεδιφ (ἐφεδρείας) εἶναι ἀπὸ 800 ἄνδρας, συμπεριλαμβανομένων τῶν ἀξιωματικῶν ἀπὸ ταγ)χου μέχρι αὐτῶν τῶν ὑποδεκανέων, ὥστε ἐν ὄλῳ ἡ κατὰ τὴν ἐπαρχίαν Ἄρτης ἀριθμητικὴ τοῦ στρατεῦ δύναμις καὶ τῆς χωρ)κῆς εἶναι ἡ ἑξῆς:

2 τάγματα Ρεδιφ.....ἄνδρες	1600
1 τάγμα Χουντουκ....	» 700
2 λόχοι χωρ)κῆς πεζοὶ	» 160
1)2 λόχου	» ἰππεῖς 25
Φρουρίου πυροβοληται	» 80
Φρουρίου 5 πηγαδιῶν (ἀπεσπ. ἐξ Ἰωαν.	» 200
Πυροβοληται	» 15

2780

Αὕτη εἶναι ἡ ἄχρι τῆς 23 λήγοντος ἀριθμητικὴ ἔνοπλος κατὰ τὴν ἐπαρχίαν δύναμις, πλὴν τῶν τῆς πόλεως Ἄρτης καὶ τοῦ χωρίου Ρόκα κατοίκων Μουσουλμάνων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀφαιρουμένων 250 στρατευθέντων ἤδη εἰς τὰς τάξεις τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, τοῦ Ρεδιφ Ἀης, Βας, καὶ Γης κατηγορίας, τοῦ Ἰχτιὰν αὐτῆς καὶ τοῦ Μουσταφίτζ, δυνάμενοι γὰ φέρουσιν ὄπλα ἔτι δὲν εἶναι πλειότεροι τῶν 300, ὥστε ἐν ὄλῳ ἀριθμητικὴ δύναμις μετὰ τοὺς διὰ πανστρατείαν ληφθῆσομένους ἐγγχωρίους ἔχομεν τὸν ἀριθμὸν 3080 ἀνδρῶν ὀπλισμένων τῶν μὲν Ρεδιφ καὶ Χουστύν, δι' ὄπλων Chas, Pabody καὶ Henry Martin, τῶν δὲ χωροφυλάκων καὶ τῶν διὰ πανστρατείαν μετὰ καραμπίνας τοῦ συστήματος Minié, ἄλλον πρόσθετον ὄπλισμὸν ἐκτὸς τῆς ξιφολόγησς δὲν ἔχουσιν, οἱ δὲ ἀξ-κοὶ πλὴν τῆς σπάθης καὶ ρεβόλβερ.

Τὰ στελέχη τῶν ἀξιωματικῶν ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου ἄχρι τοῦ κατωτάτου ὑποδεκανέως εἶναι τὰ αὐτὰ ὡς εἰς τὸν τακτικὸν στρατὸν, τοῦτέστι ἕκαστον τάγμα ἔχει τὸν ταγματάρχην δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν ὑποταγματάρχην, τοὺς λοχαγοὺς τῶν ὀκτῶ λόχων (8), τοὺς ὑπολοχαγοὺς τούτων (8), τοὺς ἀνθυπολοχαγοὺς (8), ἐπιλοχίας εἰς ἕκαστον λόχον (4), λοχία: (4), δεκανεῖς (8), ὑποδεκανεῖς (12), τὸν ὑπασιπιστὴν ἀνθυπολοχαγόν, τὸν λογιστὴν, τὸν ἱμάμην, τὸν σιδηρουργόν, τὸν ἱατρὸν, τὸν φαρμακοποιόν, τὸν χειροῦργον.

Ἐκαστον τάγμα παρακολουθεῖται ὑπὸ τῶν ἱππων τῶν φερόντων τὰ δύο τηλεβόλα καὶ τῶν ὕδροφόρων ἱππων, τὸ ὄλον ἱπποὶ τοιοῦτοι καὶ τῶν ἱππέων ἀξιωματικῶν 52 καὶ 25 τῆς χωροφυλακῆς.

Ὁ στρατὸς οὗτος, ἐκτὸς τῶν τῆς χωροφυλακῆς ἀνδρῶν λαμβανόντων μισθὸν 80 γροσίων κατὰ μῆνα χαρτίνων 50, καὶ 300]400 ἄρτον, τροφοδοτεῖται μὲν ὑπὸ τροφοδοτῶν παρεχόντων εἰς τὴν Διοίκησιν τοῦ τάγματος τ' ἀναγκαῖα τρόφιμα, καὶ τῆς μεραρχίας διαμενουσῆς ἐν τῇ πόλει, αὕτη δὲ φροντίζει καὶ δι' ἱππων χοηδρικῶς ἀποστέλλει εἰς τοὺς διαφόρους σταθμοὺς τὰ χρεῖδῃ, δίδεται δὲ ἑκάστῳ στρατιωτῇ 300]400 ἄρτου βας ποιότητος, 15)400 ὀρύζης, 25)400 κρέατος, ἐπίσης δὲ ἀντὶ τούτου ὀσπρίων δρμ. 20, κρομμύων δρμ. 10, ἐν τοῖς στρατῶσι δὲ διὰ τὸν φωτισμὸν ἔλαιον δρμ. 30 ἀνὰ ἡ στρατιώτας, μισθοδοτεῖται δὲ ὁ στρατιώτης μετὰ μόνον γρόσια 30 κατὰ μῆνα χάρτινα ἤδη, στερομένους ἤδη καὶ τῶν τοιούτων ἀπὸ τῆς προσκλησείως του σχεδὸν εἰς τὰ ὄπλα τοῦ Ρεδιφ..... Ὁ στρατιώτης στρώνει βελόντζαν, σκεπάζεται δὲ διὰ τῆς καπτάτας του καὶ οἱ μὲν χουντουπ φέρουσι τὸν ἐπὶ τῶν ὤμων στρατιωτικὸν πέτσινον σάκκον, οἱ δὲ Ρεδιφ μόνον τὸν ὕδροφόρον τενεκὲν καὶ σακκοῦλαν ἐκ πανίου, ἡ ἐνδυμασία των δὲ ὄλων ἐν γένει εἶναι σαλβάριον, γιλέκον κλειστὸν ὄλον καὶ ζακέτα μαλλίνη, ὑποδύονται δὲ ἅπαντες διὰ τσαρουχίω.

Τὰ πολεμοφόδια τοῦ ρηθέντος στρατοῦ, ἐκτὸς ἐκείνων ἄτινα παρακολουθοῦσι αὐτόν,

είναι κιβώτια 15 δι' ἑκάστον τάγμα, καὶ ἐκείνων ἅτινα εἰσὶν ἐναποθετημένα εἰς τινὰς τῶν μεθοριῶν ἢ μὴ σταθμῶν τῶν ἐν τοῖς φρουρίοις Σαλαχώρας καὶ πέντε Πηγαδιῶν, πάντα τὰ λοιπὰ, πλεῖστα παλαιὰ καὶ νέα εἰσὶν ἐναποθετημένα ἐν τῷ φρουρίῳ τῆς πόλεως Ἄρτης, ὅπου πρὸς τοῖς ἄλλοις ὑπάρχει καὶ πυρῆτις ἀπλή καὶ μυλῦδος ἀρκετὸς. Δίπυρον δὲ ἀπὸ τοῦ 1855 περὶ τὰς 20 χιλ. ὀκάδας. Ἐνεκεν δὲ τῶν νῦν ὑφισταμένων περιπλοκῶν, ἢ κυβέρνησις πρὸς ταῦτα ἐφρόντισε τόσον ἐν τῷ φρουρίῳ ὅσον καὶ ἔξω αὐτοῦ νὰ ἐναποθηκεύσῃ περὶ τὰς 250.000 ὀκ. καλαμβοκίου. Καὶ ταῦτα μὲν γενικῶς περὶ τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, πρὶν δὲ ἤδη γράψωμεν τοπογραφικὸν περὶ τῆς ἐπαρχίας, τῶν προϊόντων, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν χωριῶν καὶ τῶν κατοίκων καὶ τῆς περὶ τὰ καθέκαστα Διοικήσεως αὐτῶν, ἀνγκατοῦν νὰ δώσωμεν τὴν σημείωσιν τῶν διαφόρων στρατιωτικῶν καταστημάτων ἑκείνης τῆς ἐπαρχίας, δίδοντες κατὰ τὸ δυνατόν ἐνὶ ἐκάστῳ τὴν περιγραφὴν καὶ τὴν ἀξίαν τῆς θέσεως.

Ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Ἄρτης ὑπάρχουσι τὰ ἑξῆς καταστήματα καὶ ἐπομένως τὰ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον σπουδαῖα στρατιωτικὰ σημεῖα: 1) Ἐν τῇ πόλει Ἄρτης τὸ φρούριον (Ἰτζκαλιὰ), 2) ὁ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ (πετρεβουνι) στρατῶν, 3) ὁ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ σταθμὸς, καλούθῃ Ἄγ. Ἡλίας, 4) φρούριον πέντε πηγαδιῶν, 5) φρούριον Σαλαχώρας, 6) ὁδὸς Σαλαχώρας, σταθμὸς Γεφύρας. Φημὴ Ἐφέντη, Μετζητιὲ Μουλιασί, Σουλεϊμάν Ταϊρι, Σαλαχώρας πρὸ τοῦ Τελωνείου, 7) ὁδὸς Ἰωαννίνων, σταθμὸς Ἰμαρὲτ Κουλιασί, Βρυσούλας, Χανοπούλου, Πηγάδι Μουτεβελῆ, Κομζάδες, διαχώρισμα ὁδοῦ Βαδ... καὶ Καρδασαράς, Μουλιανὰ, Καρδασαρά Τεπεσί, Ἀνώγης Λαγκάδα, Ἅγιος Θεόδωρος, Πέντε Πηγάδια πρὸ τοῦ φρουρίου, 8) Πετρεβουνίου, Μ.Δ. πλευρὰ Κατωπαναγίας, Ἄγ. Γεωργίου Παπα—Κιτίζου, 9) χωρίον Πέτα, 10) Ἀντικρυ χωρίον Λιμήνη, 11) Ὀροθετικὴ Γραμμὴ: Κόπρνας, Μακρινόρους, Λειθαδάκι, Ἄννιου, Παλιόμυλου, Χρυσούλας, Πλατῦ Διπτόταμα, Μπουλμέσι, Δημαριοῦ, Κανελόπουλου, Ἄγ. Παρασκευῆς, Ἄγ. Γεωργίου, Χελώνας, Σκουληκαραίας, Ἄγ. Ἡλίας, Κανάλια, Τρία Ἐλατα, Μπότζι, Βαλανιδιάς, Σουμεροῦς, Βερβερίσσα, Βραγκιανὰ, Κοράκου Γέφυρα, 12) Σταθμὸς Κερωνησίας Ἀμβρακ. Κόλπος, 13) ὁδὸς Πρεβέζης, Τμήμα Κάμπου, Σκάλα Λύκου, Γέφυρα Πάσσενας, Σκάλα Λούρου.

Αὐτοὶ καὶ μόνοι εἶναι οἱ στρατιωτικοὶ σταθμοὶ οἱ περικυκλοῦντες τὴν Ἐπαρχίαν Ἄρτης καὶ οἱ μέλλοντες νὰ προφυλάξωσι τὴν Ἐπαρχίαν Ἄρτης ἀπὸ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τῶν Ἐγχωριῶν Ἐπαναστάσεων. Καὶ ὡς πρὸς τὰς θέσεις τῶν κτιντὰ ὡς ἑξῆς καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρμοδιότητά των καὶ ἰσχύ των, ἄλλος παρὰ πολίτης δύναται νὰ κρίνῃ, ἐμπράκτως κατὰ τὰς δυνάμεις μου ὁμοῦ τὰς κρίσεις μου ποιούμαι:

Αὐὸ φρούριον Ἄρτης. Κείμενον περὶ τὸ Β.Δ. τῆς πόλεως μέρος. Ὁ κύκλος αὐτοῦ συνίσταται ἀπὸ 8000 Γαλλικὰ μέτρα, ἠγέρθη ἀπὸ τῶν ἀπωτάτων χρόνων τῆς ἀρχαιότητος, ὡς τὸ δεικνύουσι καὶ αἱ θάσεις του, ἀνκατασκευασθὲν δὲ ἀπὸ τοῦ μέσου καὶ ἄνω, σχηματίζει κύκλον ἢ μᾶλλον εἶδος τετραγώνου, ἔχοντος τρεῖς μόνον πλευρὰς ὀπλισμένας ἢ μᾶλλον πρὸς ὀπλισμὸν, καθότι τὸ φρούριον τοῦτο δυνάμενον νὰ ὀπλισθῆ διὰ 60 τηλεβόλων, μὲ μόνον σήμερον 20 παλαιῶν πυρὶβόλων ὀλικῆς τῶν 12 εἶναι ὀπλισμένον. Ἐχει δύο εἰσόδους, τὴν μὲν πρὸς τὸ Μ τῆς πόλεως μέρος, τὴν δὲ πρὸς τὸ ΒΔ. Τὸ φρούριον τοῦτο δὲν κυκλοῦται ὑπὸ τάφρου, ἀλλὰ ΒΔ, ὑπὸ τοῦ ἐκάστοτε προσδιαβαίνοντος ποταμοῦ τῆς Ἄρτης, ἀπέχοντος ἀπὸ τῶν θέσεων τοῦ φρουρίου συνήθως μέτρα 20)40. Αἱ τρεῖς δι' ὀπλισμὸν πλευραὶ, ἢ μὲνίμα ὑπέχει τὴν πόλιν, ἑτέρα τὴν πρὸς τὸ Πέτα καὶ τὴν ποταμοῦ καὶ ἢ τρίτη πρὸς τὸ ΒΑ τῆς πόλεως Ἄρτης κείμενον χωρίον Γραμενίτζα.

Ἐν τῷ φρουρίῳ τούτῳ δύνανται νὰ στεγασθῶσιν μόνον 500 ἄνδρες, νὰ σκηνώσωσιν δὲ περὶ τοὺς 1.300, ἐν τῷ φρουρίῳ κατοικοῦσιν περὶ τὰς 30 ὀθωμανικὰς οἰκογενείας, ἐν αὐτῷ δὲ καὶ ἄλλαι προσέφυγον κατὰ τὰς ἀνωμάλους περιστάσεις, θὰ ἠδύνατο δὲ τὸ φρούριον νὰ περικλείσῃ ἐν ἀνάγκῃ 2.000 ψυχάς. Τὸ φρούριον τοῦτο εἶναι ὑψηλόν, ποῦ μὲν 40 ποῦ δὲ 60 μέτρων. Τὸ ἀσθενὲς αὐτοῦ μέρος εἶναι τὸ ΒΔ καθὸ καὶ χαμηλότερον καὶ γενδὸν γῆς, καθότι καὶ ἐκ τῶν ἐπάλλεων διὰ κλιμάκων κατέρχονται εἰς ἀρκετὸν χῶρον. Ἐνὶ ἀπεναντίας ἢ Α πλευρὰ εἶναι ἰσχυρότερα καθότι εἶναι λόφος εἰς τὰ πλευρὰ τοῦ ὀ-

ποιού προσετέθη τὸ τεῖχος. Ἐν αὐτῷ τῇ φρουρίῳ ὑπάρχει τὸ τζαμίον, ὀλίγον δὲ ἀνωτέρων Μ τούτου ἢ πυριτιδαποθήκη. Τὸ φρούριον τοῦτο ἕως δεσπόζεται ἐκ δύο θέσεων, ἐκ τοῦ ὑπὲρ τὸ Πετροβοῦνι (εἰς δ̄ κεῖται ΒΔ αὐτοῦ καὶ ΑΜ τοῦ φρουρίου ἢ πόλις τῆς Ἄρτης) στρατώως καὶ ἐκ τῶν πρὸς τὸ Β μέρος τοῦ φρουρίου κειμένων ὑψωμάτων τῆς Μονῆς Βλα χέρενας. Ἡ Μονὴ αὕτη κεῖται εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην (ὄχθη ἀπὸ τῶν πηγῶν λαμβανομένη) τοῦ ποταμοῦ. Ἄνω δὲ ταύτης περὶ 1)2 μίλιον περιφραγμένη ἀπὸ ἐλαιῶνων καὶ καλῶς τειχοσμένη ἀναφύεται ὡς μικρὸν φρούριον ἐν ὑψώματι.

Βον Στρατῶν. (Ἡ Μεγάλῃ Πόρτα τοῦ τεύχους τοῦ Ἑλληνικοῦ) ὁ ἐπὶ τοῦ Πετροβουνίου κείμενος. Τὸ Πετροβοῦνι δὲ τοῦτο εἶναι σειρὰ μακροτάτῃ βουνοῦ ἀδένδρου, ἀρχομένη ἀπὸ τοῦ χωρίου Λιμήνην καὶ Νιοχωράκι, χωρίζουσα δὲ τὰ τμήματα Κάμπου καὶ Βρύσεως, ὡς μία ταινία στενὴ καταλήγουσα εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἄρτης τὴν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ βουνοῦ κατωφερῶς ἐκτισμένην.

Ἐπὶ τοῦ Πετροβουνίου λοιπὸν τούτου ἀκριβῶς εἰς τὴν θέσιν Μεγάλῃ Πόρτα καὶ ἐκεῖ ὅπου κατὰ τὸ 1854 καταδιώκων ὁ Συνταγματάρχης Σκυλοδήμος τοὺς Τουρκαλβανοὺς ἔφθασε καὶ ἐπληγῶθη τὸν ἵππον, ἐκεῖ ἐκτίσθη ὁ Στρατὼν οὗτος, ἕως δεσπόζει ΒΔ τῆς πόλεως Ἄρτης, τοῦ φρουρίου τῆς Ἄρτης, τῆς πεδιάδος τοῦ χωρίου Πέτα Α καὶ τῶν Ἄρτινῶν περιβολίων Δ. Οὗτος ἐκτίσθη πρὸ 15 ἐτῶν ἐν τετραγώνῳ σχήματι ἔχων δὲ ἐπὶ ἐκάστης γωνίας πυργίσκον λίαν ἀσθενῆ ἐκ τῶν τουφεκοθυρίδων τῶν ὁποίων προφυλαττόμενοι οἱ στρατιῶται πυροβολοῦσι κάτω, τὸ ὕψος του συμπεριλαμβανομένων τῶν πύργων περὶ τὰ 150 μέτρα, τὸ σθένος του ἀρκετὰ καλὸν, οἱ τοῖχοι ἔχουσι πάχος 3 1)2 μέτρα πρὸς τὰς θάσεις, μειούμενον δὲ καθόσον ἀνέρχεται εἰς ἐν μέτρον. Ἐκ τῶν πύργων ἡ κατόπτεισι εἶναι καθαρὰ διὰ διόπτρων, διακρίνονται καὶ τὰ πλεοντα τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πλοῖα, καὶ ἐννοεῖται ὁ ΒΔΜ ἐρχόμενος ἐχθρὸς, ὃν ἕως πρὸς τὸ ΜΔ μέρος ὑποκρύπτουν τὰ περιβόλια καὶ οἱ ἐλαιῶνες τῶν χωρίων Κεραματῶν Κωστακιῶν καὶ Κανεσιῶν. Οἱ ἄνω πύργοι κατεσκευάσθησαν ὅπως συνεννοοῦνται ἐν ἀνάγκῃ μετὰ τῶν ὑψηλοτέρων φρουρίων, ὡς διὰ τὴν νύκτα διὰ φανῶν καὶ πυρῶν, ἰδίως δὲ μετὰ τοῦ σταθμοῦ Χελώνης, πρὸς τούτοις μετὰ τῶν κατὰ τὴν ὁδὸν Σαλαχώρας Κορωνησίας καὶ τοῦ τῆς Πρεβέζης σταθμοῦ τῆς Λασκάρας.

Ὁ στρατῶν περικυκλοῦται ἀπὸ νεωστὶ ἀνεγερθέντας προμαχώνας, ὧν ὀπισθεν ἀδαθῆς χάνδαξ, οὗς ἤγειραν διὰ τὴν τοποθέτησιν πυροβόλων. Ἐν τῷ στρατῶνι ἐνδιαιωτῶνται οὐχὶ πλεόν τῶν 400 ἀνδρῶν, σύγκειται δὲ ἐκ μόνον δύο πατωμάτων, ἐν τῷ μέσῳ εἶναι κενός, ἐκ τοῦ κενοῦ διὰ σωλήνων ἐκ τῆς στέγης πίπτουσι τὰ τῆς βροχῆς ὕδατα ἐντὸς δεξαμενῆς, ἐν ἣ ταῦτα ἐναποταμιευόμενα φυλάττονται ἐτησίως διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν κεκλεισμένων. Ἐχει τὸ κτίριον τοῦτο 4 εἰσοδοὺς εἰς τὰς 4 πλευράς, ἡ κυρία ἕως εἶναι ΒΔ ἔξωθεν τοῦ στρατώως καὶ πρὸς τὸ Α μέρος ἠγέρθησαν οἱ κλίβανοι, τὰ μαγειρεῖα καὶ οἱ σταῦλοι πρὸς χρῆσιν τῶν ἐνδιαιωμένων. Ὁ στρατῶν οὗτος δεσπόζει πραγματικῶς τοῦ τε φρουρίου καὶ τῆς πόλεως, ἐκτίσθη ἕως εἰς θέσιν πολὺ κακὴν, καθότι ἄνω αὐτοῦ ὑπάρχει ἡ θέσις Ἁγίου Ἡλίας (σταθμὸς 3ος) ἐξ ἧς διὰ τριῶν τηλεβόλων συντρίβεται ὄλον τὸ οἰκοδόμημα καὶ καταφλέγεται τὸ φρούριον καὶ ἡ πόλις. Εἰς τὸν σταθμὸν Ἁγ. Ἡλίας μένουσι 4 χωρ)ικες ἐντὸς καλύβης, καταλαμβάνεται δὲ ἐν ἀνάγκῃ ὑπὸ πλειοτέρων.

Εἰς τὸν στρατῶνα ἀνέρχονται διὰ δύο ὁδῶν, δι' ὧν δυνατὸν ν' ἀναρριχθῶσιν οὕτως εἰπεῖν καὶ πυροβόλα μικρὰ, διὰ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ τῆς πόλεως κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ὁμαλῶς, σχήματος ὀφιοειδοῦς ἐκ τοῦ Α τῆς πόλεως καὶ ἐκ τοῦ ἄλλου τοῦ ΒΑ διὰ ὁρομίσκων λιθοστρώτων (καλλιρίμ) ἔχοντος τὴν συγκοινωνίαν μετὰ τῆς Μονῆς Φανερωμένης, Μονῆς Ἰσχυρᾶς, ἐκτισμένης σχεδὸν ἄνω τῆς θέσεως Κουτζομαζά, κατέναντι τοῦ χωρίου Πέτα, πρὸς τὸ Β μέρος ἀπὸ τοῦ στρατώως καὶ ὑπ' αὐτοῦ δεσποζομένη.

4ον φρούριον 5 Πηγαδιῶν (παραλείπεται ἢ περιγραφῆ του)

5ον φρούριον Σαλαχώρας.

Τὸ φρούριον τοῦτο εἶναι βουνὸν κείμενον εἰς τὸν ἀριστερὸν βραχίονα ἢ μᾶλλον τὸν ΒΔ βραχίονα τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου τοῦ δυναμένου γὰ ἐπονομασθῆ κόλπος τοῦ Λούρου,

ἐνὼς ὁ ἄλλος πρέπει νὰ ὀχυρασθῆι κόλπας τῆς Ἄρτης, διὰ νὰ κατανασθῶσιν καλλίτερον αἱ διάφοροι τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου θέσεις, κεῖται λοιπὸν ἐντὸς τοῦ ἀριστεροῦ τούτου βραχίονος κατὰ μέσον ταινίας γῆς, ἀρχομένης ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ Λούρου καὶ ληγοῦσης εἰς τὴν νῆσον Κορωνησίαν, ἀπὸ τοῦ ἐποίου ἐγὼ σήμερον ὀρίζω τὸν δεξιὸν βραχίονα, διότι ἐκεῖθεν οὗτος ἀρχεται. Τὴν Σαλαχώραν ἐγὼ ἤθελον ὀχυράσει νῆσον μάλλον, διότι συνέχεται μὲν Δ. μὲ ἀμμόδη ταινίαν γῆς, τὴν περικυκλοῦσαν τὰ ἰχθυοτροφεῖα Ἀυλερῆς, Τζουκαλιῶ, πρὸς Β. μὲ τὸν δημοσίον δρόμον τὸν εἰς Ἄρταν ἄγοντα, ἀνατολικῶς δὲ μὲ τὴν ἄλλην ἀμμόδη λωρίδα τὴν μέχρι Κορωνησίας φέρουσαν καὶ τὴν κλείουσαν τὰ ἰχθυοτροφεῖα Λογαροῦς, ἄλλα συνέχεται τεχνικῶς ἐκατέρωθεν μὲν δηλ. Α καὶ Δ μὲ τοὺς φράκτας τοὺς συνδέοντας τὰ ἰχθυοτροφεῖα, βορειῶς δὲ διὰ γεφύρας ἐπὶ τοῦ αὐλακος τῶν συγκοινωνουσῶν λιμνῶν Ἀυλεροῦς καὶ Λογαροῦς, ὥστε φυσικῶς ἡ Σαλαχώρα εἶναι νῆσος καὶ τοιαύτη συμβαίνει τακτικῶς νὰ γίνεται Β καὶ Δ κατὰ Μάρτιον, ὁπότε πρὸς εἰσοδὸν τῶν ἰχθύων ἀνοίγονται αἱ λίμναι. Ἐπὶ τῆς ρηθείσης λοιπὸν Σαλαχώρας κεῖται τὸ φρούριον κατὰ τὸ Μ. ταύτης μέρος πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὸ φρούριον τοῦτο εἶναι τεῖχος μάλλον, ἀρχόμενον ΑΜ καὶ λήγον κατὰ κύκλον 12.000 μέτρων, εἰς τὸ ΒΔ περικλείον ἐν αὐτῷ ἕτερον τεῖχος τὸ σχηματίζον τὸ φρούριον, τοὺς στρατώνας, μαγειρεῖα καὶ πυρι-
 τασθῆκην, κυρίως τὰ πυρεβολοστάσιά του, ὕψους μέχρι 6 μέτρων, τὸ ὄλον δὲ φέρουσι 4 πυρεβόλα τῶν 12 παλαιᾶς ἐποχῆς, κεῖται δὲ ἀκριβῶς πρὸς τὸ Μ τῆς νήσου μέρος, τὸ μακρὸν τεῖχος καὶ τὸν περιβόλον τοῦ φρουρίου σχηματίζει κύκλον 2500 μέτρων, ἔχει μόνον πάχος 3000 μέτρων, περικλείει δὲ τὸ μέγαλον τεῖχος, τὸ τελωνεῖον, τὸ Ἀγρονομεῖον, Χάνιον καὶ Τελωνειακὰς ἀποθήκας, λιθίνους μὲν δύο, ξυλίνην δὲ μίαν. Ἐν τῷ φρουρίῳ δὲ αὐτῷ καὶ πρὸ καὶ νῦν εὐρίσκονται 10 πυρεβολιστὰ καὶ 50 στρατιῶται, ἔχει πυριταπο-
 θήκην μικρὰν ἐν ἣ ὑπάρχουσι ἐλάχιστα πολεμοφόδια καὶ 2000 τεράδες διπύρου, ἔξω-
 θεν τοῦ ὄλου τείχους ἐσχηματίσθη σταθμὸς χωροφυλακῆς λίθινος τετράγωνος μὲ τουφεκο-
 θυρίδας. Ὁ ὑπ' ἀριθ. 12 τοιοῦτος, ἐν αὐτῷ ἐνδιαίτωνται 3 χωροφύλακες μεθ' ἐνὸς λοχίου χάριν τῆς τάξεως, ἐπὶ τῆς κορυφῆς δὲ τοῦ βουνοῦ τῆς Σαλαχώρας ὑπάρχει ἐκτισμένος
 στρογγύλῳ σχήματι ἕτερος σταθμὸς ὁ ὑπ' ἀριθ. 11 εἰς εἶδος Bloc—house, ἐν ᾧ διαμένουσι 6 στρατιῶται ἐκ τοῦ Ρεδίφ, διὰ τοῦ σταθμοῦ τούτου καὶ τὰ φρούρια Ἄρτης καὶ παρόδδιοι
 σταθμοὶ δύνανται καλῶς νὰ συνενοσθῶσιν διὰ πυρῶν μὲ τὰ εἰσπλέοντα τὸν κόλπον πλοῖα, λέγεται δὲ οὗτος Σαλαχώρα Τεπὶ Κουλιασί. Εἰς τὸ τέλος τοῦ Βουνοῦ καὶ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ὀμαλῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Ἄρταν, εἶναι ἐκτισμένος ὁ ὑπ' ἀριθ. 10 σταθμὸς καὶ οὗτος
 στρογγύλῳ κοίλια, οὐδὲν ἄλλο ἔχων ἢ τουφεκοθυρίδας πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐν αὐτῷ 5
 ρεδίφιδων. Οὗτος ἀπέχει ἀπὸ τὸν ἕρμον τῆς Σαλαχώρας 1) 2) σχεδὸν ὥραν, ἑτέραν δὲ ἡμίσιαν ὥραν ἐντεῦθεν καὶ πρὸς τὴν Ἄρταν βαίνοντες ἀπαντῶμεν ἀριστερὰ τὸν ὑπ' ἀρ. 9
 σταθμὸν τοῦ Σουλεϊμὰν Ταίρη, τετράγωνον μετὰ δύο ἐξοχῶν τείχου προφυλακτουσῶν τὴν
 εἰσοδὸν, καὶ οὕτω διὰ τῶν τουφεκοθυρίδων τῶν ἐξοχῶν τούτων οἱ ἔσω 10 ρεδίφιδες, δύνανται
 νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν εἰσοδὸν τοῦ σταθμοῦ τῶν. Ὁ σταθμὸς οὗτος εἶναι ὀλίγον εἰς τὰ
 ἔνδον καὶ οὐχὶ εἰς τὰ ἄκρα τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐπὶ τῆς στέγης του εἶναι τεθειμένη
 ξυλίνη σκοπία. Μίαν ὥραν προσωτέρω καὶ πάλιν πρὸς τ' ἀριστερὰ εἶναι κατὰ τὸ αὐτὸ δι-
 ἀγραμμα κατασκευασμένος ὁ σταθμὸς 8 Μετζητιε Κουλιασί ὁ λεγόμενος ἐν ᾧ φυλάττουσι 15
 νῦν ρεδίφιδες ὑπὸ ἐπιλοχίαν, ἐδῶ ἠνοίχθη καὶ ὑπάρχει φρέαρ ποσίμου ὕδατος· χωρία αὐτοῦ
 δεξιῶθεν Ἀνέζα Γενίτζαρη, ἀριστερῶθεν Μαρατιῶ Ράχη, ἀκριβῶς δὲ παρὰ τὴν ὁδὸν
 χωριζόμενος ἀπ' αὐτῆς διὰ χάνδακος βάθους ἐνὸς μέτρου. Εἴκοσι λεπτὰ τῆς ὥρας πρὸς τὰ
 πρόσω εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ δρόμου ἄγομεν εἰς Ἄρταν ἐπὶ τῆς θέσεως ὅπου ἄλλοτε λησταὶ
 συνέλαβον ἐφένδην τινα πλοῦσιον, ἐκτίσθη στρογγύλος σταθμὸς ὁ ἀριθ. 7 ἐν ᾧ εὐρίσκον-
 ται πάντοτε 3 χωροφύλακες, χωρὶα πλησίον αὐτοῦ προσπελάζοντα οὐδὲν μετὰ δὲ 1) 2) ὥ-
 ραν ἀπαντῶμεν τὸν ἔξωθι τῆς γεφύρας Ἄρτης ἀριθ. 6 σταθμὸν, τὸν καὶ τελευταῖον. Ὁ
 σταθμὸς οὗτος εἶναι μικρὸν ὀψιμῶς ἐκτισθὲν ἀκριβῶς εἰς τὴν πρώτην θαμνίδα τῆς γε-
 φύρας καὶ ἐποπτεῖ τοὺς ἐρχομένους ἐπιβάτας Ἰωαννίνων καὶ Σαλαχώρας καὶ τοὺς χω-
 ρικὸς τοὺς ἐκ τῆς Α πλευρᾶς τοῦ τμήματος Κάμπου ἐρχομένους. Ἐκεῖ πάντοτε μένουσι

δύο χωροφύλακες, ἐκτός δὲ αὐτοῦ τοῦ τακτικοῦ σταθμοῦ, σήμερον ἐν τῷ χανίῳ τῷ ἐξῴθεν τῆς γεφύρας καὶ μετὰ τὰ ἐργαστήρια τὰ συνεχόμενα τῷ σταθμῷ καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἐλαιοτριβείου κειμένῳ σταθμεύουσι 50 ἄνδρες ρεδιφ μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν των, ἄχρις ἐδῶ ἐλθόντες, μῆτις εἰς τὴν πόλιν εἰσελθόντες, οὐδὲ αὐτὴν ἀναπηδῶντες, θὰ λάβωμεν τοὺς σταθμοὺς τῆς ἑδοῦ Ἰωαννίνων, δηλαδὴ ἀπὸ τῆς Γεφύρας ἄχρι τοῦ σταθμοῦ 23 εἰς 5 Πηγᾶδια. Καὶ πρῶτον ἔχομεν μετὰ ἐν τέταρτον εἰς θέσιν Ἰμαρῆτ (ἐδῶ εἶναι τζαμίον τὸ ἀρκετὰ πλουσιόθεν ἐκ κληροδοτημάτων τοῦ ἐκεῖ ταφέντος Φαῖκ Πασσά) κτήμα τοῦ Ἰμαρῆτ (ἀφιερώματος). Τοῦτου εἶναι καὶ τὸ ἰχθυοτροφεῖον Ἀυλῆρὴ Κόφτρα. Ὁ σταθμὸς οὗτος λοιπὸν ἀρ. 13 εἶναι ἐπὶ τοῦ βουνοῦ, ἔθεν ἀρχίζουσιν πλέον τὰ βουνά τῶν Τζουμέρκων, εἶναι δὲ παρεμφερῆς μὲ ἐκεῖνον ἐπάνω κατὰ τὸν ἀριθ. 7. Σταθμεύουσι αὐτόθι 3 χωροφύλακες. Μετὰ 1)4 ἐπίσης ἔρχεται ὁ ἀριθ. 14 εἰς θέσιν Βρυσοῦλα. Ὁ προηγούμενος καὶ οὗτος εἶναι δεξιόθεν ἐκτιμώμενος τῆς πρὸς Ἰωάννινα ὁδοῦ καὶ ἴνα ἐφερῶσι τὴν ὑπ' αὐτοῦς Δυτικῶς τοῦ κάμπου πλευράν. Ἐχει καὶ οὗτος τρεῖς χωροφύλακας. Μετὰ 3)4 ὥρας ἔρχεται ἰδιότου Χανιοποῦλου εἰς τὴν θέσιν ἔπευ διασταυροῦνται αἱ ἑδοί, τῶν τμημάτων Λάκας Καρβασαρά καὶ ἐκείνη Ἰωαννίνων Ἄρτης καὶ οὗτοι δεξιόθεν κείμενοι, ἠγγέρθη ἐπὶ ἐπιπέδου, εἶναι δὲ ὁ ὑπ' ἀριθ. 15 πλατύτερος, ὑψηλότερος τῶν προηγούμενων καὶ τετράγωνος, ἑνοικεῖται δὲ ὑπὸ 5 χωροφυλάκων. Μετὰ 1)2 ὥρας ἐντεῦθεν εὐρίσκαμεν ἕτερον ὅμοιον τὸν ἀρ. 16 δεξιόθεν πάντοτε κείμενον, κατὰ τὴν θέσιν Πηγᾶδι Μουτεβελη, φρουρεῖται δὲ ὑπὸ 2 χωροφυλάκων. Μετὰ 1)2 ὥραν ἀντικρυ τοῦ χωρίου Κομζάδων, ἐπὶ ὑψηλοῦ, ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ, μέρους, κεῖται ὁ ὑπ' ἀριθ. 17 σταθμὸς, στρογγύλος, ὅμως δυσανάδατος καὶ φρουρούμενος ὑπὸ 3 χωροφυλάκων. Κατὰ τὴν θέσιν δὲ ἐν ἧ διασταυροῦται ἡ ἐκ τοῦ χωρίου Βαθῦ Ἰωαννίνων ὁδός, ἐπὶ λέγῃ ὑψηλοῦ 150 μέτρων τοῦλάχιστον ἐκτίσθη ὁ ὑπ' ἀριθ. 18, 1)4 τῆς ὥρας μακρὰν τοῦ 17 (ἀκο)υθεῖν περιγραφὰ τῶν σταθμῶν 19, 20, 21, 22, 23, 53, 54, 55, ἄς παραλείπομεν ὡς μὴ ἐνδιαφερόσας ἀμέσως τὴν Ἄρταν.

Ἰπ' ἀριθ. 52 σημειοῦμε τὴν κατὰ τὸ μέσον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου γνωστὴν νῆσον Κορωνησίαν κείμενον σταθμὸν μεγάλον καὶ στερεὸν Bloc Hause μετὰ κλιβάνου καὶ ἀποθήκης. Ὁ σταθμὸς οὗτος οὔτε πυρεβόλα ἔχει, οὔτε ἄλλο μέρος δυνάμενον γὰ ὑπερασπίσῃ ἢ αὐτὸ καὶ τὰ ἰχθυοστροφεία, ἀλλὰ θέβαια κατ' οὐδενὸς διότι οὐδαμῶθεν θὰ ἦτο πρακτικὴ ἢ εἰσβολή, ὡς μὴ δυαμένων τῶν εἰσβαλλόντων γὰ σταθῶι πῶ, ἐστήθη δὲ ἐκεῖ μόνον διὰ γὰ δίδῃ τὰ ἐκ τινος βουνοῦ Πρεβέξης Λασκάρας σημεῖα καὶ γὰ ἐποπτεῦτὰ τὰ ἐκ Βονιτζῆς πλοῖα, φρουρεῖται δὲ ὑπὸ 20 ἀνδρῶν τοῦ λόγῃ τῆς Σαλαχώρας ἀποστασμένων ὡς ἐκεῖνοι τῶν σταθμῶν Σουλεϊμάν Ταῖρη καὶ Μετζητιέ. Ἡ φρουρά τῆς νήσου λαμβάνει ἀνὰ 10 ἡμέρον τὰ χρεῖωδῆ τῆς ἐκ Σαλαχώρας. Ἐν Κορωνησίᾳ ὑπάρχει καὶ ἡ Μονὴ Κορωνησίας μετὰ οἰκημάτων τινῶν τῆς Μονῆς καὶ 15 καλυβῶν τῶν ἐκεῖ κατοικούντων ἁλίων. Ὁλίγον ἀπωτέρω τῆς νήσου εἶναι ὁ 29 ἀνδρῶν σταθμὸς τῶν ἁλίων τοῦ ἰχθυοτροφείου Λογαροῦς Ἐν ἑλῳ ἡ νῆσος, συνυπολογιζομένης τῆς φρουρᾶς, κατοικεῖται ὑπὸ 55 ἀνδρῶν καὶ 20 γυναικοπαίδων.

Ὁ ὑπ' ἀριθ. 25 σταθμὸς ἐξῴθι τῆς Κατωπαναγίας Μονῆς, περιλαμβάνων 2 χωροφύλακας καὶ 10 ρεδιφθας. Τόσο ἡ Μονὴ ὅσον καὶ ὁ Σταθμὸς κείνται εἰς τὰς πλευρὰς τῆς τοῦ Πετροβουνίου σειρᾶς, ἐκεῖθεν δὲ ἡ πόλις δὲν φαίνεται, ἡ Μονὴ δὲ καὶ ὁ σταθμὸς δεικνύουσι μέτωπον πρὸς τὴν Μεσημβρίαν καὶ ἐπὶ τῶν χωρίων Κεραμάτες καὶ Ἄγ. Παρασκευῆ τοῦ τμήματος κάμπου. Ἡ Μονὴ εἶναι στερεὸν τὴ κτίριον καλῶς περιτειχιζόμενον καὶ ὁ ἐκεῖ κεκλεισμένος σταθμὸς, πολλῶν ἀνδρῶν, εἰς οὐδὲν ἄλλο δύνανται γὰ ὠφελήσῃ τὴν πόλιν, παρὰ ἀπὸ ἀπελπιζόμενον κίνημα ἐπιδρομῶν, εἶναι ὅμως τὸ μέρος ἐπίφοβον καταλαμβανόμενον ὑπὸ ληστῶν. Πέραν τῆς Μονῆς 1)2 ὥραν εἶναι ὁ στρογγύλος σταθμὸς ἀριθ. 25 εἰς θέσιν Ἄγ. Γεώργιος Παπα—Κίτζου, κτισθεὶς δ' ἐκεῖ, καθότι τὸ μέρος ἐκεῖνο κατέστη ἀληθῆς λητοφυλακῆ, φρουρεῖται ἀπὸ 3 χωρ)κας. Τὸ πάχος τοῦ πύργου τούτου εἶναι 1 μέτρον γαλλικοῦ, τὸ δὲ ἐμβαδὸν αὐτοῦ 40 τ.μ. Μίαν ὥραν ἀνωτέρω καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τοῦ Πετροβουνίου γραμμῆν, ἀντικρυ τοῦ χωρίου Λιμήνη, εἶναι ὁ ἀριθ. 27 σταθμὸς, ὅμοιος τοῦ ἀνωτέρω, μὲ 2 χωρ)κας. Οἱ Τοῦρκοι τοὺς ἀρηγίλους κατοίκους τοῦ Πέττ πάν

τοτε υποπευτούμενοι, δὲν παρέλειψαν καὶ ἔξωθι τοῦ χωρίου νὰ κτίσωσιν ὁμοίον τῶν ἄλλων σταθμόν, πλὴν μεγαλύτερον καὶ ἰσχυρότερον, δυνάμενον νὰ περιλάβῃ περὶ τοὺς 50 ἄνδρας, ἤδη δι' ἐκεῖ ἐνδιαιτῶνται 25 ρεδίφ.

Παρόμοιοι σταθμοὶ εἰσὶν: Ὁ τῶν Ἀλυκῶν Κόμπρενας ἀριθ. 28, στρατῶν στρογγύλος λιθόκτιστος, χωρητικότητος 20 ἀνδρῶν ἀπέχων τῆς ἑλληνικῆς χώρας μίαν ὥραν. Μακρὰν τούτου 1)4 εἶναι ὁ τοῦ Μακρυνόρους ἀριθ. 29 ἐπίσης λιθόκτιστος, στρογγύλος χωρητικότητος 60 ἀνδρῶν μὲ δύο πατώματα. Τὸ ἄνω αὐτοῦ μέρος εἶναι θολωτὸν καὶ προωρισμένον διὰ πυροβόλα ὀγκῆς τῶν 12. Ἐντὸς τούτου ὑπάρχει καὶ πυριτιδαποθήκη, περικυκλοῦται δὲ ἀπὸ θαθίαν τάφρον καὶ ἀπέχει τῆς ἑλλ. γῆς 10)60 τῆς ὥρας. Μακρὰν τούτου 1)4 τῆς ὥρας, εἰς θέσιν Λειβαδάκι, ὑπάρχει καθόλα ὁμοίος ὁ ὑπ' ἀριθ. 30, ἐκ τοῦ ἑλληνικοῦ ἀπέχων μόλις 100 βήματα. Μακρὰν τούτου 1)4 κεῖται ὁ ἀριθ. 31 τοῦ Ἀγνίνου, ἀπέναντι τῶν ἑλληνικῶν καταστημάτων, σταυροειδῶς κατασκευασμένος, ἄνευ θύλου, σκεπασμένος μὲ κεράμους, χωρητικότητος λόχου, μὲ εὐρὴν χάνδακα, μὲ εἴσοδον γεφυρωτὴν, ἐπιδεικτικῶς ἔχων τὰ πυροβόλα καὶ 10 τῆς ἑλληνικῆς γῆς βήματα ἀπέχων. Ἐντὸς τούτου ὑπάρχει φρέαρ ὕδατος, πυριταποθήκη, πλησίον δὲ τὸ Τελωνειακὸν καὶ Ὑγειονομικὸν κατὰστημα. Ὁλίγον ἀνωτέρω 1)2 ὥραν, ὑπάρχει ὁ Σταθμὸς Παληόμυλον, ὑπ' ἀριθ. 32 καθ' ὅλα ὁμοίος (ἐκτὸς χάνδακος) ἐκείνων τοῦ Λειβαδακίου καὶ Μακρυνόρους, ἀπέχων τῆς ἑλλ. χώρας 10 λεπτά. Μακρὰν τούτου 1)4 ὑπάρχει ὁ ὑπ' ἀριθ. 33 σταθμὸς Χρυσούλας, στρογγυλοειδῆς λιθόκτιστος, χωρητικότητος 20 ἀνδρῶν, 10 λεπτά τῆς ἑλλ. γῆς καὶ πλαγίως ἀριστερὰ τοῦ ἑλλ. σταθμοῦ Κομποτακίου.

Ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχων ὑπάρχει ὁ ἀριθ. 34 σταθμὸς τοῦ Πλατῦ, ὁμοίος τοῦ Παλαιόμυλου. Μακρὰν 1)4 τῆς ἑλλ. γῆς, πλαγίως δεξιὰ τοῦ ἑλλ. σταθμοῦ Κομποτακίου ἀριθ. 35 Διπόταμοι. Ἡμίσειαν ὥραν τοῦ ἀνωτέρω σταθμοῦ, ἄνω 200 βήματα ἀπὸ τῆς ἑλλ. γῆς, ὑπάρχει Καλύβη, ἐνθα διαιτῶνται 5 χουντούπ.

Μακρὰν τοῦ ἄνω 1)2 ὥραν, 10 βήματα ἀπὸ ἑλλ. γῆς, ὁ ἀριθ. 36 σταθμὸς Πολυμήτου, ἐξ 6 χουντούπηδων, φρουρουμένη καλύβη. Προσωτέρω τοῦ ἄνω 1)4, εἰς χωρίον Δημαριό, ὁ ἀριθ. 37 λιθόκτιστος σταθμὸς, στρογγυλοειδῆς, χωρητικότητος 20 ἀνδρῶν, 20 λεπτά ἀπὸ ἑλλ. γῆς. Τέταρτον ὥρας τοῦ ἄνω καὶ 10)60 ἀπὸ ἑλλ. γῆς εἰς θέσιν Κανελόπουλα εὐρίσκεται καλύβη μὲ 10 ἄνδρας, ὁ ὑπ' ἀριθ. 38 σταθμὸς. Ἡμίσειαν ὥραν ἄνω, ἀπαντᾶται τὸ ἑλλ. μονοκλήσιον Ἁγ. Παρασκευῆ, 10 λεπτά ἀπὸ ἑλλ. γῆς, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὐρίσκεται ὁ ὑπ' ἀριθ. 39 σταθμὸς, ἐκ 15 ρεδίφιδων.

Εἰς τὴν αὐτὴν γραμμὴν καὶ 1)2 ὥραν, 10)60 ἀπὸ ἑλλ. γῆς καὶ ὑπὸ 10 στρατιωτῶν κατοικοῦμενον ἀπαντᾶται τὸ ἐρημοκλήσιον Ἁγίου Γεωργίου.

Μίαν ὥραν πρὸς τὰ ἄνω καὶ 1)60 ἀπὸ ἑλλ. γῆς εἰς θέσιν Χελῶνα, ὑπάρχει σταθμὸς, μὲ 15 ἄνδρας ἐντὸς καλύβης (ἀρ. 40). Ἐπίσης μίαν ὥραν καὶ 1)2 ἀπὸ ἑλλ. γῆς ὑπάρχει ὁ σταθμὸς 48, ἐντὸς καλύβης, ἐκ 10 ἀνδρῶν, καλούμενος Σουμερούζι, ἐδῶ λήγει τὸ ὄριον Βάλτου. Ἀνά 1)2 ὥρας, θαυμηδὸν προσωτέρω, ἀπαντῶνται εἰς καλύβης, ἐσκηνωμένοι οἱ σταθμοὶ τῶν θέσεων Σκουληκαριὰ (41), Ἁγίου Ἡλίας (42), Κανάλια (43), Ἐλατα (44) Μπότζι (45), Βλανιδιὰ (46) Κοράκου Γέφυρα (47).

Η ΑΡΤΑ ΕΙΣ ΤΑ ΑΡΧΕΙΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ

1696 - 1787*

Κ. Δ. ΜΕΡΤΖΟΥ Α. Μ. ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Βιβλιοθήκη—Μουσείον Κορρέο
«Διάφοροι προελεύσεις—Χειρόγραφα—Δέ
σημ. ἀριθ. 628».
Ἑλληνογραφία ἐξ Ἄρτης—Βονίτης—
Πρεβέζης πρὸς τὸν Ἑκτακτον Προβλεπτήν Ἀ-
γίας Μαύρας.

Βόνιτσα 23 Ἰουνίου 1759. Ὁ Ταγματάρχης Γεώργιος Χαλικιόπουλος γράφει:
«...ὁ Ἰσμαήλ Πασᾶς ἀναχωρῶν ἀπὸ τὸ Βραχῶρι, ἀφήκεν ἐκεῖ ἕνα Μπέην Τουρ-
κον Κουνιαδὸν τοῦ μὲ 350 ἀνδρας καὶ διέταξεν ἵνα εἰς αὐτὸν δοθῆ παρὰ τοῦ Μουσε-
λίμ, τῶν μπέηδων καὶ τῶν προκρίτων Ἑλλήνων ἡ θέσις τοῦ ἀρματωλοῦ, ἥτοι τοῦ φί-
λακος τῆς ἐπαρχίας μὲ τὴν συνήθη μισθοδοσίαν εἰς τοὺς ἀνδρας του. Μετὰ πολλὰς συ-
σκέψεις κατέληξαν εἰς συμφωνίαν ὅπως ἀναθέσουν εἰς τὸν μπέην τὴν φύλαξιν τῆς ἐ-
παρχίας καὶ τοῦ δίδουν 350 κατὰ μῆνα διὰ τοὺς ὁπαδούς του. Δὲν ἔλειπεν παρὰ ἡ ὑ-
πογραφή ἄλλων δύο προκρίτων Ἑλλήνων, οἱ ὅποιοι εἶχον προσκληθῆ εἰς τὸ Βραχῶ-
ρι καὶ δὲν ἐπῆγαν ἐγκαίρως ἵνα συμπληρωθῆ τὸ ὑποχρεωτικὸν ἔγγραφο τοῦ διορισμοῦ.
Οὗτος ἀνέλαβε νὰ καταδιώξῃ ὄχι μόνον τοὺς προγεγραμμένους Μουχτάρ καὶ Ράμο Κα-
νίνα, ἀλλὰ καὶ ὄλους τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὅποιοι θὰ ἐμφανίζοντο εἰς τὰ ἐδάφη τῆς ἐ-
παρχίας καὶ τέλος θὰ ἐνήργει καὶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τεσσάρων μπέηδων ἀπὸ τὸ Βρα-
χῶρι πὸν ἐπῆρε μαζύ του ἀλυσσοδεμένους ὁ Πασᾶς ἔναντι καταβολῆς 14 πουργιῶν.
Τὰς εἰδήσεις αὐτὰς μοῦ τὰς ἐπεβεβαίωσε καὶ ὁ Ἥγουμένος Δωρόθεος τῆς Κατούνας εἰς
τὸ Ξηρόμερο καὶ ὁ ὅποιος μοῦ προσέθεσεν ὅτι οἱ δύο κακοποιοὶ ἀρχηγοὶ Γρίβας καὶ
Γιάνος θὰ προσληφθῶν ὡς ἀρματωλοὶ, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Τουρκοῦ, οἱ δὲ κάτω-

και θα υποχρεωθουν να τους δίδουν 60 μισθους εις τον καθένα. Οι δυο ουτοι θα περιελαβαν τα χωρια να εισπρατουν την φορολογιαν υπερ των σπαχηδων.

Οι προγεγραμμενοι Τουρκοι Μουχταρ Κλισουρα, Ραμο Κανινα και συντροφοι των, εχουν εις την διαθεση των τρια καικια, ενα του Τουρκου Μπισπικη και τα αλλα δυο των Πρεβεζανων Γιαννη Κουλουριωτη και Γιαννη Φουντα και με αυτα μεταφερουν απο ενα μερος εις το αλλο τροφιμα και αλλα διαφορα εφοδια.

Ο προγεγραμμενος αρχηγος Νικολα Σεργιανης, ο οποιας ητο αρματωλος εις την Επαρχιαν της Αρτης και ξεδιωχθη, τωρα ηρχισε το επαγγελμα του ληστου μαζυ με τους οπαδους του και κυνηγουν τους διαβατας. Εχουν τωρα καταφυγει εις τα δαση Ρικι, που ειναι εις την Τουρκικην Επικρατειαν, εις μικραν αποσταση απο τα συνορα μας. Εχων ως ορμητηριον απο πολλων μηνων τα δαση, πολλακις επεχειρησε να διαβη τα συνορα να ξειρη τροφιμα, αλλ' απεκρουσθη απο τους φυλακας μας, οι οποιοι υπηρξουν υπο τας διαταγας μου, αλλα τας παρελθουσας ημερας επηραν δια της βιας τρια καικια και προχθες την νυκτα επεβιβασθησαν και ανεχωρησαν, αγνωστον διωσ που απεβιβασθησαν. Δεν ειναι γνωστον αν ηθελσαν να σωθουν μεταβαινοντας εις αλλο μερος η δια να επιτεθουν κατα τινος χωριου του κampu της Αρτης και να το λεηλατησουν, ως συνηθως, παιροντες και σκλαβους...».

Ιδου και μια επιστολη του Μητροπολιτου Ναυπακτου και Αρτης προς τον Εκτακτον Προβλεπτην της Πρεβεζης, ητις ευρισκεται εις τον φακελλον Ελληνιστι:

«Εξοχoτατε, Εκλαμπροτατε και Χριστιανικoτατε αυθεντα Προβλεπτα της Πρεβεζης σινιoρ, σινιoρ Φραντζεσκο, Σοραντσο, ημετερε εν Χριστω αγαπητε και περιλοθητε. Την Ύμετεραν Εξοχoτητα ηδεως μετ' ελχης ασπαζομενοι ακριβωσ χαιρετουμεν και περιχαρωσ προσαγορευομεν εξαιτοιμeνοι ταυτη παρα Θεου υγειαν, ευτυχιαν και παντα τα Ερετα και καταθυμια εις μακροβιοτητα.

Το αιτιον του παροντος μας ειναι πρωτον να αποδωσωμεν αυτω τους ηδυνταους ασπασμοις μας και ακριβους χαιρετισμοις κατα το χρεοσ οπου εχομεν προς την Ύμετεραν Εξοχoτητα και δευτερον να της φανερωσωμεν οτι με το να ακοιεται και φημιζεται εις μακρωνα μερη η λοιμικη νοσοσ (απο την οποιαν αμποτεσ ο αγιοσ Θεοσ να ηθελε φλοξη αβλαβεισ και καθαροις τουσ τπουσ μας και εις το ξεησ εμποδευθη κατα το παρον καθε πραγματεια και (αλισβερια—51), οπου εγινονταν εις τουτον τον τοπον και εις τα συνορα του, τοσον απο τοις θαγιαδες της αριστοκρατιασ, ωσαν και απο τουσ θαγιαδες του Σουλτανου και ακολουθει και εις τα δυο μερη μεγαλοτατη ζημια εμποδιζομενη η πραγματεια και αλισβερια. Και δια τουτο της φανερωνομεν με αληθειαν οτι χαριτι θεια κατα το παρον εις ταυτα τα μερη και εις την παρουσαν πολιτεια και τα περιεχωρια αυτησ ειναι υγεια κατα παντα και αυτη η ασθeneia δεν ακοιεται, οπου να ηξευρει και να μην εχη τινα υποσιαν πως επλησιασεν εις τουτα τα μερη, επειδη και η κοινη φημη, ωσ τα πολλα, ειναι ψευδις, και ταυτα μεν δια του παροντος, τα δε ετη αοτησ ειη θεοθεν πλειοστα και πανευδαίμονα.

αχνθ' (=1759) Ιουνιου δ' (=4)

Της Ύμετερας Εξοχoτητας προς θεον διαπυροσ ευχετης και ετοιμοσ εις τας προσταγασ της

† Ο Ναυπακτου και Αρτης Παϊοιοσ

Τω Εξοχωτατω, Εκλαμπροτατω και Χριστιανικωτατω Αυθεντη Προβλεπτη Πρεβεζης σινιoρ σινιoρ Νραντζισκω Σοραντσω, τω εν Χριστω ημων αγαπητω και περιποθητω ογιωσ

Εις Πρεβεζαν

24 Ιουνιου 1759. — Ο Ενετοσ Ύποπροξενοσ Μαριν ντε Λουνα προς τον Εκτακτον Προβλεπτην Αγιασ Μαυρας Μαρινον Μινιο.

«...Τὰς τιμίας ἐπιστολάς Σας 18 τρέχοντος ἔλαβον καὶ εἰς τὰς 20, χωρὶς ἀργοπορίαν μετέβην εἰς τὸν νέον Διοικητὴν Βοεβόδα Ζενὲλ μπέην, ἰδελφὸν τοῦ Μπάμεθ μπέη καὶ τῷ ἀνεκοίνωσα τὸ περιεχόμενον τῆς τιμίας Ὑμῶν. Ἐμεινεν εὐχαριστημένος διότι τῷ ἀπέδωκα τὴν βάρκαν με ὅλα τὰ ἐξαρτήματα, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν ἐπὶ ταύτης καὶ ἀνήκουν εἰς τὸν Τούρκον Ἀχμέτ ἀνεμιὸν τοῦ Μουῖς Ἀμπάζι. Ἦλθε καὶ ὁ ἴδιος Ἀχμέτ εἰς τὴν αἴλην τοῦ Διοικητοῦ, ὁ ὁποῖος τὸν ἐκάλεσε καὶ ἤκουσε καὶ αὐτὸς τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς καὶ εἶδε τὴν σημείωσιν τῶν ἐξαρτημάτων ἀλλὰ εἶπεν ὅτι λείπουν καὶ ἄλλα πράγματα ποὺ εἶχεν εἰς τὴν βάρκαν καὶ τὰ ἐξήτει καὶ αὐτά. Τέλος ἀπεφάσισε νὰ τὴν παραλάβῃ ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ πληρώσῃ τὸν Καδῆν ἵνα βγάλῃ τὸ νόμιμον χοτζέτι καὶ ὁ Βοεβόδας μοῦ εἶπεν ὅτι ἀφοῦ δὲν θέλει νὰ πληρώσῃ τὸ δικαίωμα ὁ Ἄλβανός, ἵνα λάβῃ τὴν βάρκαν, τότε νὰ εἰπείτε εἰς τὸν πλοίαρχον τοῦ τρεχαντηρίου ποῦ τὴν ἔφερεν ἕως ἐδῶ, νὰ τὴν ξαναπάρῃ...»

...Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπεφάσισα καὶ ἐγὼ νὰ ἀναχωρήσω διὰ τὴν Πρέβεζαν ἵνα ἀποκαταστήσω τὴν ὑγείαν μου, διότι πολὺ ὑπέφερα ἀπὸ τὸν κακοήθη πυρετὸν ποὺ ὑπάρχει εἰς ρυτὸν τὸν τύπον καὶ κατόπιν νὰ μεταβῶ εἰς τὸν Ἐξοχώτατον Γενικὸν Προβλεπτήν, ἵνα τῷ ἐκθέσω τὴν δύσκολον οἰκονομικὴν μου κατάστασιν...».

27 Ἰουνίου 1759.— Ὁ Ταγματάρχης Γεώργιος Χαλικιόπουλος γράφει ἐκ Πρεβέζης εἰς τὸν Ἐκτακτον Προβλεπτήν:

«...Ὁ ἀρχηγὸς τῶν κακοποιῶν Νικόλα Σεργιάνης, περὶ τοῦ ὁποίου εἶχον ἀναφέρει Ὑμετέρα Ἐξοχότητα ὅτι εἶχεν ἐπιβιβασθῆ με τοὺς συντρόφους του ἐπὶ τριῶν καϊκιῶν τὴν νύκτα τῆς 21 τρέχοντος, ἀποβιβασθεὶς εἰς τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν τοῦ Λούρου, Ἐπαρχίαν Ἄρτης, αἰφνιδίως σήμερον μοῦ ἔστειλεν ἐπιστολήν, διὰ τῆς ὁποίας μοῦ κάμνει γνωστὸν, ὅτι ἀνέλαβε καὶ πάλιν τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀρματολοῦ, ἦτοι φύλακος τῶν μερῶν ἐκείνων καὶ μαζὺ με τὴν ἰδική του μοῦ ἔστειλε καὶ ἄλλας δύο πρὸς τὴν ἐδῶ Ἀντιπροσωπείαν, ἦτοι μίαν τοῦ Βοεβόδα τῆς Ἄρτης καὶ ἄλλην τοῦ Χουσεῖν Μπουλούκμαση, διὰ τῶν ὁποίων κοινοποιεῖται ὁ διορισμὸς τοῦ Σεργιάνη ὡς ἀρματολοῦ τῆς περιφερείας...».

Ἰδοὺ ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Σεργιάνη: (ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ).

«Ἐκλαμπρότατε καὶ ἐξοχώτατε Κύριε Προβλεπτά, δουλικῶς Σᾶς προσκυνῶ, παρακαλῶ τὸν θεὸν νὰ τὴν προστατεύῃ ἀπὸ κάθε ἐναντιότητα καὶ νὰ διαφυλάττῃ τὴν ὑγείαν τῆς. Με τὸ παρὸν ἀγαπητὸν γράμμα κάμνω γνωστὸν εἰς Ὑμᾶς, ὅτι ἦλθα ἐδῶ εἰς τὸν Λούρον καὶ ἀνταμώθηκα με τὸν Μπουλούκμαση με τὸν ὁποῖον ἐσυμφωνήσαμε καὶ ἔπα νάλαβον τὴν φύλαξιν τῶν μερῶν τοῦ Λούρου καὶ τὴν συμφωνίαν ὑπέγραψαν οἱ Δημογέροντες καὶ οἱ Πρόκριτοι τῆς Ἄρτης καὶ μᾶς ἔστειλε καὶ ὁ Βοεβόδας ἐπιστολήν διὰ τὸν Ἐξοχώτατον Κύριον καὶ ἄλλην ὁ Μπουλούκμαση καὶ ἰδοὺ τὰς στέλλω καὶ λέγουν ὅτι ἔδωκαν τὴν ἀδειαν εἰς τὰ δύο τρεχαντήρια τὸ ἕνα νὰ φυλάττῃ ἕξω τοῦ Ἁγίου Γεωργίου καὶ τὸ ἄλλο πρὸς τὴν Μπογονίτσαν, ἵνα ἐπιτηροῦν τὸν κόλπον κατὰ τῶν περρατῶν. Ἐδωκαν ἐντολήν καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀρματολοὺς ἵνα προσέχωμεν τὰ σύνορα καὶ ἀποστέλλω τὰς ἐπιστολάς καὶ θὰ ἀντιληφθῆτε ὅτι γράφουν καὶ μάθετε ὅτι εἴσθε ὁ Κύριός μου καὶ ὅπως ἡμεῖς πρῶτα ἔτσι θὰ εἴμεθα καὶ νὰ ἔχω τὴν ἀπάντησίν σας καὶ τέλος Σᾶς προσκυνῶ καὶ Σᾶς χαιρετῶ.

15 Ἰουνίου 1759

Τ.Σ. Νικολὸ Σεργιάνης εἰς τὰς διαταγὰς σας

Πρέβεζα 2 Ἰουλίου 1759.— Ὁ Μαρίν ντὲ Λούνα, Ὑποπρόξενος ἐνετὸς εἰς Ἄρταν, γράφει εἰς τὸν νέον ἔκτακτον Προβλεπτήν Ἁγίας Μαύρας κ. Βιντσέντζον Μπάλμπι:

«...Εὐρίσκομαι εἰς μεγάλας οἰκονομικὰς στενοχωρίας, κατόπιν τῆς κλοπῆς ποὺ ὑπέστην ἀπὸ τοὺς Ἄλβανούς εἰς τὸ σπίτι μου ποὺ εἶναι καὶ ἡ ἔδρα τοῦ Προξενείου. Πολὺ μικρὰ ἐξ ἄλλου εἶναι καὶ ἡ ἀμοιβὴ ποὺ μοῦ δίδεται καὶ τέλος ἐπικίνδυνοι καὶ δύσκολοι εἶναι αἱ συναλλαγὰί με τὴν χώραν τῆς Ἄρτης... Οἱ Τούρκοι θέλουν δῶρα καὶ

χωρίς δῶρα δὲν ἔμπορει κανεὶς νὰ ἐπιτύχῃ τίποτε. Συνεχῶς ἐμφανίζονται δυσκολαί, ἀδικίαι καὶ ἐνοχλήσεις εἰς βῆρος τῶν ὑπηκόων μας καὶ ἵνα δύναται κανεὶς νὰ παρεμβαίη ἀποτελεσματικῶς διὰ τὴν τακτοποίησιν των χρειάζονται οἰκονομικὰ μέσα... Ὑπέφερα πολὺ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἐν τῇ ἐξασκήσει τῶν καθηκόντων μου καὶ ἤλπιζα ὅτι θὰ ἐβελτιώνετο ἡ θέσις μου, ἀλλὰ μέχρι σήμερον δὲν εἶδα τίποτε. Ἔως τώρα ἐθυσίασα καὶ τὴν νεότητά καὶ τὴν περιουσίαν μου ἵνα ὑπηρετήσω τὴν Παληνοτάτην Δημοκρατίαν... Εἰς τὸ Βασίλειον τῆς Μακεδονίας, εἰς διάφορα μέρη, ἐνεφανίσθη ἡ Πανώλης. Ἐδῶ εὐτυχῶς, δόξα νὰ ἔχῃ ὁ Θεὸς, ἀπολαμβάνομεν ἀρίστης ὑγείας καὶ μέχρι στιγμῆς δὲν ὑφίσταται οὔτε ὑπόνοιά τις περὶ ἀσθενείας...».

Ἔρτα 7 Ἰουλίου 1759. — Ὁ Μπόρτολο Πιατζόνι, ἀναπληρωτῆς τοῦ ἐνετοῦ Ὑποπροξένου, γράφει εἰς τὸν Προβλεπτὴν Πρεβέξης:

«...Προσκαλέσας με σήμερα τὸ πρωτὸ ὁ Βοεβόδα νὰ ἀποστείλω ἀμέσως εἰς Ὑμᾶς τὴν ἐγκλειστον ἐπιστολήν του καὶ μοὶ εἶπε καὶ προφορικῶς νὰ σᾶς παρακαλέσω ἵνα διὰ πολεμικοῦ πλοιαρίου ἀποσταλησομένον ἐπίτηδες, πληροφορηθῆτε ἂν εἰς τὰ σκαλώματα πλησίον τοῦ Μαργαριτίου ὑπάρχουν πλοῖα ἐπὶ τῶν ὁποίων θὰ ἔμπορουσε νὰ ἐπιβιβασθῇ ὁ Σολιμὰν Μαργαριτιώτης, διότι ὁ Βοεβόδα μπεῆς ἔμαθεν ὅτι ὁ ἐν λόγῳ Σουλεμὰν ἦτο ἔτοιμος μὲ 200)300 ἀνδρας νὰ μετακινήθῃ. Ὁ Βοεβόδας ἐν τῷ μεταξὺ λαμβάνει τὰ μέτρα ἵνα, πάσῃ θυσίᾳ, ἐμποδίσῃ τὴν διέλευσιν τοῦ Σουλεμὰν ἀπὸ ταῦτα τὰ μέρη καὶ ζητεῖ ἵνα μὴ τῷ ἐπιτραπῇ ἢ διὰ θαλάσσης διαπεραιώσῃς του. Διαφορετικὰ ἂν δὲν ὑπάρχουν πολεμικὰ πλοῖα διαθέσιμα, νὰ τῷ ἀπαγορεύσουν τὴν δίοδον, αὐτὸς ἀσφαλῶς θὰ κατορθώσῃ νὰ περάσῃ πρὸς τὰ ἐδῶ. Ὁ Βοεβόδας περιμένει μὲ ἀνυπομονησίαν τὴν ὑμετέραν ἀπάντησιν...».

Πρεβέξα 14 Ἰουλίου 1759. — Ὁ Γεώργιος Χαλικιόπουλος γράφει εἰς τὸν ἴδιον ὡς ἄνω:

«...ἔλθὼν εἰς τὰ σύνορα, ἔστειλα ἀμέσως ἓνα ἀπὸ τοὺς κατοίκους εἰς τὰ γειτονικὰ πρὸς τὸ Μαργαρίτι χωριᾶ, ἵνα κατοπτεύσουν τὰς κινήσεις τῶν δύο κακοποιῶν Σουλεμὰν Ἀγὰ καὶ Ράμο Κανίνα. Ταῦτοχρόνος ἔστειλα ἓνα ἄλλον εἰς τὰ Φλάμπουρα ὅπου εὐρίσκειται ὁ ἀρματωλὸς τοῦ Λούρου Νικόλα Σεργιάνης, ἵνα μάθῃ τὴ γνωρίζῃ οὗτος ἐπὶ τῶν κινήσεων τῶν δύο θηθέντων κακοποιῶν ἐκ Μαργαριτίου. Ἀπόψε μοὶ ἔστειλὲν ὁ Σεργιάνης τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἐπιστολήν μου καὶ μοῦ βεβαιώνει ὅτι γίνεται συγκέντρωσις παρὰ τῶν, ὡς ἄνω, ἐνόπλων ἀνδρῶν, ἦτοι τοῦ Σουλεμὰν, τοῦ Κανίνα καὶ τοῦ Μέτο Μπεράτι. Ὅμοίως μοῦ γράφει ὅτι προτίθενται νὰ περάσουν πρὸς τὴν Ἄρταν εἴτε διὰ ξηρᾶς, εἴτε διὰ θαλάσσης...».

Ἔρτα 14 Ἰουλίου 1759. — Ὁ ἴδιος Πιατζόνι γράφει εἰς τὸν Ἐκτακτὸν Προβλεπτὴν Ἀγίας Μαίρας:

«...ἀ τελευταῖα εἰδήσεις πού ἔφθασαν ἐδῶ διὰ μέσου τῶν Γιαννίνων ἀναφέρουν ὅτι ἡ πανώλης κάμει θραύσιν εἰς τὴν Λάρισσαν, ὅπου ἀποθνήσκουν 40 ἕως 50 άτομα τὴν ἡμέραν. Ἐκεῖ μετεδόθη ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ τοῦ Τυρνάβου, ὅπου ὁμοίως ἐπικρατεῖ ἡ νόσος. Καὶ τὰ Τρίκαλα ὑπέφεραν. Καὶ στὰ Γιάννενα καὶ ἐδῶ δὲν ἔρχονται πλέον ἐμπορεύματα ἀπὸ τὰ μέρη ὅπου ὑφίσταται ἡ ἀσθένεια, οὔτε καὶ ἔμποροι ἐμφανίζονται. Μόνον οἱ Τοῦρκοι οἱ ἐπίσημοι καὶ οἱ ταχυδρόμοι καὶ ἀπεσταλμένοι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, μόνον αὐτοὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κινοῦνται ἐλευθέρως ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ εἶναι αὐτοὶ πού μεταδίδουν τὴν ἀσθένειαν. Καὶ ἐδῶ καὶ εἰς τὰ Γιάννενα δὲν ἐσημειώθη κανὲν κρούσμα, ἐνῶ μετεδόθη εἰς τὰ Σάλωνα καὶ εἰς ὅλον τὸν κόλπον τῆς Ναυλάκτου... Φαίνεται ὅτι καὶ ὁ Σολιμὰν ἐκ Μαργαριτίου ἐπὶ τὸν παρόντος δὲν θὰ κινήθῃ πρὸς τὰ ἐδῶ, διότι ἀλλέως θὰ προεκαλεῖτο ἐμφύλιος πόλεμος, καθόσον ὁ Βοεβόδας θὰ ἀντιτάξῃ ἄμυναν κατὰ πάσης ἀποπείρας τῶν κακοποιῶν τουτῶν ἵνα εἰσδύσουν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Ἄρτης...».

(Συνεχίζεται)

ΤΟ ΜΥΣΤΙΚΟ ΤΟΥ ΠΝΙΓΜΕΝΟΥ

ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΔΙΗΓΗΜΑ

ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑ

Είναι μια μικρή πόλη, άποτραβηγμένη στην άκρη του κάμ-
που, με χαμηλά σπίτια και φράχτες από καλάμια. Στην είσοδό της περνάει ο ποταμός·
κυλάει άθόρυβα κι αργά, δίχως εμπόδια και παφλασμούς, ακολουθώντας την επίπεδη κοι-
τη του, που διαγράφει παρακάτω αδιόρατες καμπές, σαν ένα φίδι πλουμιστό απλωμένο
ανάμεσα στη μονοτονία των γύρω χωραφιών. Τα πρασινογάλανα νερά του πλέρουν έδω κι'
έκει, κάτω απ' τις λιτιές και τὰ ψαθιά, σκιερές αποχρώσεις που τονίζουν, πιδ πολύ τὰ
παιγνίδια του φωτός καθώς ανακατεύεται με τὸ υγρὸ στοιχείο. Ἄλλά στο σύνολό του τὸ
ποτάμι κατεβαίνει μουλωχτό, μιά μάζα πυκνή σαν τὴ βαφή του καζανιοῦ, έτοιμη ν' ἀπο-
ρροφήση και ν' ἀφομοιώσει κάθε ξένη οὐσία που θάπεφτε μέσα του. Ὁ περαστικός διαβαί-
νει γρήγορα τὸ ἴσιο ξύλινο γεφύρι, μακρὸς έφτὰ ὀχτώ μέτρων τὸ πολύ, χωρίς νὰ προσέ-
ξει τίποτε ἄλλο παρά μόνο νὰ βαδίζει στη μέση. Μὰ ένας ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν περιοχή ἐ-
κείνη, που ἔχει συνηθίσει τὸ μέρος, μπορεί νὰ σταθεῖ ὡρα πολλή ἀπάνω απ' τὴν ἀργό-
συρτη ἐπιφάνεια τοῦ νεροῦ νοιώθοντας νὰ μαγνητίζεται μαζί με τὸ βλέμμα κι ἡ ψυχὴ
του ἀπὸ μιὰν ἀόριστη ἔλξη που σοῦ παραλυεῖ τις δυνάμεις.

Τὴν ἡμέρα που ἔτυχε νὰ περάσω ἐγὼ τὸ ποτάμι, βρήκα τοὺς μαστόρους νὰ ξανακαρ-
φώνουν τὸ γεφύρι που κατὰ διαστήματα χαλαεῖ, ἐξαιτίας τῆς μέτριας ἀντοχῆς τῶν ὑλι-
κῶν του, και τὸ στερεώνουν πάλι ἀπὸ τὴν ἀρχή. Ὅταν ἔμπαινα μέσα, πάτησα πάνω στις
παλιές σανίδες που τις εἶχαν κομματιάσει και τοποθετήσει με τέχνη ἀπάνω στο νερό ἀ-
νάμεσα στις γερές ξύλινες κολόνες. Ὑώρα που ἀναχωροῦσα, ἡ προσωρινὴ ἐκείνη περατα-
ριὰ εἶχε διαλυθεῖ κι ἔπρεπε νὰ περάσω πατώντας στοὺς πελεκητοὺς ἀπὸ τὸ πάνω μέρος
κορμῶς που, τοποθετημένοι παράλληλα, σχημάτιζαν με τὰ καρφωμένα ξύλα τετράγωνη
κενά. Τὰ καινούργια σανίδια θάμπαιναν ἀργότερα ἐκεῖ και γιὰ τὴν ὥρα τὸ πέρασμα φαι-
νόταν κάπως ἐπίφοβο. Μάλιστα οἱ δυὸ φίλοι που με συνόδευαν ἀπ' τὴν πόλη σταμάτη-
σαν ἀποπέρα, παρ' ὅλο που ἐγὼ τοὺς παρακινούσα νὰ περάσουν μαζί μου κεντρίζοντας
με ἀδιάκοπες ἀναφωνήσεις τὴ φιλοτιμία τους. Οἱ ἐργάτες που δουλεύαν γελοῦσαν δυνατά,

δὲν ξέρω ἂν γιὰ τίς δικές μου φωνές ἤ γιὰ τὸ διαταγμὸν τῶν συνοδῶν μου.

Τράβηξα τὸ δρόμο πιά μοναχός μου. Ἐκεῖ παραπέρα στάθηκα ἀπέξω ἀπὸ ἕνα χωράφι πού μόλις εἶχε ὀργωθεί, φραγμένο μὲ βάτα. Ὁ ζευγίτης εἶχε ξεζέψει τὰ δόδια καὶ τὰ ἔβασκε στὴν ἄκρη. Ἐνας ἄλλος ἐργάτης μάζευε ἀπὸ ἕνα μέρος κοπριά γιὰ νὰ τὴ σκορπίσει καὶ σ' ἄλλα σημεῖα τοῦ μικρομπαξέ. Κι εἶταν ἀληθινὰ μπαξές ἐκεῖνο τὸ χωράφι, ἀφοῦ σὲ μακριές ἴσως ἀράδες ὑψώνονταν πορτοκαλιές, φορτωμένες τοὺς πρώιμους καρπούς των. Δὲν εἶχαν γίνει ἀκόμα καλὰ τὰ πορτοκάλια, μὰ ἐδῶ θυμῆθηκα ἐγὼ τὴν καταγγελία κάποιου ἀπὸ τὸ χωριὸ καὶ θέλησα νὰ γυρέψω καναδυό, γιὰ ξαρωστικὸ ἀπὸ τὴ γερντίσσα πού φαινόταν ἐκεῖ μέσα νοικοκυρά.

Εἶταν μιὰ μικρόσωμη γυναικοῦλα, ντυμένη στὰ μαῦρα, πού ἔτοιμαζόταν κιόλας ὕστερ' ἀπ' τὴ σπορὰ νὰ γυρίσει στὸ χωριό, πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση μ' ἐμένω. Μοῦ ἔκοψε μὲ προθυμία κιαμιὰ δεκαριὰ πορτοκάλια, κι ἔταν ἄκουσε πὼς προορίζονταν γιὰ ἕναν κατάκοιτο, μὲ κανέναν τρόπο δὲ δέχτηκε νὰ πληρωθεῖ. Ἔτσι προχωρήσαμε μαζί. Αὐτὴ κρατοῦσε ἕνα ἄδειο σακούλι, ὅπου θὰ εἶχε πρωτύτερα τὸ σπόρο, καὶ μιὰ ρόκα μὲ σωμένη τουλούπα· οἱ χωριάτισσες δὲν ἐννοοῦν νὰ χάσουν οὔτε στιγμὴ ἀπ' τὸν καιρὸ πού δὲν τίς περιμένει, καθὼς λέν.

—Περνάει τὸ ποτάμι; μὲ ρώτησε παραπέρα ἡ γριά.

Τῆς εἶπα πὼς ἐπισκευάζουν τὸ γεφύρι, πὼς ἡ ἐργασία δὲν εἶχε ἀκόμα συμπληρωθεῖ.

—Καὶ διάδθηκες, παιδί μου; Δὲ φοβήθηκες ἀπ' τὸ στοιχίό;

Τὶ νὰ φοβηθῶ, δὲ φαινόταν καὶ τόσο ὑπολογισμό ποτάμι.

—Ἄχ, δὲν τὸ ξέρεις ἐσὺ, ἀναστέναζε ἡ μαυροφόρα. Γιὰ ρῶτα ἐμένα πού τῶχω πληρώσει μ' αἷμα, μὲ ζωή.

—Τὶ θέλεις νὰ πεῖς κυρά μου; τὴ ρώτησα κι ἐγώ.

Νά, σ' αὐτὸ τὸ ποτάμι ἔχασα τὸ παιδί μου, ἕνα παλληκάρι εἰκοσιδυὸ χρονῶν. Ἄχ, τὰ βάσανά μου δὲν ἔχουνε μολογημούς. Τὶ μοῦ χρειάζονται τώρα τὰ χτήματα καὶ τὸ ἔρος ἡ ἡ καλοπέραση, ἀφοῦ ἐκεῖνος πού θὰ τὰ χαιρόταν ἔκλεισε τὰ μάτια του πρὶν ἀπ' τὰ δικά μου, πού ἔμεινα ἕνα κούτσουρο ἄχρηστο στὸν κόσμο. Ἐκεῖνος δούλευε στὰ χωράφια, ἐκεῖνος σωμαζῶνε τὸ καθετὶ, δουλуетῆς κι ἀσίγαστος ὅλη τὴν ὥρα, κι ὁ θεὸς μοῦ τὸν πῆρε, δὲ θέλησε νὰ τὸν ἀφήσει ἀποκούμπι στὰ γεράματά μου.

—Δὲν ἔχεις ἄλλα παιδιὰ;

—Ἐχω ἄλλα δυὸ, μὰ πού θρίσκονται! Ὁ ἕνας λείπει στὴν Ἀμερικὴ, παντρεμένος ἐκεῖ ἀπὸ χρόνια. Ὁ ἄλλος, ὁ δάσκαλος, ἀποκλείστηκε τώρα μὲ τὸν πόλεμο στὴ Μακεδονία καὶ κάθε τέσσερους πέντε μῆνες λαβαίνουμε γράμμα του, ἴσα ἴσα γιὰ νὰ μαθαίνουμε πὼς ζεῖ.

Ἄχ, παιδί μου, τί νὰ σοῦ πρωτομολογήσω!

Εἶχα καὶ τρεῖς θυγατέρες, τὴ μεγαλύτερη τὴν πῆρε ἐκεῖνος πού εἶδες νὰ μεῦ σπέρνει τὸ χωράφι. Αὐτὴ εἶταν πολὺ προκομμένη, ἔγραφε τὸ χέρι της πού λέν. Μὰς φύλαξε μὲ τὴ μηχανή της, μὰς ἔκαμε νοικοκυραίους. Ἐκεῖνα τὰ χρόνια δὲν εἶχαν μηχανές καὶ στὸ σπίτι μας κουβαλιόταν ἀπ' ἔλα τὰ χωριά. Τὶς πάντρεψα καλὰ καὶ τίς τρεῖς κοπέλες, δόξα νάχει ὁ θεός. Ἀλλὰ γιὰ μένα εἶταν ὁ Στέφος, αὐτὸς πού χάθηκε, κοντεῦον τρία χρόνια ἀπὸ τότε.

—Πνίγηκε στὸ ποτάμι;

—Ναί, γλίστρησε τὸ πόδι του κι ἔπεσε μέσα. Εἶταν σὰν καὶ τώρα, δὲν εἶχαν βάλει ἀκόμα τὰ σανίδια πέρα πέρα καὶ σ' ἕνα μέρος πού ἔμεινε ἀνοιχτό, ἐκεῖνο γίνηκε ὁ τάφος του. Πάτησε τὸ ἕνα του ποδάρι, κι ἄμα σήκωσε τ' ἄλλο, ἀντραλεύτηκε, τοῦρθε ζάλη καὶ βρέθηκε μὲς στὸ νερό. Οἱ μαστόροι πού δούλευαν δὲν ἔδωσαν καμιά σημασία, ἄπονοι ἀνθρώποι. Δὲν φώναζαν οὔτε κουνήθηκαν καθόλου, ἀλλιώως μπορούσαν νὰ τὸν σώσουν. Ἦθελαν νὰ πάει ἀφαντος, νὰ μὴν τὸ μάθει κανένας, γιὰ νὰ μὴν ἔχουν οἱ ἴδιοι μεπρδεψιές μὲ τὴν ἀστυνομία. Μονάχα ἕνας φίλος του, ἕνα παιδί χωριανός μας πρόφτασε κι εἶδε τὸ κάπελο του τὴ στιγμὴ πού τὸν τραβοῦσε μέσα τὸ ποτάμι. Ἔπεσε νὰ τὸν πιάσει, ἀλλὰ εἶταν ἀργά. Δὲ μπόρεσε νὰ τὸν βρεῖ πουθενά.

Ἡ γερδουισσα στέκεται λίγος, νὰ πάρει ἀνάσασ. Ἡ φωνή της τρέμει. Τὴν πνίγει τὸ παρὰ πόνον, ὁ καύμος τοῦ παιδιοῦ της.

—Εἶταν ἀμαρτία, εἶταν γραφὸν τοῦ νὰ πάει ἔτσι. Ἐκεῖ ποὺ περπατοῦσαν μαζί, ὁ σύντροφός του σταθίκε ἀπὸ τὴν ἀποδῶθε μεριά ν' ἀνάψει τοιγάρου. Ἰσαμε ποὺ νὰ φτάσει στὸ γεφύρι, ὁ ἄλλος εἶχε πάει καλλιὰ του. Ἄν ἔπεφτε μπροστά του, ἐτοῦτος εἶταν πρῶτος κολυμπητοῦς μποροῦσε νὰ τὸν ἀδράξει καὶ μὲς στὰ βαθιά. Ρίχτηκε ὁμως στὰ κουτερου καὶ δὲν τὸν ἤυρε. Ἐφαξαν ὅλη ἐκείνη τὴν ἡμέρα καὶ ἄλλες δώδεκα στὴν ἀράδα, στὶς δεκατρεῖς ἀπάνω τὸν πέτυχαν. Εἶταν μπερδεμένος μέσα σὲ κάτι χορτάρια, τρομάξαν νὰ τὸν βροῦν. Ἐγὼ ἤμουν παραλοισμένη ἐκείνον τὸν καιρὸ, δὲν ἔβλεπα τι γίνεται μπροστά μου. Ἀτυπιόμουν στὰς τοιχοῦς, ἔκανα σὰν παλαθῆ. Στὴν ἀρχὴ δὲ μοῦ μαρτύρησαν τίποτε, μοῦ τὸ κρύβαν. Κάτι μάντευα, καὶ τι μυρίζομουν, ἀλλὰ ποῦ νὰ τὸ φαντασῶ καὶ ὡς ἐκεῖ. Στὸ τέλος ἔνας κομπάρσος μου πῆρε τὴν ἀπόφραση. «Κυρὰ Σταμάταινα, μοῦ λέει, πνίγηκε ὁ Στέφος!». Πῶς δὲν ἔμεινα στὸν τόπο ἐκεῖ πρὶν τὸ ἀκουσα, κι' ἐγὼ ἡ ἴδια ἀπορῶ. Τρέχω στὸ ποτάμι, βρίσκω τὸ γιό μου τὸ δάσκαλο.

«Ἐδῶ φαρεύουν γιὰ τὸν ἀδερφὸ σου, τοῦ φωνάζω, καὶ ἐσὺ κάθου καὶ τοὺς κοιτᾶς; Δὲν ἤξερα τι ἔλεγα, δὲν ἤμουν στὰ σωστά μου. Ἄλλὰ καὶ ἐκεῖνος εἶχε τρελαθεῖ ἀπὸ τὸν πόνον μου. Μιὰ κολυμπησιὰ καὶ ἓνα χιλιάρικο! ἔταξε στοὺς χωριανούς ποὺ ἔβγαζαν τὰ ροῦχα τους, ἔτσιμει νὰ πέσουν. Καθάρισαν ὅλο τὸ ποτάμι ἀπ' τὰ βάρια καὶ τὰ βοτάνια, ξοδέψαμε μιὰ περιουσία ὥσπου νὰ τὸν βροῦμε.

Καὶ πῶς τὸν βρήκαμε; Ἄχ Ἰησοῦ Χριστέ!

Ἡ χαρκαμμένη κλαίει τώρα ἀπαρηγόρητα, κλαίει καὶ κανένας δὲν μπορεῖ νὰ τὴ μερῶσει.

—Ἄχ, παιδί μου! Πῶς εἶταν νὰ σὲ ἀπαντήσω ἐδῶ στὸ δρόμο, χωρὶς νὰ σὲ γνωρίζω, πῶς σὲ πῆρα ἔτσι μὲ καλὸ καὶ σοῦ μολογῶ τὰ πάθια μου καὶ τὰ βάρη μου! Τὸ ἴδιο ἔπαθα καὶ ἄλλη μιὰ φορά, πότυχε νὰ περάσει ἀπ' τὸ χωριὸ μας ἓνας παπὰς πλαιοημερολογίτης. Βέρεσαν οἱ καμπάνες, ὅλος ὁ κόσμος ἔτρεξε στὴν ἐκκλησία. Πῆγχε καὶ ἐγὼ νὰ τὸν ἀκούσω, νὰ ξιλαφρώσει ἡ ψυχὴ μου. Ἐβγάλε λόγο, μᾶς εἶπε πολλὰ. Μοῦ φωνήκε πῶς εἶταν ἓνας ἀνθρώπος ἀλλήθιτος, σταλμένος ἀπὸ τὸν Θεὸ, φητισμένος, ἀπ' τὴ χάρις του. Στὸ τέλος πᾶνυ τὸν ἐπίτροπο καὶ τὸν ρωτῶ: κανόνισατε ποῦ θὰ μινεῖ ὁ δέσποτας ἀπόψε; Ὅχι, μοῦ λέει. Ἐ, τότε θὰ μ' ἀφήσετε νὰ τὸν πάρω ἐγὼ στὸ σπίτι μου. Ἐτσι καὶ γίνηκε. Μαγέρεψα ἓνα κοτόπιλο, ἀλλὰ δὲ θέλησε νὰ τὸ δοκιμάσει. Ἐμεῖς οἱ ὀρθόδοξοι, μοῦ εἶπε δὲν τρώμε κρέας ποτέ. Ἄς εἶναι, τοῦ ἔδωσα κάτι ἄλλο καὶ πέρασε ἡ βραδυὰ. Στὸ τέλος ἀποφάσισα νὰ τοῦ ἀνοίξω τὴν καρδιά μου. Τοῦ τὰ φανέρωσα ὅλα, ὅπως πᾶς σ' ἔνυ πνευματικὸ, ἀπ' τὴν ἀρχὴ. Γιατί νὰ μοῦ τὸν πάρει ὁ Παντοδύναμος; τοῦ λέω. Σε τι τοῦ ἔφτυξε ὁ γιός μου, ποῦ δὲν εἶχε πατήσει οὔτε ἓνα μερμήγγι, ἢ ἐγὼ ποῦ δὲν θυμᾶμαι νὰ ζήλεψα ποτέ τὸ ἔχος τοῦ ἀλλοκοῦ; Ὅσο ζῦσε ὁ μακαρίτης ὁ πατέρας τοῦ, δὲ θέλω—τοῦ ἔλεγα—νὰ φέρεῖς οὗτ' ἔνα καρφὶ ξένο στὸ σπίτι μας. Καὶ ἂν μὰς ζημιώσουν κάτι, χαλάλι τους; ἐμεῖς νὰ μὴ δεχτοῦμε τίποτε μὲ ὄρκου, αὐτὸς ξεκληρίζει φαμιλιές. Γιατί λοιπὸν νὰ με τιμωρήσει ὁ Θεὸς τόσο σκληρὰ, νὰ με χωρίσει παράκαιρα ἀπὸ τὸ παιδί μου;—Οὔτε γιὰ δικό του κριμα οὔτε γιὰ δικό σου τοῦ ἔκοψε ὁ Κύριος τὴ ζωὴ, μοῦ ἀποκρίθηκε ὁ παπούλης. Τὸν πῆρε κοντὰ του γιὰ νὰ τὸν γλυτώσει ἀπὸ τίς ἀμαρτίες τοῦ κόσμου. Ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ τὸ εἰκοσι καὶ ἀπάνω ζεῖ γιὰ νὰ κριματίζεται, νὰ τὸ ξέρεις. —Ναὶ μὰ γιατί νὰ πάει ἀπὸ κακὸ θάνατο, πνιγμένος στὸ ποτάμι;—Κάπως ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνεῖ γιὰ ν' ἀπολείπει ἀπὸ τὸ ἐπίγειο. Γιὰ σκέψου, ἂν τρυστελεγε μιὰ ἀρώστια, μποροῦσε ἐσὺ μὲ φάρμακα καὶ με γιατροῦς νὰ τὸν κρατήσεις ἐδῶ. Τὸν πῆρε λοιπὸν τὸ νερὸ καὶ ἡ τύχησε γιὰ πάντα.—Καὶ δὲ θὰ κολάττει ἡ ψυχὴ του γι' αὐτό; Μονάχα ὅσοι αὐτοκτονοῦν, αὐτοὶ κολάζονται. Οἱ ἄθωοι κάθονται στὰ δεξιὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐκεῖνοι ποῦ ἡ ψυχὴ τους εἶναι σὰ δροσοῦ, δὲν ἔχουν νὰ φοβηθοῦ τὴν ὀργὴν του.

Σφύγγισε μὲ τὸ χέρι τὰ μάτια της ποὺ ἔτρεχχν ἀκόμα. Ἡ ὄψη της ἡμερη, γλυκαῖα, φαίνεταν σφραγισμένη ἀπὸ τὸ πόνον. Μὲ ὅλη τὴν τρικυμία ποῦ τὴν ἔδερνε, τὰ λό-

για τὴν ἔδωξαν ἤρεμα, συγκρατημένα.

— Ἄν ἔβρισκα, συνέχισε τὴ σκέψη τῆς ἕναν ἄνθρωπο πού νά μέ σιγουρέψει πῶς ἡ ψυχὴ τοῦ παιδιοῦ μου δὲν παιδεύεται στὸν ἄλλον κόσμο, θάπερτα καὶ θά τοῦ φιλοῦσα τὰ πόδια. Θά μούφευγε ἕνα μεγάλο θάρος ἀπὸ τὴν καρδιά.

Προσπάθησα νά τὴν παρηγορήσω, νά τῆς θγάλω τὴν ἔμμονη ἰδέα πῶς ὁ γιὸς τῆς μέ τὸ νά εἶχε τὴν ἀτυχία νά πνιγεῖ θά γνώριζε κι ἄλλα μαρτύρια στὸ βασίλειο τῶν νεκρῶν.

— Δὲν ξέρω τί νά πῶ, ἐξακολούθησε ἡ γριά συλλογισμένη. Αὐτὸς εἶχε κάτι μέρες πού φαινόταν ἀλλιώτικος, μέ τὸ μυαλό του ἄλλοῦ. Καὶ τὴν τελευταία βραδιά δὲν εἶχε κινηθεῖ καθόλου, δὲν ἄκουσα ὅλη νύχτα νὰ σεργιανᾷ στὴν κάμαρά του. Γιατί κοιμώμαστα χώρα. «Τί ἔχεις Στέφο μου καὶ δὲν κοιμάσαι,» τὸν ρώταγα βλέποντάς του μέ κόκκινα μάτια. Τίποτα, αὐτὸν τὸν λόγο μόνο ἐθαζέε ἀπ' τὸ στόμα του, τίποτα. Μά πῶς μπορεῖ κανεὶς νά μένει ἄγρυπνος μέ τὸ τίποτα; Αὐτεῦ σέ θέλω νά μέ φωτίσεις. Ἐκεῖνη τῆ ὁδορᾶδα πού εἶταν νά χαθεῖ, τὸν ἄκουσα νά τραγουδάει ἕνα δειλινὸ στὸ κατῶ. Ἐψαχνε γιὰ κάτι σπορίδια καὶ τραγουδοῦσε:

Γιὰ μένα θρέχουν τὰ βουνα, γιὰ μένα χαλαζῶνουν,
γιὰ μένα τρέχει ὁ πόταμος, θολὸς καὶ ματωμένος...

«Γιατί, Στέφο μου, τὸ λές αὐτό:» τοῦ φωνάζω ἀπὸ πάνω. «Τὸ τραγοῦδι τὸ λέει, μάννα, ἔτσι μοῦ ἀποκριθῆκε. Αὐτὸς κάτι θά καταλάβαινε ἀπὸ πρῖν, δὲν πιστεύω νά τόλεγε ἔτσι. Διαβάζε ἕνα περιοδικὸ «Ζωή», διάβαζε καὶ ἄλλες φυλλάδες. Πές μου κι ἐμένα κάτι ἀπὸ τὰ πολλὰ πού δλέπεις αὐτοῦ μέσα, τὸν παρακαλοῦσα. Ἄκουσε, μάννα, μοῦ λέει ἕνα θάδι, ἄκουσε τί γράφει ἐδῶ: «πῦρ, γυνὴ καὶ πόταμος, τὰ τρία ἀνεβάσταχτα. Γιατί τοῦ ἦρθε, σέ ρωτάω, νά μεῦ τὸ πεῖ; Κάτι θάζε ἀπὸ τότε στὸ νοῦ του. Τί λές καὶ τοῦ λόγου σου;

— Σύμπτωση θάνατι, ἀπαντῶ μαντεύοντας τὴν ἀγωνία τῆς.

— Σύμπτωση τόνα, κύμπτωση ἔλα; Τὸ πρῶτὸ πού θάφευγε γιὰ νά μὴν ξαναγυρίσει πιά, ἐκεῖ πού μπῆκε σ' ἄλογο, τοῦ φωνάζω: «Πρόσεχε, Στέφο, αὐτοῦ πού θά περναῖς στὸ πιτάμι. Πρόσεχε τώρα πούναι μισὸ τὸ γιοφύρι. Γύρισε τότε σέ μιὰ γειτόνισσα καὶ τῆς εἶπε γελώντας: «Ἄκου τί φοβᾶται, τόσες φορὲς πέρασα ἀπὸ κεῖ κι αὐτὴ μοῦ λέει νά προσέχω». Καβαλίκεψε κι ἔκαμε πέρα. Ἐγὼ τὸν κοίταζα ὥσπου χάθηκε πέρα, σὰ νάξερα πῶς δὲ θά γυρίσει ζωντανός. Τὴ Σαρακοστὴ πέρασε ἀπ' τὸ σπίτι τοῦ ἄλλου γιοῦ μου, τοῦ παντρεμένου, πού ζοῦσε μέ τὴ γυναίκα του στὴν πόλη. Εἶδε τίς ἐτοιμασίες πού κά αν ἐκεῖ γιὰ τὸ Πάσχα, τσουρέκια, γλυκά, καὶ τοὺς εἶπε: «Ἄχ, ἄχ, ἐσεῖς ἐτοιμαζεσθε γιὰ Λαμπρῆ. Ἐμεῖς δὲν καρτεροῦμε στὸ σπίτι μας τίποτε». Εἶχε βάλει τὴν οὐρά του ὁ Πειρασμός, ξέρω κι ἐγὼ τί νά πῶ.

Ἡ γριά δίστασε λίγο, ἀλλὰ δὲ μπόρεσε νά μὴν προσθέσει:

— Ὁ γιὸς μου αὐτὸς εἶχε φέρει μιὰ γυναίκα πεντάμορφη ἀπ' τὴν Ἀμερική. Μαίρη τὴ λέγαν, εἶχε μεγάλα μάτια καὶ κορμμένα μαλλιά, δὲν ἔκαναν ὅμως παιδιὰ. Στὴν ἀρχὴ ὁ Στέφος πῆγαινε στὸ σπίτι τους ταχτικά, περνοῦσε τὸ γιοφύρι κι ἔμπαινε μέσα. Ἐπειτα ἔκοψε γιὰ ἕνα διάστημα. Τὴν τελευταία φορὰ πού πῆγε, κατεβίοντας στὴ σκάλα τοὺς φώναξε: «Ἄχ, ἄχ, σὰς ἀφήνω γιὰ! Ἐχετε γιὰ!» Ὑστερὰ μοῦ τὸ λέγαν κι οἱ δυὸ, ἡ νύφη καὶ τὸ παιδί μου. Τότε δὲν ἔδωσαν σημασία. Ἡ Μαίρη μάλιστα δὲν ἦρθε στὴν κηδεῖα, δὲν μποροῦσε νά βαστάξει. Καὶ τὸν ἴδιο μῆνα ἔφυγαν πάλι γιὰ τὰ ξένα. Γιατί νά τοὺς ἀποχαιρετήσῃ ἔτσι, γιατί ν' ἀναστενάξῃ ὅλη τὴν ὥρα; Δὲν εἶτανε πειρασμικὴ συνέργεια, τί λές κι ἡ ἀφεντιά σου;

— Τί νὰ σοῦ πῶ, καλὴ γερρότισά μου! Ὅταν ὁ μεγάλος ἀδερφός φέρνει ἀπὸ τὴν ἄκρη τῆς γῆς μιὰ γυναίκα πού τὴ λένε Μαίρη, μέ μεγάλα μάτια καὶ κορμμένα μαλλιά, κι εἶναι κανεὶς εἰκοσιδυὸ χρονῶν, ἀγιὸς σὰν τὸ κρίνο, μὴν ἔχοντας ξεβγεῖ ἀπ' τὸ χωριό του, ὅλα γίνονται: μπορεῖ τότε νά μπεῖ ὁ Σατανὰς στὴ μέση. Ἐχεις δίκιο λοιπὸν νά ὑποψιάζεσαι τὸ γλισθημά του καὶ ν' ἀνήρουεῖς, θεοφοβούμενη, γιὰ τὴν ψυχὴ τοῦ ἀμαρτωλοῦ.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΤΖΙΟΥΛΑΣ

ΚΩΣΤΑ Δ. ΤΣΕΤΗ

ΤΟ ΤΡΥΦΕΡΟ ΧΕΡΙ ΤΟΥ ΗΛΙΟΥ

Δέν σκέπτομαι τήν χθεσινή οδύνη
τ' ούρανοῦ, στιβαγμένη
στό μουσκεμένο κήπο
μέ τήν ἀδιέξοδη ἀγωνία του.
Δέν σκέπτομαι ἀκόμη, τήν δενδροστοιχία
πού τρεῖς νύχτες τήν παίδευε
ἀφηνιασμένος ἄνεμος.
Σήμερα, ἓνα συννεφάκι ἀνοιξε πανιά
κι' οἱ λόφοι ἀνεμίζουν τὸ πράσινο
μαντῆλι τους!
Καθώς τὸ πρῶτο κρῖνο τανύζεται στό φῶς,
ἀκούω ζωηρὸ τὸν σφυγμὸ τῆς γῆς μας,
ἀκούω στίς φλέβες τῶν δένδρων
νὰ τρέχη ἢ αἰωνιότητα!
Σήμερα, τὸ τρυφερὸ χέρι τοῦ ἡλίου
ἀνοιξε τὸ παράθυρό μου!

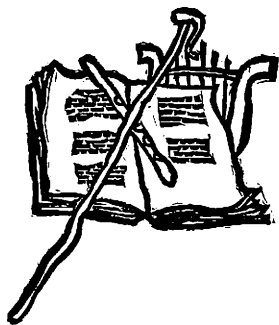
ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΡΤΑΝΟΥ - ΣΚΑΡΟΥ

Σ Α Π Φ Ω

Τὸν ἔρωτα νὰ κρύψης στοῦ κυμάτου
τὸν ὑγρὸ τάφο—σαστικιά ἢ ἑταίρα—
βραδιάς θυελικῆς στό Ἴόνιο πέρα
σκιά θανάτου...

Νωχέλια εἶν' ἡ ψυχὴ σὰν περιστέρα
—Στοῦ κρεββατιοῦ δὲ γέρνει πιά τὸ στρῶμα
νὰ ἡδονίζει τῶνα τ' ἄλλο σῶμα—
στόν Ἄδη πέρα.

«Δέδυκεν ἅ σελάνα» μέσ στή Δύση
στόν κάθο τῆς Κυρᾶς μέσ στό περγιάλι.
Κι' ὡς πάει τ' ἀγέρι ἀγάλια νὰ φυσηση,
μέσ στ' ὄνειρό σου λές θά σὲ ξυπνήση
τοῦ Φάωνα ὁ στεναγμὸς, πού θά ριγήση
τὸν ἔρωτα σὰν κλαίει γιὰ κάποιαν ἄλλη.

ΑΡΡΩΣΤΙΑ ΚΑΙ ΠΟΙΗΣΙ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

..... Κι' ἡ ἀρρώστια μου τραγουδί
Κ. Παλαμᾶς

ΓΙΩΡΓΟΥ ΚΑΡΑΤΣΙΩΛΗ

Μια ἀπέραντη ἀγάπη
καὶ μιὰ λατρεία γιὰ τὴν ὑγεία, τὴ ζωὴ καὶ
τὴ φύση, εἶναι ἐκεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει
τὴν ποίηση τοῦ Κώστα Κρυστάλλη. Τὰ
τραγουδία του—μιὰ ἀτέλειωτη πινακοθήκη
ἀπὸ ζωγραφιᾶς—δὲν ἔχουν μονάχα κάτι τὸ
ἀπλᾶ φυσιολατρικό, κάτι τὸ περιγραφικό,
ἀλλὰ εἶναι καὶ ψυχικὰ τοπία τοῦ ἴδιου τοῦ
ποιητῆ, εἶναι ζωγραφιᾶς ποὺ ἀντανακλοῦν
τὸν ἴδιο τὸν ψυχικό του κόσμο, τὶς ἐπι-
θυμίες, τοὺς πόθους καὶ τὶς ἐλπίδες, ἑνὸς
πονεμένου ἔραστοῦ, ποὺ ὁ ὀλοπόρφυρος ἔ-
ρωτάς του γιὰ τὴν ὑγεία, τὴ ζωὴ καὶ τὴ
φύση, δὲν ἦταν παρὰ μιὰ χαμένη χαρὰ,
μιὰ ἀπραγματοποίητη εὐτυχία.

Γι' αὐτὸ καὶ ὁ ἀληθινὸς καὶ ὁ ἀφθαστος
Κρυστάλλης βρῖσκεται μέσα στὰ ποιήματά
του αὐτά, τὰ «βουχολικά» του καθὼς λένε
ποιήματα καὶ ποὺ τὸ καθένα τους εἶναι
κι' ἓνα κομμάτι τῆς προσωπικῆς του ζωῆς,
ἓνα λουλούδι τοῦ δικοῦ του πόνου. Ἀνα-
ζητώντας τὴν ὁμορφιὰ τῆς φύσης μέσα στὰ
τραγουδία του αὐτά, συναντᾶμε τὸν ἴδιο

τὸν Κρυστάλλη σ' ὅτι πιὸ ἐσωτερικὸ καὶ
πιὸ προσωπικὸ ἔχει. Θὰ τολμοῦσα νὰ πῶ
πὼς δὲν ὑπάρχουν οὐσιαστικὰ φυσιολάτρες
ποιητές, παρὰ μ' αὐτὴ μονάχα τὴν ἔννοια.
Ἡ φύση δὲν εἶναι—δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι—
σκοπός, ἀλλὰ ἓνα μέσον γιὰ νὰ πάρουν μιὰ
ἐκφραση βαθύτατα ἐσωτερικὰ βιώματα καὶ
ἀτομικῆς ψυχικῆς καταστάσεις.

Ἔτσι τὰ τραγουδία τοῦ Κρυστάλλη δὲν
εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μιὰ ἐξομολόγηση
τοῦ πόνου του, ἓνα πικρὸ του παραπόνο,
μιὰ γλυκειὰ νοσταλγία καὶ μιὰ κραυγὴ ἑ-
πιθυμίας, ἀλλὰ στὸ βάθος μιὰ προσπάθεια
πάντα γιὰ λύτρωση μαζὺ καὶ θεραπεία.
Γράφοντάς τα λοιπὸν ὁ Κρυστάλλης τὰ
τραγουδία του αὐτὰ ἀπὸ μιὰ τέτλια ἀνάγκη
γιὰ λύτρωση μαζὺ καὶ θεραπεία, ἐδημιούρ-
γησε ἓνα ὑπέροχο σύνολο ἀπὸ ψυχικῆς πα-
ρορμήσεις καὶ ἀληθινὴ τέχνη.

Κι' εἶναι ἀλήθεια πὼς μονάχα ὁ πόνος,
ἡ ἀγωνία, οἱ στερήσεις καὶ εἰδικώτερα καὶ
κιρνώτερα ἢ στέρηση τῆς ὑγείας εἶναι ἡ αἰ-
τία γιὰ κάθε ἀληθινὴ δημιουργία καὶ κάθε
πνευματικὴ ἀνάταση. Πάντα πίσω ἀπ' τὸ

«ἔργο» θὰ βρίσκεται ὁ πονεμένος ἄνθρωπος. Ἡ ἀληθινὴ τέχνη ποτὲ δὲν ἀγνόησε τὸν ἄνθρωπο. Ἀκριβῶς, ἡ σύνδεση τοῦ ἔργου μὲ τὸν ἄνθρωπο, μ' ὅτι ἰδιαίτερο καὶ ξεχωριστὸ ἔχει, ὑπῆρξε πάντοτε ἀναγκαία. Στὴν περίπτωσι μάλιστα τοῦ Κρουστάλλη, ἡ ἀλήθεια αὐτῆ τῆς ψυχικῆς συγγένειας τοῦ ποιητῆ ἀνάμεσα στὸ ἔργο καὶ στὸ ἄτομο εἶναι ἀπόλυτη. Εἰδικιώτερα ὅμως στὸν Κρουστάλλη, ἡ ἀρρώστια του δὲν φαίνεται ξένη μὲ τὴν ἀπλὴ καὶ ἀπροσποίητη τέχνη του. Ἡ ἀρρώστια, οἱ χρόνιες μᾶλλον νοσηρῆς καταστάσεις καὶ ἰδιαίτερα ἡ φυματίωση—κι' αὐτὸ τονίστηκε ἀρκετὰ ἀπ' τοὺς εἰδικούς—«πλαταίνει τὸν πνευματικὸ ὀρίζοντα. Ἐμπνέει μὲ τὸ ὄνειρο καὶ τὴ δημιουργικὴ φαντασία, γιατί ὁ ἄρρωστος παίρνει ἀπὸ τὰ βάθη τοῦ ἔσωτερου τοῦ κόσμου, ἐκεῖνο ποὺ τοῦ ἀρνείται ἡ ζωὴ καὶ ἡ πραγματικότητα». Πολὺ πάλι τονίστηκε ἡ ὀξύνουα καὶ ἡ αἰσθαντικότητα ποὺ ἀναπτύσσουνοί φυματικοί. Ὁ Lewis Moorman, γνωστὸς σύγχρονος φυματιολόγος, στὴν προσπάθειά του νὰ ἐρμηνεύσει τὴν πνευματικὴ δημιουργία μεγάλων φθισικῶν ἀρρώστων, ποὺ στῆ διαδρομῇ τῆς ἀρρώστιας τοὺς ἐδημιούργησαν μεγαλοφυῆ ἔργα (λογουχάργ Γκαίτε, Σίλλερ, Μολιέρους, Σπινόζα, Μότσαρτ, Τσέχωφ καὶ ἄλλοι) παραδέχεται ὅτι στὸν φυματικὸ ὄργανισμὸ «ἐλευθερώνεται μιὰ δευτέρα καὶ βαθύτερη προσωπικότητα». Ἐπίσης ὁ Μυμπο τονίζει ὅτι «σὲ πολλὰ περιπτώσεις ἡ λαμπρότερη προσφορὰ τῆς φαντασίας στὴν παγκόσμια φιλολογία, ἔγινε ἀπὸ ἀνθρώπους ποὺ βρισκονταν στὸ στάδιο τῆς ἐνεργοῦ φυματίωσης».

Θὰ πρέπει λοιπὸν νὰ δεχθοῦμε πὼς ἡ ἀρρώστια εἶναι ζωὴ καὶ μάλιστα ζωὴ μὲ ὑπέροχη δημιουργικὴ ἰκανότητα καὶ πῶς ἡ ἴδια ἡ ἀρρώστια, ἡ σκληρὴ ὑποταγὴ στὴ νομοτέλεια τῆς ὕλης, μπορεῖ νὰ ἔχει μιὰ ἠθικὴ δικαίωση τὸ πνευματικὸ ἄνθος. Οἱ χαρούμενοι καὶ οἱ εὐτυχισμένοι, ποτὲ δὲν καταφεύγουν στὴ φαντασία. Μόνον ὅσοι εἶναι πληγωμένοι καὶ πονεμένοι, μόνον ὅσοι ἔνοιωσαν τὴν ἀρρώστια νὰ ἀπειλεῖ τὴν ὑγεία καὶ τὴ ζωὴ, ζήτησαν στὴ φαντασία καὶ στὸ τραγοῦδι τὴν ἐκπλήρωσι μᾶς ἐπιθυμίας.

Ὁ Κρουστάλλη, μιὰ πονεμένη καὶ πληγωμένη κι' αὐτὸς καρδιά, ζήτησε στὸ ὄνειρο καὶ στὴ φαντασία καὶ στὸ τραγοῦδι, ἐκεῖνο ποὺ τόσο πολὺ ἀγάπησε καὶ ποὺ δὲν στάθηκε μπορετὸ νὰ τὸ ζήσει καὶ νὰ τὸ χαρεῖ.

Σὰ νὰ τὸν βλέπω, μέσα στὴ φλόγα τοῦ πυρετοῦ, γλωμὸ, σκελετωμένο, σωστὸ πετσί καὶ κόκκαλο, νὰ στρέφει τὰ μάτια του μακρὰ καὶ νὰ λέει: Θέλω!

«Θέλω ἡ βρουσούλα, οἱ ρεμματιές, πᾶληδες γλυκειές μου ἀγάπες, νὰ μοῦ προσφέρουν γιατρικὸ, τ' ἀθάνατα νερά τους.

Θέλω νὰ τρώω τυρὶ ἀλιφιοῦ καὶ γὰλα ἀπ' ἄγριο γίδι, θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα [κι' ὀξυνὲς νὰ σκούζουν».

«Ὅταν τὸ παρὸν—ἔγραφε ὁ μεγάλος ἐκεῖνος φιλόσοφος τῆς μουσικῆς, ὁ Βάγκνερ—δὲν μᾶς προσφέρει τίποτε πιά, κράζουμε μαζί μὲ τὸ κάλλιτέχνημα: Θέλω!»

Μιὰ κραυγὴ ἐπιθυμίας εἶναι κι' αὐτὰ τὰ τόσο ἀνθρώπινα λόγια τοῦ Κρουστάλλη, ἕνας ἀγώνας ἐνὸς πονεμένου ἀνθρώπου καὶ ἕνας πόθος καὶ ὑπαρξη—ὁ πιὸ βαθύς, ὁ πιὸ θεμερὸς, ὁ πιὸ ἄγριος. Θέλω! φωνάζει μὲ ἀπλὰ παθητικώτατα λόγια ὁ Κρουστάλλη στὸ τραγοῦδι του αὐτὸ. Ἐδῶ—ὅπως καὶ σ' ὅλα τ' ἄλλα τραγοῦδια του—βλέπουμε αὐτὸν τὸν πόθο τοῦ ποιητῆ νὰ ξεπετιέται ἀνθρόρμητος, ἐντελῶς ἀσυγκράτητος. Διψασμένα, ἀχόρταγα νιάτα, φτεροκοποιοῦνταν μέσα σὲ κείνο τὸ φυματικὸ στήθος.

Ἄχ! Ἄς ἦταν βολετὸ, τάχαπημένο του ἐκεῖνο πουλί, ὁ Σταυραετὸς, νὰ χαμήλωνε γιὰ λίγο καὶ μὲ τὶς τρανές του τὶς φτεροῦγες νὰ τὸν πάρει μακρὰ καὶ νὰ τὸν πάει τ' ἀψηλό. Ἄν ὅμως μποροῦσε μὲ τὰ φτερά τοῦ ὄνειρου νὰ τρέχει μακρὰ, τὸ παρὸν παρουσιάζεται μπροστὰ του μ' ὅλη του τὴν τραγικότητα.

«Θέλω. Μὰ δὲν ἔχω φτερά, δὲν ἔχω κλαπατάρια» μᾶς λέει μὲ πόνο, σὰ μιὰ ὀμολογία ἐνὸς νικημένου ἀπ' τὴ μοῖρα κι' ἀδικημένου ἀπ' τὴν ἀνελέτη κοινανία, ἀλλὰ καὶ σὰν φυσικὸ ἐπακόλουθο γιὰ ἕναν τέλειον ἀγιάτρεφτο ἔραστή τοῦ ἀδυνάτου.

* *

Προσπάθησα νὰ δώσω μὲ ἀδρότατες
πινελιὲς τὸ ψυχολογικὸ «προφίλ» τοῦ Κρυ-
στάλλη, ὅπως τοῦλάχιστο ξεπροβάλλει μέσα
ἀπ' τὶς ἴδιες τὶς σελίδες τοῦ ἔργου του.
Ἄλλὰ τὸ κάπως ξερὸ καὶ ψυχρὸ σκτισάρι-
σμα δὲν θᾶχε μιὰ ἠθικὴ τοῦλάχιστον δι-
καιολογία, ἂν στὸ πλησίασμά μου μὲ τὸν
ἀνθρώπινο πόνο, δὲν μὲ κινοῦσε ἡ ἀγάπη,
ἡ ἀγάπη ποὺ μᾶς ἐμπνέει ὁ ἄρρωστος κυ-
ρίως, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀληθινὸς αὐτὸς ποιητῆς
ποὺ ἄραξε τὴ ραγισμένη του φλογέρα γιὰ

νὰ τραγουδήσει τοὺς καῦμούς του, τοὺς
καῦμούς καὶ τὰ ντέρτια τῶν χωριανῶν
του, νὰ τραγουδήσει τὴν ὁμορφιά, τὴν ὕ-
γεια καὶ τὴ χαρὰ, νὰ τραγουδήσει τὴ φύ-
ση, τὰ δέντρα τὰ βαθύσκιωτα, τὰ λόγγια,
τὰ δάση καὶ τὰ κοπάδια καὶ τὰ βουνά, τὰ
«κακοτράχαλα βουνά» ποὺ στάθηκαν γι'
αὐτὸν ἡ ἐλπίδα του, ἡ παρηγοριά του κι' ὁ
πόθος του, ὁ μεγάλος καὶ ἀνεκπλήρωτος
πόθος.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΑΡΑΤΣΙΩΛΗΣ

Κ. ΚΡΥΣΤΑΛΛΗ

ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΗΣ ΞΕΝΙΤΙΑΣ

(Ἀπόσπασμα)

Ἄν ἀρρωστήσεις, ποιὸς θαρθεῖ στὴν ξενιτιά σου,
νὰ σὲ ρωτᾷ τὸν πόνο σου, τὰ γιατρικὰ νὰ δίνει,
στὸ ἔρμο σου προσκέφαλο νὰ ξενυχτάει μαζί σου;
Κι ἂν ἔρθει μὲρ' ἀγλύκαντη στὰ ξένα νὰ πεθάνεις,
ποιὸς θὰ βρεθεῖ στὸ πλάϊ σου τὰ μάτια νὰ σοῦ κλείσει;
Ποιὸς θὰ σοῦ λούσει τὸ κορμί, ποιὸς θὰ σὲ σαδανώσει;
Στὸ λείψανό σου ποιὸς θαρθεῖ λουλούδια νὰ σὲ ράνει;
Καὶ ποιὸς μὲ πόνο θὰ ριχτεῖ στὸ νεκροκρέβδωτό σου
γιὰ νὰ σὲ κλάψει; Ποιὸς θὰ εἰπεῖ γιὰ σένα μοιρολόγι;
Ἄχ! πῶς τοὺς θάφτουν, νάξερεις, καὶ πῶς τοὺς πᾶν τοὺς ξένους!..
Χωρὶς λιβάνι καὶ κηρί, χωρὶς παπᾶ καὶ ψάλτη!

Ἀνάθεμά σε, ξενιτιά, μὲ τὰ φαρμάκια πῶχεις!..

Η "ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΣΤΕΓΗ,, ΓΙΝΕΤΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

"Όταν στο προηγούμενο τεύχος γράφαμε πώς είναι ανάγκη ν' αποκτήσει και η "Άρτα την Πνευματική της Στέγη, δέν πιστεύαμε διι μέσα σ' ένα τρίμηνο ή εϋχή μας αυτή θα γινόταν πραγματικότητα, Γράφαμε λοιπόν: «Υπάρχει μιὰ και μοναδική λύση, άρκει ο κ. Δημάρχος και τὸ Δημοτικό Συμβούλιο νὰ δείξουν κατανοήση και μεγαλοψυχία. Κι' ή λύση αυτή είναι: Νὰ δωρήσει ὁ Δήμος στὸν «Σκουφά» έναν ὄροφο ἀπ' τὸν προβλεπόμενος τέσσερες ὄροφος τοῦ νέου δημοτικοῦ κτιρίου, τὸ ἰσόγειο τοῦ ὁποίου προορίζεται γιὰ ἐστιατόριο και εἶναι ἐτοιμο κι' ὄλας». "Εἶσι κι' ἔγινε. "Ύστερα ἀπὸ σχετική αἴτηση τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς», τὸ θέμα ἤρθε στὸ Δημοτικό Συμβούλιο. "Ο κ. Δήμαρχος εἰσηγήθηκε εὐνοϊκά και τὸ Συμβούλιο παμψηφεί πήρε τὴν ἀπόφαση νὰ παραχωρηθεῖ δωρεάν οὐ πρῶτος ὄροφος τοῦ νέου δημοτικοῦ κτιρίου στὸν «Σκουφά». Δέν μένουν παρὰ τὰ τυπικά. Τὴν ἀνοίξη, εἶναι βέβαιο πιά, πὼς ὁ «Σκουφᾶς» θ' ἀρχίσει νὰ οἰκοδομῆ τὴν Πνευματική του Στέγη, πὸν προβλέπεται νὰ στεγάσει: μιὰ αἴθουσα συγκειρώσεως, τὴ βιβλιοθήκη, τὴν πινακοθήκη, τὴν ἐκθεση ἔργων λαϊκῆς τέχνης και ἔγχρωτων προϊόντων και τὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου.

Τὸ περιοδικὸ μας συγχαίρει τὸν κ. Δήμαρχο και ὄλους ἀνεξαιρέτως τὸς κ. κ. Δημοτικούς Συμβούλους γιὰ τὴ μεγάλη τους προσφορά πρὸς τὸν «Σκουφά» πὸν δέν εἶναι παρὰ προσφορά στὴν ἴδια τὴν "Άρτα και τὸς πολίτες της.

Η ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΟΥ "ΣΚΟΥΦΑ,,

Μὲ τρακόσια περίπου καινούργια βιβλία πλουτίστηκε ἡ βιβλιοθήκη τοῦ «Σκουφᾶ». Δωρεὰ τοῦ "Υπουργείου Παιδείας πρὸς ἐπίσημον τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἱστορικοῦ μας Συλλόγου. "Ανάμεσα σ' αὐτά, μιὰ πλήρης σειρά "Ἐγκυκλοπαιδείας, ἡ σειρά τῆς Βασικῆς Βιβλιοθήκης και σχεδὸν ὄλοκληρη ἡ σειρά τῶν ἀρχαίων συγγραφέων τοῦ Παπύρου. "Ο Συλλόγος εὐχαρίστησε θεμελιὰ τόσο τὸ "Υπουργεῖο, ὅσο και τὴν ἀκούραστη και φιλότιμη κ. Σεφλούδα, ἡ ὁποία ἤρθε και τὰ παρέδωσε ἡ ἴδια.

Σήμερα ἡ βιβλιοθήκη τοῦ «Σκουφᾶ» εἶναι ἡ μόνη ἀξιόλογη βιβλιοθήκη στὴν "Άρτα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ βιβλία καθημερινῆς χρήσης, διαθέτει και ἀρκετὰ βιβλία δυσεύρετα, ὅπως ἐκδόσεις "Αἰδου κ. λ. π. "Ατυχῶς ὁ Σύλλογος δέν διαθέτει τὸν κατ' ἄλληλο χῶρο, ὥστε ἡ βιβλιοθήκη του νὰ λειτουργεῖ ἄνετα και κανονικά. Τώρα ὄμως πὸν ὁ «Σκουφᾶς» θ' ἀποκτήσει δικιά του στέγη εὐρύχωρη, ἀσφαλῶς θὰ ἐξασφαλιστεῖ χῶρος γιὰ τὴ βιβλιοθήκη και τὸ ἀναγνωστήριο.

Στὸ μεταξὺ ὁ «Σκουφᾶς» πρέπει νὰ σινηχίσει τίς φροντίδες του γιὰ τὴν ἀπόκτηση και ἄλλων βιβλίων, ὅπως ἀκόμα πρέπει νὰ φροντίσει νὰ διασώσει τὰ παλιὰ τὸν βιβλία, τὰ ὁποῖα κοιτεῖν κυριολεκτικὰ ν' ἀποσυντεθοῦν.

ΤΟ ΤΡΙΤΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

"Η δραστήρια «Ἐταιρεία "Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν» και ὁ δραστήριος Πρόεδρος της κ Κ. Φρόντζος, διοργάνωσαν στίς 19 Νοεμβρίου 1961 μιὰ πανηπειρωτική συγκέντρωση στὰ Γιάννενα, μὲ θέμα: «Διερεύνησις τοῦ προβλήματος τῆς ἰδρύσεως Πανεπιστημίου εἰς "Ιωάννινα».

Στὴ συγκέντρωση αὐτὴ ἡ "Άρτα ἐκπροσωπήθηκε ἀπ' τὸν Δήμαρχὸ της κ. Γκίτζα και ἀπὸ τὸν ἀντιπρόεδρο τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Βαφιᾶ.

"Απὸ ὄλη τὴ συζήτηση βγήκε ἀβίαστα τὸ συμπεράσμα πὼς πολλοὶ λόγοι συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως Πανεπιστημίου στὰ Γιάννενα. Δέν εἶναι μονάχα ἡ γεωγραφικὴ θέση, ἡ ὑπαρξη κτιριακῶν ἐγκαταστάσεων και ἡ πνευματικὴ παράδοση, πὸν ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα αὐτό, ἀλλὰ κυρίως οἱ ἠθικοὶ λόγοι, γιὰ τὸς ὁποίους πρέπει νὰ προτιμηθοῦν τὰ Γιάννενα. Καὶ λέγοντας ἠθικοὺς λόγους, ἐννοοῦμε τὸς «ὄρους» πὸν ἔθεσαν οἱ Μεγάλοι Ἐυεργεταὶ τοῦ "Ἐθνους, ὁ Σίνος ὁ "Αρσάκης, ὁ "Αβέρωφ, ὁ Στουρνάρας κ. λ. π., πὸν δέιδεσαν τὰ χρήματα γιὰ τὰ μεγάλα πνευματικὰ ἰδρύματα τῆς πρωτεύουσας: «"Οψέποιε τὰ "Ιωάννινα ἀπελευθερωθοῦν, αἱ Σχολαὶ θὰ μεταφερθῶσιν ἐκεῖσε». "Αλλὰ και ὁ πρῶτος κυβερνήτης, ὁ Καποδίστριας, ἀνεγνώρισε τὸ «χρέος τοῦ "Ἐθνους

πρὸς τὴν "Ἠπειρον, διὰ τὴν ἀπελευθερωθῆναι".

Νὰ λοιπὸν γιὰ δίκαια ἢ "Ἠπειρος διεκδικεῖ τὸ τρίτον Παρευπετιμίου. Ἡ «Ἐταιρεία Ἠπειρωτικῶν Μελετῶν» καὶ ὁ ἄξιος πρόεδρος τῆς, ἄς συνεχίσουν εἰς προσπάθειές των γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ἠπειρου.

ΤΟ ΡΟΛΟΪ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ

Τώρα πού ὁ πρὸ τοῦ Φρουρίου χώρος διαμορφώθηκε, εἶναι ἀνάγκη ὁ Δήμος νὰ προσέξει καὶ τὸ Ρολοῖ τῆς πόλεως, πού βρῖσκεται ἐκεῖ. Εἶναι ἓνα ρολοῖ ἀπ' τὰ πρὸ παλῆα στὴν Ἑλλάδα, μὲ ζωὴ πάνω ἀπὸ διακόσια χρόνια, τὸ ἀναφέρει μάλιστα καὶ ὁ Πονκεβίλ στὴν ἱστορία του γιὰ τὴν ἐλληνικὴ ἐπανάσταση.

Στὸ παλῆο αὐτὸ ρολοῖ ἔγινε γύρω στὸ 1930 μιὰ προσθήκη ἀπὸ τοῦβλα καὶ τοιμέτο, προσθῆκη ἀντιαιωθητικὴ, ἀλλὰ καὶ ἀπάδοσα πρὸς τὸ ὅλο χρώμα τοῦ χώρου, πού προκαλεῖ τὰ εἰρωνικὰ σχόλια τῶν ἔκτων. Ἰσως ὑπῆρχε πρόθεση νὰ συνειστέι ἡ ἐργασία καὶ λόγοι οἰκονομικοὶ νὰ μὴν τὸ ἐπέτρεψαν.

"Ἔτσι ἢ ἄλλιως, ἡ τούβλινη προσθήκη καὶ ἡ πλάκα τοιμέτονο πρέπει νὰ φύγουν. Ἄς κληθῆ ἓνας εἰδικός, νὰ πῆ μὲ τί πρέπει ν' ἀντικαταστήθωσιν, ὥστε ὁ παλῆος αὐτὸς πύργος τοῦ ρολοιοῦ νὰ βρῖσκεται σὲ ἀρμονία μὲ τὰ λοιπὰ κτίσματα τοῦ γύρω χώρου.

ΥΠΕΡΒΟΛΕΣ

Πρέπει νὰ προστατεύουμε τὶς ἀρχαιότητες καὶ νὰ κάνουμε θυσίες γιὰ τὴ συντήρησίν τούς καὶ τὴν προβολή τούς. Ἀλλὰ τὸ νὰ διατηροῦμε κάθε εἶδους τοῖχο, μὲ τὴν ἀπλὴ ὑπόψια ὅτι ἴσως εἶναι ἀρχαιολογικός, αὐτὸ πιά εἶναι καθαρὴ ὑπερβολή. Καὶ ἡ ὑπερβολὴ γίνεται ἐπώδυνη, ὅταν ὁ τοῖχος αὐτὸς διασπᾶ τὴν ἐνότητα ἐνὸς χώρου καὶ κείμενος μπροστὰ σὲ ἀξιόλογα μνημεῖα—αὐτὸς ὁ ἀναξιόλογος—δίνει τὴν ἐντύπωση τοῦ φτωχοῦ συγγενεοῦ.

Ἐννοοῦμε τὸν τοῖχο, πού, μετὰ τὴν κατεδάφιση τοῦ Καπνεργοστασίου, ἐπιμένει ἢ ἀρχαιολογικὴ ὑπηρεσία νὰ διατηρεῖ ὡς δῆθεν βυζαντινὸ τοῖχο. Μὰ γιὰ ὄνομα τοῦ Θεοῦ! Χάθηκαν τὰ βυζαντινὰ μνημεῖα ἀπὸ τὴν Ἄρτα; Ὅπου καὶ ἂν γυρίζεις, μυρίζεις βυζαντινὸ. Καὶ εἶναι ἀνάγκη μπροστὰ στὴν εἴσοδο τοῦ περιφηνεοῦ μεσαιωνικοῦ μας κάστρου, νὰ ὑπάρχει αὐτὸς ὁ—ἔστω—βυζαντινὸς ἀσχημότηχος;

Ἄς ἀξιοποιήσουμε τὰ ἄλλα βυζαντινὰ μνημεῖα μας, πού εἶναι πολλὰ, πολύτιμα καὶ ἐνδιαφέροντα. Ἄς καθάρισουμε τούς πέριξ τῶν χώρους, ὥστε οἱ ἐπισκέπτες νὰ

μὴ πιάνουν τὴ μύτη τούς. Ὅσο γιὰ κάνα—δυὸ βυζαντινοὺς μαντρότοιχους, καὶ ἂν χαθοῦν ἀπ' τὸ μέτρο, ἢ ζημιὰ θάνατι λίγη. Γιὰ τὴν ἀντὶ νὰ προσθέτου, μᾶλλον ἀφαιροῦν ἀπ' τὴν ὅλη ἐμφάνιση τῶν ἀρχαιολογικῶν μας χώρων.

Ο ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΣΣΑΣ

Ὁ Ε.Ο.Τ. πρὶν κάμποσο καιρὸ ἐδημοπράτησε τὴ διαμόρφωση τοῦ πρὸ τῆς Παρηγορητίσσης χώρου, θάσει σχεδίων τῶν εἰδικῶν ἀρχιτεκτόνων του. Μάθαμε μάλιστα πὼς τὴν ἐκτέλεση ἀνέλαβε ὁ ἐργολάβος κ. Σιαμαντᾶς. Ἀπὸ τότε πέρασαν δυὸ μῆνες περίπου καὶ καμμιὰ ἐνδειξὴ δὲν ἔχουμε ὅτι τὸ ἔργο πρόκειται ν' ἀρχίσει. Ὁ Δήμος ὑποστηρίζει τὴν ἀποψη πὼς τὸ ἔργο θὰ γίνεῖ ὅπως ὀδῆποτε. Ἄλλ' ἀφοῦ τὸ ἔργο μπῆκε στὸ πρόγραμμα, ἀφοῦ ὑπάρχει τὸ κοινὸ βούλοιο, ἀφοῦ ὁ μειοδότης ἐργολάβος εἶναι ἔτοιμος, τί εἶναι ἐκεῖνο πού καθυστερεῖ τὴν ἔναρξιν;

Ὁ Ε.Ο.Τ. τὸν ὁποῖον ἢ Ἄρτα ἔχει πολλοὺς λόγους νὰ εὐχαριστεῖ ἰδιαίτερος, παρακαλεῖται νὰ δώσει μιὰ ἀπάντησιν, γιὰ νὰ διασκεδασθοῦν οἱ φόβοι μας ἔτι τὸ κοινὸ βούλοιο πιθανὸν νὰ διατεθεῖ κάπου ἄλλου, σὲ ἄλλη περιφέρεια.

ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟ ΠΡΑΣΙΝΟ

Στὴ διαδρομὴ Ἡγουμενίσσης—Ἀντιροῖου σπανίζει τὸ πράσινο. Μονάχα ἢ περιοχὴ τῆς Ἄρτας καὶ τὸ Μακρονόρος ἔχουν πλοισία βλάστηση. Ἡ πόλη ὁμως τῆς Ἄρτας εἶναι γυμνὴ, χωρὶς δέντρα καὶ χωρὶς λουλούδια. Οἱ πλατεῖες μας ἄδεντρος, τὰ μπαλκόνια μας ἄδεια. Θάβρεπε ὁ Δήμος νὰ ξεσηκώσῃ ἐκστρατεία: Νὰ προσκλήσῃ οἱ πλατεῖες (Κιλκίς, Μονοπωλεῖο, Σκοπέ, Διμάντη), νὰ στολισθοῦν τὰ μπαλκόνια μὲ λουλούδια καὶ κρεμαστὸ πράσινο. Καὶ τὸ σπουδαῖο τερον, νὰ συγκαληθεῖ ἐπὶ τέλους τὸ μακάριον Δασαρχεῖον καὶ ἡ Φιλοδασικὴ Ἐπιτροπὴ. Πρὸ ὀλίγων μόλις ἐτῶν, ἐνὸς Δασάρχης μὲ θέλησιν, πραγματοποιήθη Ἡεράνθη. Πέρασαν ἀπὸ τότε ἔστω—ὀγτώ χρόνια καὶ καμμιὰ σοβαρὴ προσπάθεια δὲν καταβλήθηκε νὰ δεντροφυτευθεῖ καὶ ἢ ὑπόλοιπη Ἡεράνθη, ἢ νὰ γεμίσουν μὲ δέντρα οἱ αὐλὲς τῶν σπιτιῶν—τῆς Ἡεράνθης ἰδίως—ὥστε καὶ ἢ ἔλλειψη ρυμοτομίας νὰ σκεπάζεται καὶ ἢ ἀσχήμια νὰ κρύβεται. Τὸ πράσινο εἶναι πολιτισμὸς καὶ πρέπει ὅλοι μας καὶ ἰδιαίτερα τὸ Δασαρχεῖο καὶ ὁ Δήμος νὰ καταβάλλουν συνεχεῖς φροντίδες γιὰ τὴν αὔξησίν του.

Ἐρωτοῦμε τὸ Διισαρχεῖο: Τί μέτρα λαμβάνει ὄποτε, ἀφοῦ δὲν κάνει ἐπέκταση τῶν δειτροφυτεῦσεων, νὰ προστατεύσει τὴν αὐτοβλάστηση τῆς περιοχῆς Περάνθης; Γιατί, γὰρ λίγα κατοιστάρικα, ἐπιτρέπει σὶα κοπάδια νὰ καταστρέφουν τοὺς θάμνους, πού τόσο χρόνια τώρα ἔχουν μεταβάλει τὴν Περάνθη σ' ἓνα δεύτερο Μακρυνόρος; Γιατί δὲν προσέχει ἢ δὲν δλοκληρῶνει τὴν συρματόπλεξη; Γιατί δὲν κλαθεῖν τὸ ἥδη ὑπάρχον δάσος; Γιατί δὲν συντηρεῖ τοὺς διαδρόμους σὲ καλὴ κατάσταση, ὥστε σὲ περίπτωση πυρκαϊῆς νὰ μπορεῖ εὐκόλα νὰ περιοριστῇ καὶ νὰ μὴ προσεξηθεῖ ὀλικὴ καιστροφῆ; Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐρωτήματα ἀπαιτοῦν μὴ ἀπάντηση. Ἴσως ἤδη νὰ ἐλήφθησαν ὄρισμένα μέτρα, γεγονός πού ἰδιαίτερον θὰ μᾶς χαροποιήσει.

ΤΟ ΔΙΟΙΚΗΤΗΡΙΟ

Ὅριμασε πιά τὸ θέμα τοῦ ν' ἀποκτήσει ἢ Ἄρτα Λοικητήριο. Τὸ Ὑπουργεῖο Οἰκισμοῦ ἐνδιαφέρεται πιά γιὰ κατ'ἀλληλο οἰκόπεδο καὶ τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο θὰ κληθεῖ νὰ κάνει ἐποδείξεις. Ἐχομε τὴ γνώμη πὼς ἢ ἀπόφωση αὐτῆ, πού θὰ βαρύνει ἀποτελεσματικὰ πάνω στὴ μελλοντικὴ ἐξέλιξη τῆς πόλης μας, θὰ πρέπει νὰ μὴ ληφθεῖ βιαστικά. Πρέπει νὰ ἐξετασθοῦν ὄλες οἱ περιπτώσεις καὶ νὰ μελετηθοῦν ὄλες οἱ ἐπιπτώσεις πάνω στὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῆς πόλης. Βέβαια καὶ οἱ ξένοι πρέπει νὰ βλέπουν ἓνα τέτοιο ὄρατο κτίριο, ἀλλὰ καὶ οἱ ντόπιοι νὰ ἐξυπηρετοῦνται.

ΜΙΧΑΛΗ ΠΕΡΑΝΘΗ: "ΑΠΟΨΕΙΣ",
(ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ ΚΑΙ ΔΟΚΙΜΙΑ)

Κυκλοφόρησε τὸ νέο βιβλίο τοῦ συμπαιτριώτῃ Λογοτέχνη καὶ συνεργάτου τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Μιχάλη Περάνθη. Εἶναι μὴ ἐπιλογή ἀπὸ κείμενα πού δημοσιεύτηκαν ἢ διαβάστηκαν ἀπ' τὸν συγγραφέα στὴ δεκαοκταετία 1943—1960. Στὴ διάταξη τῆς ὕλης ὑπάρχουν πρῶτα οἱ ΑΠΟΨΕΙΣ, δεύτερα οἱ ΔΙΑΛΕΞΕΙΣ καὶ τρίτο οἱ ΕΠΙΚΑΙΡΟΤΗΤΕΣ. Στὸ τέλος τοῦ βιβλίου ἀκολουθοῦν ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ σχετικὲς μὲ τις ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ πού δημοσιεύθηκαν ἢ ὁ τόπος καὶ ὁ χρόνος πού διαβάστηκαν.

Στις ΑΠΟΨΕΙΣ τοῦ κ. Περάνθη βρῖσκει ὁ ἀναγνώστης τὸ καταστάλαγμα τῆς ὄριμης σκέψεως τοῦ συγγραφέα καὶ τοῦ

λυρικοῦ του στοχασμοῦ, πού ἀποτελεῖ τὸ ἰδιαίτερό του γνώρισμα, τόσο στὴν ἀφήγηση, ὄσο καὶ στὸ δοκιμιακό του ἔργο.

Τὸ πλούσιο ἔργο τοῦ κ. Περάνθη εἶναι μὴ σημαντικὴ συμβολὴ στὴν ἀξιολόγηση τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἰδιαίτερα τῆς λογοτεχνίας τοῦ πρώτου μισοῦ τοῦ αἰῶνα μας. Τὸ ἔργο του αὐτὸ κατεσπαρμένο σὶα πολλὰ βιβλία του, στις ἐπιφυλλίδες περιοδικῶν καὶ ἐφημερίδων καὶ σὶα χειρόγραφα τῶν ὀμιλιῶν του, εἶναι σχεδὸν συγκεντρωμένο στὸ νέο του βιβλίο ΑΠΟΨΕΙΣ. Οἱ ΑΠΟΨΕΙΣ δίνουν τὴν εὐκαιρία στὸν κἀθε πνευματικὸ ἄνθρωπο νὰ βρῇ τὴν τέρωψη στὴν ἀνάγνωση καὶ σύγχρονα νὰ κατατοπιστῇ πλήρως πάνω σὲ ἐνδιαφέροντα λογοτεχνικὰ θέματα.

Ὁ «Σκουφᾶς» ἔχει ἰδιαίτερους λόγους νὰ σεμνύνεται γιὰ τὸν κ. Περάνθη, γιὰτι πολλές φορὲς τίμησε τις σελίδες του καὶ γιὰτι εἶναι τέκνο τῆς Ἄρτας, ἢ ὀποία μὲ ἰδιαίτερον χαρὰ παρακολοῦθεῖ τις ἐπιτυχίες του σὸν δικές της ἐπιτυχίες.

Ν. Π.

ΓΕΩΡΓ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ:

"ΕΥΡΙΠΙΔΗ ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΣΤΗΝ ΑΥΛΙΔΑ,"

Ὁ συντοπίτης μας πνευματικὸς ἐργάτης κ. Γεώργιος Παπαγεωργίου ἔδωκε στὴν κυκλοφορία τὴν Ἰφιγένεια στὴν Αὐλίδα τοῦ Εὐριπίδη, σὲ καλοδουλεμένη μετάφραση καὶ μὲ πλήρη κατατοπιστικὴ εἰσαγωγή. Τὸ ἔργο δυσμένο σὲ τρέχουσα δημοτικὴ, κατ' ἀνάγκην ἀπλώθηκε σὲ περισσότεροους στίχους, γιὰτι ἢ τωρινῆ μας γλῶσσα χορεύεται περισσότεροους λέξεις γιὰ ν' ἀποδώσει τὸ ἀρχαῖο κείμενο, χωρὶς νὰ χάνει σὲ δραματικότητα ἀπ' τὸ μεταγλωττισμό. Ἀντίθετα διατηρεῖ ὄλη τὴ μουσικότητα, μέσο μὲ τὸ ὀποῖο καὶ ἢ Ἰφιγένεια θέλησε νὰ γοιτέψη τοὺς ἀνθρώπους (τετράστιχο 1480).

Ὁ κ. Παπαγεωργίου παλαιότερα μᾶς ἔδωκε σὲ μετάφραση τὸν Οἰδίποδα Τύρανο τοῦ Σοφοκλή, μετάφραση πού ἀπέσπασε εὐνοϊκώτατες κριτικές.

Ὅσοι θέλουν νὰ μεταφερθοῦν στὴν ἀρχαία ἐποχὴ καὶ νὰ ζήσουν νοερά τὸ συγκλονιστικὸ δράμα τοῦ Ἀγαμέμνονα

και της Ἰφιγένειας, ἃς διαβάσουν τὴ με-
τάφραση αὐτή. Ἔτσι καὶ πνευματικὰ θὰ
ικανοποιηθοῦν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἄξιο πνευ-
ματικὸ ἐργάτη θὰ τιμῆσουν.

B. Δ. Π.

ΚΩΣΤΑ ΣΤΡΑΤΗ

“ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ

ΚΑΙ Η ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΣΣΑ,,

Ὁ κ. Κώστας Στρατῆς μὲ τὸν ἀνωτέ-
ρω τίτλο μᾶς προσέφερε μελέτημά του
γιὰ τὸ ἱστορικὸ μας γεφῦρι καὶ τὸν περι-
καλλῆ ναὸ τῆς Παρηγορήτισσας. Ὅπως ὁ
ἴδιος τονίζει, ἡ μελέτη του κινεῖται ἀνά-
μεσα στὴν ἱστορία καὶ τὸ θρόλο. Πηγὲς
ἀπ’ τὶς ὁποῖες πήρε τὰ στοιχεῖα του δὲν
ἀναφέρει ὁ μελετητής, γιὰ αὐτὸ καὶ εἶναι
δύσκολη ἢ ἐπαλήθευση τῶν πληροφοριῶν
του. Μὲ τὸν τρόπο του ὁ ἐρευνητὴς ἔδω-
κε ἓνα καλοτυπωμένο βιβλίο, τὸ ὁποῖο
διαβάζεται εὐκόλα ἀπὸ τὸν λαὸ, ποὺ δὲν
ἐνδιαφέρεται νὰ μάθῃ ἂν στέκονται ἱστο-
ρικὰ ὑποτιμημένους ἀπόψεις ἢ ἂν συγχέωνται
μὲ θρούλους ντόπιους ἢ ξενοφεμένους. Ἡ

γόνιμη πάντως φαντασία τοῦ συγγραφέα
προσέφερε ἓνα εὐχάριστο ἀνάγνωσμα, τὸ
ὁποῖο ἴσως δώσει ἀφορμὴ σὲ ἐπιδέξιους
ἐρευνητὰς ν’ ἀναζητήσουν καὶ νᾶβρουν
τὴν ἀλήθεια.

B. Δ. Π.

ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΚΑΡΑΠΑΝΟΥ

“Ἡ ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΚΑΡΔΙΑΣ ΜΟΥ,,

Ὁ πάντα ἀκούρατος λαϊκὸς μας ποιη-
τὴς κ. Ἀποστόλης Καραπάνος μᾶς ἔδωσε
τὸν δέκατο τρίτο τόμο τῆς πνευματικῆς
του προσπάθειας μὲ τὸν τίτλο «Ἡ Φωνὴ
τῆς καρδιάς μου». Ἡ ποίηση τοῦ κ. Ἀ-
ποστόλη Καραπάνου, βγαλμένη ἀπ’ τὸν
καθημερινὸ πόνου τοῦ λαοῦ μας καὶ ἀπαλ-
λαγμένη ἀπὸ ὑμπετεῖς ποιητικὲς ἐξάρ-
σεις, εἶναι ἀξιόλογη στὸ εἶδος τῆς καὶ σὰν
τέτοια ἔπιασε τὴν ἀρμόζουσα θέση. Αὐτὸ
θὰ εἶναι ἡ μόνη ἀνταμοιβὴ τοῦ λαϊκοῦ
αὐτοῦ δουλευτῆ, ἀπ’ τὰ μάτια τοῦ ὁποῖου
«δὲν ἔλλειψε τὸ δάκρυ», γιὰ τὸ ὅλον
τῆ ζωῆ δέθηκε σφιχτὰ μὲ τὴ φτώχεια
καὶ τὴν ἀνέχεια.

B. Δ. Π.

Ἀπὸ τὴν 1η Ἀυγούστου 1961 μέχρι τέλους
Φεβρουαρίου 1962 ὠργανώθηκαν στὴν Ἄρτα οἱ
ἑξῆς ἐκδηλώσεις:

—Στις 19 καὶ 20 Ἀυγούστου ὁ «Σκουφᾶς»
ὠργάνωσε ἐκδρομὴν στὴ Δαιῶνη, στὸ ἀρχαῖο
θέατρο τῆς ὁποίας ὁ Ὀργανισμὸς Ἑθνικοῦ Θεά-
τρου ποροσέσασε μὲ λομπρὴ ἐπιτυχία τὰ δρόματα
«Ἰφιγένεια ἐν Αἰδίδι» καὶ «Ἰφιγένεια ἡ ἐν
Ταύροις». Τὶς γιορτὲς ὠργάνωσε ἡ Ἑταιρεία Ἑ-
πειρωτικῶν Μελετῶν, ὁ πρόεδρος τῆς ὁποίας ἐ-
προλόγησε καὶ τὶς δυὸ παραστάσεις. Παρέστησαν
συνολικὰ περὶ τὶς 30 000 θιαταί, οἱ ὁποῖοι πα-
ρακολούθησαν τὰ ἔργα μὲ κατανύξη καὶ ἀποθέω-
σαν τοὺς ἐρμηνευτὰς.

—Στις 27 Ἀυγούστου ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ Συλ-
λόγου «Σκουφᾶς» πήρε μέρος σὲ τὶς γιορτὲς Δό-
γῳ καὶ Τέχνης τῆς Λευκάδας. Στὰ ἀποκαλυπτή-
ρια τῆς προτομῆς τοῦ μεγάλου μας ποιητῆ Ἄγ-
γελου Σικελιανοῦ δόθηκε τὸ προβάδισμα στὴ φι-
λαρμονικὴ μας. Καὶ τὸ βράδυ ἔπαιξε μὲ μεγάλῃ
ἐπιτυχία καὶ ἐπὶ τὰ χειροκροτήματα τῶν Λευκά-
δινων καὶ τῶν ἐπισκεπτῶν, ὠραῖα μουσικὰ κομμά-
τια σὲν πλατεῖα.

—Στις 3-5 Σεπτεμβρίου ἔγινε τριήμερη συ-
κέντρωση τῶν ἱερέων τοῦ Νομοῦ μας καὶ συζητή-
θηκαν θέματα ποὺ ἀφοροῦν τὸν κλῆρο καὶ εἰδικὰ
τὸν κλῆρο τῆς περιφερείας μῶς.

Στις 27-30 Σεπτεμβρίου ἔγινε στὴν αἴθουσα
τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶ» ἐκθεση τῶν ἔργων τῆς
πυρακοθήκης τῶν Ἰωαννίνων, μὲ πρωτοβουλία
τοῦ Συλλόγου «Φίλοι τῶν Ἰωαννίνων». Τὸ και-
ρὸ τῆς Ἄρτας μπόρεσε ἔτσι νὰ θαναώσει ἔργα με-
γάλων ἐλλήνων καὶ ἔξενον ζωγράφων.

—Στις 19 Νοεμβρίου δόθηκε οὗτο προλονζέ
ἀπὸ τὸν «Σύνδεσμο Ἑλληνίδων Ὀδηγῶν» στὸ
τουριστικὸ ξενοδοχεῖο «Σενία».

—Στις 29 Νοεμβρίου ὁ θίασος Βέμπο ἔδωσε
παραστάση στὸ κινηματοθέατρο «Πάλλας». Ἡ
αἴθουσα ἦταν κατάμεστη καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν
θεατῶν σὲ κάθε ἐμφάνιση τῆς Βέμπο ἦταν πρω-
τοφανής, σὲ τρόπο ὥστε ἡ μεγάλῃ μας καλλιτέ-
χνης συγκινημένῃ ἐμφανίστηκε ἐπαινεημένα στὴ
σκηνή γιὰ νὰ εὐχαριστήσει τὸ κοινὸ.

—Στις 3 Δεκεμβρίου παραδόθηκαν στὸ Σύλλο-
γο «Σκουφᾶ» ἀπὸ τὴν κ. Στ. Σεφλοῦδα ὑπερτρα-
κόσιοι τόμοι ἐκλεκτῶν βιβλίων, γιὰ ἐνίσχυση καὶ

πλουτισμό τῆς βιβλιοθήκης τοῦ συλλόγου. Τούτῳ τὸν προσέφερε τὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Ἀνάμεσα στὰ βιβλία αὐτὰ ἦταν καὶ τὸ Ἐγκυκλοπαιδικὸ Λεξικὸ Ἑλλίου, μιὰ πλήρης σειρά τῆς Βασικῆς Βιβλιοθήκης καὶ πάμπολλοι τόμοι τῶν Ἀρχαίων συγγραφέων τοῦ Παπύρου.

—Στις 9—12 Δεκεμβρίου ὁ θάνατος τῆς κ. Ἀλέκας Στρατηγῆ ἔδωκε σειρά παραστάσεων στὸ κινηματοθέατρο «Πάλλας».

—Στις 24 Δεκεμβρίου ἡ Περιγητικὴ Ἄρτης τοποθέτησε στὴν Κεντρικὴ Πλατεῖα χριστογενεϊκό δένδρο καὶ τὸ στόλισε μὲ διάφορα παιχνίδια. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ πὼς γιὰ πρώτη φορὰ στολιστικε Χριστογενεϊκό δένδρο στὴν Ἄρτα.

—Στις 26 Δεκεμβρίου δόθηκε μὲ ἐξαιρετικὴ ἐπιτυχία ὁ Χριστογενεϊκὸς χορὸς τοῦ «Σκουφᾶ» στὸ τουριστικὸ ξενοδοχεῖο «Ξενία».

—Στις 26—28 Δεκεμβρίου ὁ Ὀδηγητὸς Ἄρτης ἔκαμε τριήμερες γιορταστικὲς ἐκδηλώσεις στὰ πλαίσια πανελληνίων ἐκδηλώσεων.

—Τὴν 1η Ἰανουαρίου δόθηκε μὲ ἐπιτυχία ὁ χορὸς τῶν Φοιτητῶν στὸ τουριστικὸ ξενοδοχεῖο «Ξενία».

—Στις 13 Ἰανουαρίου ἡ Περιγητικὴ Ἄρτης πρόσφερε τοῖς σὶς αἰθουσες τοῦ «Ξενία».

—Στις 19 Ἰανουαρίου τὸ Δημοτικὸ Συμβούλιο Ἄρτης μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 23 ἀπόφασί του ἀποφάσισε κατ' ἀρχὴν τὴν δωρεὰ τὸν 2ὸ λόγον «Σκουφᾶ» τοῦ ἀ' ὁρόφου τοῦ νέου Δημοτικοῦ Περιπτέρου γιὰ τὴν ἐγκατάσταση ἐκεῖ τῆς Πνευματικῆς Στέγης τοῦ «Σκουφᾶ».

—Στις 28 Ἰανουαρίου δόθηκε σὶς αἰθουσες τοῦ «Ξενία» ὁ χορὸς τῶν Ἑλληνίδων Ὀδηγῶν Ἄρτης.

—Στις 25 Φεβρουαρίου ἡ Γενικὴ Συνέλευσις τοῦ «Σκουφᾶ» ἀποδέχθηκε τὴν ἀπὸ μέρους τοῦ Δήμου Ἀρταίων δωρεὰ τοῦ ἀ' ὁρόφου τοῦ Δημοτικοῦ Περιπτέρου τῆς Κεντρικῆς Πλατείας, ἐπὶ τοῦ ὁποῖο ὁ «Σκουφᾶς» θὰ ἀποδομήσει τὴν «Πνευματικὴ Στέγη» του, στὴν ὁποία θὰ ἐγκατασταθοῦν τὰ γραφεῖα τοῦ Σύνλλογου, ἡ βιβλιοθήκη, ἡ Πινακοθήκη, αἰθουσα διαλέξεων κ.λ.π.

ΒΙΒΛΙΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

ΒΙΒΛΙΑ :

- Δ. Σαλαμάγκα: Ἀγγελίνα Δούκινα, Ἰωάννινα, 1961.
- Γ. Χ. Μανούκα: Παιδομάζωμα, Ἀθήναι, 1960.
- Ἀπ. Καραπάνου: Ἡ φωνὴ τῆς καρδιάς μου, Ἄρτα, 1961.
- Παν. Τσίνα: Φθινόπωρο, (ποιήματα), Θεσσαλονίκη, 1961.
- Ν. Φαρμάκη: Ἡ Δημοκρατία νοσεῖ, Ἀ-

θήναι, 1961.

—Γρ. Κασμάτης: Ἡ Ἑλλάς καὶ ὁ κόσμος, Ἀθήναι, 1961.

—Λ. Βρανούση: Ὁ «Πατριωτικὸς Ὕμνος» τοῦ Ρήγα καὶ ἡ ἑλληνικὴ «Καρμανιόλα», Ἀθήνα 1960.

—Ἡλ. Κατσογιάννη: Ἀναλαμπές τοῦ Λυκόφωτος, Θεσσαλονίκη, 1961.

—Στ. Πέππα: Οἱ Ἀμερικανικὲς Λαϊκὲς διδασκαλίες, Ἀθήναι, 1947.

—Χρ. Στράτου: Ἡ ἐθνικὴ συνείδησις καὶ ὁ ἐφησυχασμὸς τῶν πολιτῶν, Ἀθήναι, 1961.

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ :

—Ἐπιθεώρηση Τέχνης, τεύχη Αὐγούστου 61—Ἰανουαρίου 62, Ἀθήνα.

—Ἡπειρωτικὴ Ἔστια, τεύχη 110—115, Ἰωάννινα.

—Αἰτωλικὰ Γράμματα, τεύχος 6ον, Ἀγρίνιο.

—Λεύκωμα Ἱστοριογραφικὸν Θεσσαλῶν, τεύχος 3ον.

—Θρακικὰ Χρονικά, τεύχος 4ον, Ἐάνθη.

—Ἑλληνικὰ Θέματα, τεύχος 64ον, Ἀθήναι.

—Εὐδοϊκὸς Λόγος, τεύχη 40—42, Χαλκίδα.

—21ος Αἰὼν, τεύχη 7—8, Ἀθήναι.

—Πειραϊκὴ—Πατραϊκὴ, τεύχη 76—78, Ἀθήναι.

—Νέα Πορεία, τεύχος 76ον, Θεσσαλονίκη.

—Τερασελλαδικὴ Ἔστια, τεύχη 7—10, Λαμία.

—Δελτίον Ἑλλ. Σηπταλογικῆς Ἐταιρίας, Ἰαν.—Μάρτ. 1961.

—Δελτίον Ἀγροτικῆς Τραπεζῆς, τεύχη 118—123, Ἀθήναι.

—Ὁ ἀγὼν μας, τεύχος 17, Ἀθήναι.

—Εὐήμερία, τεύχη 41—45, Ἀθήναι.

—Δελτίον Πληροφοριῶν Ἑλλήν. Ἐπιμορφ. Ἐταιρίας, τεύχη 27—29, Ἀθήναι.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ :

—Ἐλευθέρος (Πολιτικὴ—Ὀικονομικὴ Ἀγροτικὴ), Ἀθήναι.

—Ἡπειρος (Ἀνεξάρτητος Πανηπειρωτικὴ Ἐφημερίς), Ἰωάννινα.

—Λευκαδίτικα, τεύχη 34—36, Ἀθήναι.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ Β' ΤΟΜΟΥ

Κύρια ἔργα

Ἡ πνευματικὴ Δημιουργία	Κώστα Δ. Τσέτη	Σελ. 119
Ψυχὴ τῆς Ἄρτας	Τάκη Δόξα	» 121
Ἀντιπροσφορά στὸν Μιχάλη Περάνθη	Κώστα Δ. Τσέτη	» 167
Συνεχίζομεν	Ξεν. Κοτσαρίδα	» 203
Ἡ ἀπογραφὴ καὶ ἡ ἐπαρχία		» 245
Καὶ πάλιν ἡ ἐπαρχία		» 297

Ἱστορία—Διογραφία—Ἀρχαιολογία

Ἡ κατάληψις τῆς Ἄρτης ὑπὸ τοῦ Ἑλλ. Στρατοῦ τὴν 24ην Ἰουνίου 1881	Ν. Γ. Καλέλλη.	Σελ. 4
Ἡ Ἄρτα εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας 1696—1787	Κ. Δ. Μέρτζιου ἀ. μ.	Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Σελ. 47, 90, 123, 207, 265, 322
Ἀρτινὲς ἀναμνήσεις	Κ. Ἀγνάντη.	Σελ. 26
Ἡ Μάχη τῆς Λαγκάδας	Ν. Παπανικολάου.	Σελ. 32
Οἱ Ἰταλονορμανδοὶ στὴν Ἡπειρο, στὰ 1185	Δ. Σαλαμάγκα.	Σελ. 51
Ἡ θρύση Ν. Παπακώστα.		Σελ. 64
Τὸ ἀγροτικὸ ζήτημα τῆς Ἄρτης τοῦ 1882.		Σελ. 68
Κατσαντώνης	Φ. Δ. Κολοβοῦ.	Σελ. 74
Ἡ «Ἑλληνικὴ Νομαρχία» καὶ ἡ προπαρασκευὴ τοῦ ἀγῶνος	Ν. Β. Τομαδάκη	Σελ. 87
Ἡ φλογέρα τοῦ τζομπάνη τῆς Βηθλεέμ	Δ. Σαλαμάγκα.	Σελ. 98
Ἡ Ἄρτα καὶ τὰ περίχωρα αὐτῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως	Κων. Ἀθ. Διαμάντη.	Σελ. 102
Ἐγγράφα ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ ὑποπροξενείου τῆς Ρωσσίας ἐν Ἄρτῃ	σχετικὰ μὲ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Ραδοβιζίου τοῦ 1867.	Σελ. 110
Ἡ ἔναρξις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 21 Μακρυνόρος—Τζουμέρκα	Κ. Ἀγνάντη	Σελ. 137, 230, 258.
Τὸ καρναβάλι εἰς τὸ Σούλι	Ν. Παπακώστα	Σελ. 144.
Ἀπ' τὰ λαογραφικὰ τῆς περιοχῆς μας	Χρ. Κοντοχρήστου	Σελ. 150.
Νικόλαος Σκουφᾶς, ὁ Ἐθνεγέρτης,	Κύρου Νάρβα	Σελ. 210.
Τὸ γεφύρι τῆς Πλάκας	Νικ. Παπακώστα	Σελ. 218.
Ἡ προσφορά τῆς Ἀμβρακίας εἰς τὸν Πελοποννησιακὸν πόλεμον κατὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ Θουκυδίδη,	Σ. Κοντογιάννη	Σελ. 223.
Ἡ Ἄρτα καὶ τὰ περίχωρα αὐτῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐπαναστάσεως	Κ. Ἀθ. Διαμάντη	Σελ. 236.
Σελίδες ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Ἄρτας στὸν καιρὸ τῆς τουρκοκρατίας	Γ. Κορδάτου	Σελ. 247.
Τὸ πρῶτον ταξίδιον τοῦ Βασιλέως Γεωργίου Α' εἰς τὴν ἐλευθέραν Ἄρταν (1881)	Κ. Ἀθ. Διαμάντη.	Σελ. 250
Ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Ἄρτας ἀπὸ κείμενα τῆς ἐποχῆς,	Γιάν. Τσοῦτσιου	Σελ. 269
Ἦ τὸν Ἀῦ—Λιὰ Μελισσοῦργῶν	Ν. Παπακώστα	Σελ. 287.
Il ponte di Arta e i sacrifici di costruzione	Giuseppe Cocchiara	Σελ. 299.
Κωνσταντῖνος Γεροστάθης, ἕνας ἀρτινὸς ἐθνικὸς εὐεργέτης	Σ. Κοντογιάννη	Σελ. 309.
Μία ἐνδιαφέρουσα ἔκθεσις τοῦ Ρωσικοῦ ὑποπροξενείου Ἄρτης στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς τουρκοκρατίας		Σελ. 314.

Δημοτικά τραγούδια

Τοῦ Κατσαντώνη	Σελ. 16
Ἕλιε μου	» 53
Μοιρολόγι	» 68
Ἡ Δέσπω τοῦ Λιακάτα	» 73
Δημοτικὸ	» 77
Ἡπειρωτικὰ τραγούδια	» 93
Τῆς νύχτας οἱ ἀρματωλοὶ	» 163
Τὸν ἄγγελο φιλεύομε	» 206
Δημ. Μακρῆς	» 257
Γιάννης Μπουκουβάλας	» 268
Ἡ κλεφτοπούλα	» 286
Ἡ σύλληψη τοῦ Κατσαντώνη	» 313

Ποίσεις

Συνειδησις καὶ παράκλησις	Κ. Δ. Τσέτη	Σελ. 3
Πρὸς ἑμαυτὸν	Δημοσθ. Κόκκινου	» 17
Ὁ λεύτερος ἔρωτας	Βασ. Ματσούκα	» 25
Ἦρθα καὶ φεύγω πλούσιος	Ἄπ. Καραπάνου	» 31
Χαμένοι ἄγγελοι	Ν. Καραθασίλη	» 35
Ἄρτα	Γ. Ράγκου	» 45
Ἐπιστρέψαμε ὄριμοι	Κ. Δ. Τσέτη	» 61
Τώρα ὑπάρχουν ἰδανικά	» »	» 86
Πρωτοχρονιάτικο	Γ. Κοτζιούλα	» 97
Χριστούγεννα	Γ. Ράγκου	» 100
Τρέχουν οἱ θύμισες. Τὰ τζάμια τὰ κλειστά. Φῶς πολὺ.	Μαρίας Ἀρκαδίου	» 101
Ταμάρ	Βασ. Ματοῦ	» 113
Τὸ Μαστορόπουλο	Γ. Κοτζιούλα	» 136
Λαμπρῆ	Ἄθ. Ταρσούλη	» 143
Ἐνα μονάχα	Γ. Κ. Οἰκονομίδη	» 148
Αὐτοχαρακτηρισμὸς	Γ. Ράγκου	» 149
Τώρα	Μαρ. Ἀρκαδίου	» 149
Ἡ τελευταία μου προσευχὴ	Ἄπ. Καραπάνου	» 159
Χρειάζομαι αὐτεξούσια χέρια. Ἐν ἐγρηγόρσει. Ἐχομε μέσα [μας μιὰ διέξοδο. Πλησίασε ἀκόμη.	Κ. Δ. Τσέτη	Σελ, 216, 217
Ἡ Νόνα	Μαρ. Ἀρκαδίου	Σελ. 222
Ἀπάντησις	Ἄπ. Καραπάνου	» 225
Ἀνησυχῶ γιὰ τὸ μικρὸ δένδρο. Ἐέρω μιὰ θάλασσα. Αἰσιοδοξία.	Κ. Δ. Τσέτη	» 280
Ἀνεξιὺ. Διαβάτη	Μαρ. Ἀρκαδίου	» 285
Ὁ Λόρδος Βύρων γιὰ τὴν Ἡπειρο	Λ. Βύρωνος	» 308
Τὸ τρυφερὸ χέρι τοῦ ἡλίου	Κ. Δ. Τσέτη	» 330
Σαπφῶ	Γ. Καρτάνου	» 330

Διηγήματα

Ὁ Μητρονικόλας	Κ. Ἀγγάντη	Σελ. 54
Προπέρινα Χριστούγεννα	Κ. Κρυστάλλη	» 94
Ὁ Λάμπρης	Π. Τσίνα	» 135
Ζαδάκα	» »	» 282
Τὸ μυστικὸ τοῦ πνιγμένου	Γ. Κοτζιούλα	» 326

Διάφορα φιλολογικά θέματα

Ἐκδρομὴ στοὺς τόπους τοῦ Ὀδυσσεᾶ καὶ τοῦ Βαλαωρίτη	Β. Πετροπούλου	»	36
Ἐαναγύρισμα στὴν ἁμαρτωλὴ πολιτεία	Π. Ἀθάμα	»	131
Πίστις καὶ γνῶσις	Σπ. Κοντεγιάννη		
Κ. Κρυστάλλης	Σ. Παντούλα	»	160
Μιχαὴλ Περάνθης	Ω	»	168
»	Γιάν. Δάλλα	»	175
»	Ἀπ. Σαχίνη	»	179
Κ. Π. Καδάφης	Μιχ. Περάνθη	»	204

Βιβλιοκρισία

Ἡ ἑλληνικὴ κριτικὴ γιὰ τοὺς Σουλιῶτες τοῦ Περάνθη		Σελ.	22
Μιχ. Περάνθη «Σουλιῶτες»	Κ. Δ. Τσέτη	»	39
»	Ἄλκ. Γιαννόπουλου	»	186
Βασ. Ματοῦ «Οἱ ψυχῆς τῶν πεθαμένων»	Ν. Παπανικολάου	»	197

Ἡ Ζωγραφικὴ

Ἐκθεσις Ζωγραφικῆς (κριτικὴ)	Τάκη Βαφιᾶ	Σελ.	198
------------------------------	------------	------	-----

Νεκρολογία

Ἀλέξανδρος Ζάρας	Θ. Ε.	Σελ.	78
Ὁ Μέγας εὐεργέτης	Ἰ. Παπαδασιλείου	»	79
Κώστας Παπαφωτίου		»	114
Ὁ Θανάσης Γ. Εὐταξίας	Β. Πετροπούλου	»	164

Διάφορα θέματα

Πρὸς τὸ Χριστεπώνυμον πλήρωμα τῆς Θεοσώστου Μητρο- [πόλεως Ἄρτης	Μητροπολίτου Ἄρτης Ἰγνατίου	Σελ.	85
ᾠρίμασαν τὰ πορτοκάλια	Εὐρ. Καζαντζή	»	108
Ἐνα πρόγραμμα ἀπορροφήσεως	»	»	128
Μιχαὴλ Περάνθης	Ω	»	168
Τὰ 20χρονα τοῦ Περάνθη		»	169
Μιχ. Περάνθη	Ν. Παπανικολάου	»	193
Προκήρυξις λαογραφικοῦ διαγωνισμοῦ		»	293
Ἀρρώστεια καὶ ποίηση τοῦ Κ. Κρυστάλλης		»	331

Ἡ καλλιτεχνία

(Ἔργα ἐκτὸς κειμένων)

Ἡ καταστροφὴ τοῦ Κομμένου	Κ. Μαλάμου (ἐλαιογραφία)	τεῦχος	11ον
Στὴ μελέτη	Ἰωαν. Μητοῆας—Μαλάμου (τέμπερα)	»	12ον
Γέννησις	Νικόλα (ξυλογραφία)	»	13ον
Ἡ ἱστορικὴ Μονὴ τῆς Παναγίας			
[τοῦ Κούκου στὴν Κύπρο	Ἀθ. Ταρσοῦλη (ὕδατογραφία)	»	14ον
Μιχ. Περάνθη	Θάλ. Φλωρᾶ Καραβία (παστέλ)	»	15ον
Ὁ Ἅγιος Νικόλαος Ἀμμοχώστου	Ἀθ. Ταρσοῦλη (τέμπερα)	»	16ον
Στρατηγὸς Μακρυγιάννης	Νικόλα (προτομὴ μάρμαρο)	»	17ον 18ον
Ἀνηφοριὰ	Τάκη Βαφιᾶ (ἐλαιογραφία)	»	19ον 20ον